

СВЯТА БОЖЕСТВЕННА ЛІТУРГІЯ

У РОЗУМІННІ МИРЯНИНА

В. М. Мельник

**СВЯТА БОЖЕСТВЕННА
ЛІТУРГІЯ
У РОЗУМІННІ МИРЯНИНА**

Видавництво Ліра-К
Київ – 2015

Мельник В.М.

**СВЯТА БОЖЕСТВЕННА ЛІТУРГІЯ У
РОЗУМІННІ МИРЯНИНА / К.: «Ліра-К», 2015. –
276с.**

Упродовж більш як 70-літнього панування радянського безбожництва, руйнування храмів і святинь, переслідування і нищення священнослужителів і віруючих у більшовицьких концентраційних таборах, більше, ніж у трьох поколіннях нашого народу викорінювалась людська мораль, віра в Бога, а натомість володарювали злочинство, партійна корупція, брехня і всяка несправедливість. Нині у постатеїстичну добу, коли згідно з Конституцією України кожен має право на свободу світогляду і віросповідання, багато відбудовано зруйнованих храмів і побудовано нових, але чимало вірних, молячись на Святій Божественній Літургії, не розуміють її священної суті. Автор цієї книги, узагальнивши доступні йому публікації, зробив спробу інтерпретації не тільки окремих виголосів, але й усього змісту й послідовності Літургії. Книга буде корисна для широкого кола читачів.

Умовні позначення:

† – хресне знамення; Υ – поясний поклін і схиляння голови;
Ω – земний поклін.

*Ця книга могла б не побачити світу, якби не воля
Божа. Її видання стало можливим завдяки спонсорській
підтримці доктора медичних наук Миколи Івановича
Гуменюка. Низький уклін і щира подяка Вам, Вашій сім'ї та
співробітникам. Хай Господь Бог благословить Вас рясно!*

Автор

© В.М.Мельник, 2015

«Безперестанно молитесь. За все дякуйте: бо така щодо вас воля Божя у Христі Ісусі» (1 Сол. 5:17–18).

«Усякою молитвою і благанням молитесь у будь-який час духом» (Еф. 6:18) «і все, чого не попросите в молитві з вірою, одержите» (Мф. 21:22).

«А втім, близький усьому кінець. Отже, будьте розсудливі і пильнуйте в молитвах» (1 Пет. 4:7).

ПЕРЕДМОВА

Дорогі читачі!

Дорогі браття і сестри у Христі!

Відколи існує людство, відтоді люди моляться Богові. До гріхопадіння Адама і Єви вони безпосередньо спілкувалися з Богом (Бут. 1:28; 2:16; 3:8–13; 3:16–19), а після гріхопадіння у людей виникали різні проблеми і вони потребували спілкування з Богом, що можливо було через молитву. У Біблії слово «молитва» згадується 125 раз. Із Біблії ми знаємо, що люди молилися Богу, славили Його у молитвах, просили Божої допомоги і дякували за неї. Ісус

Христос теж постійно молився Отцеві Своєму *завжди і всюди* (Мф. 14:23): «вранці, ще затемна» «пішов у безлюдне місце і там молився» (Мк. 1:35; Лк. 5:16), і коли зцілював (Мф. 19:13), і у «домі молитви» (Мф. 21:13; Лк. 19:46), після проповідей (Мк. 6:46), на горі (Мк. 6:46; Лк. 6:12; 9:28–29), у «Гефсиманському саду» (Мф. 26:36), в скрутні для Нього часи (Мф. 26:39, 42, 44). Він навчав нас, як молитися (Мф. 23:14; Мк. 12:40), «І, коли молишся, не будь як лицеміри, які люблять молитися у синагогах і на перехрестях, зупиняючись, щоб бачили їх люди». «Ти ж, коли молишся, увійди до кімнати твоєї і, зачинивши двері твої, помолись Отцю твоєму, Який у таїні, і Отець твій, Який бачить таємне, воздасть тобі явно. А молячись, не говорять зайвого, як язичники, бо вони думають, що в багатослів'ї своєму почуті будуть. Не уподібнюйтесь їм, бо знає Отець ваш, чого ви потребуєте, раніше за ваше прохання до Нього. Моліться ж так: Отче наш, що єси на небесах, нехай святиться ім'я Твоє...» (Мф. 6:5–9; Лк. 11:2). «І коли стоїте на молитві, прощайте, коли щось маєте на кого, щоб і Отець ваш Небесний відпустив вам гріхи ваші» (Мк. 11:25).

Господь Бог і Спаситель наш Ісус Христос

наказував нам постійно перебувати у молитві (Мф. 17:21; 24:20; 26:41; Мк. 9:29; 13:33; Лк. 1:10; 18:1), «моліться, щоб не впасти в спокусу» (Лк. 22:40), навчав молитися за тих «хто ненавидить вас, і моліться за тих, хто кривдить і гонить вас» (Мф. 5:44; Лк. 6:28) «і все, чого не попросите в молитві з вірою, одержите» (Мф. 21:22). Постили і молилися Біблійні персонажі. Усі молилися під час зіслання Святого Духа на апостолів і всіх присутніх у Сіонській горниці (Діян. 1:14). Люди молилися за посухи, щоб випав дощ (Як. 5:17–19), у будь-якому місці молилися.

Святі апостоли нагадують нам: завжди «утішайтесь надією; в скорботах будьте терплячі; в молитві постійні» (Рим. 12:12), моліться «з подякою» (Кол. 4:2). «Якщо хто з вас тяжко страждає, нехай моліться. Хто в доброму настрої, нехай співає псалми. Чи хто з вас занедужає, нехай покличе пресвітерів Церкви і нехай помоляться над ним, помазавши його оливою в ім'я Господнє. І молитва віри зцілить недужого і підведе його Господь; і, якщо він гріхи вчинив, простяться йому. Отже, признавайтесь один одному в провинах і моліться один за одного, щоб вам зцілитися, бо

багато може щира молитва праведного» (Як. 5:13–16).

Молитва – це пряме, безпосереднє, живе спілкування з Богом, це бесіда або розмова наша з Богом, це піднесення душі до Бога (Пс. 24:1). Молитва встановлює наші особисті взаємини з Богом. Молитися означає перебувати в особливому внутрішньому стані, який наближає нас до Бога і до створеного Ним невидимого світу. Молитва піднімає нас до духовних висот і дозволяє відчутти радість присутності Бога в нашому житті. Молитва – це наша духовна пожива, яка потрібна нам так, як повітря та їжа. Все, що ми маємо тут на землі, не належить нам: наше життя, здібності, здоров'я, їжа тощо – й усе-усе дано нам Богом. Тому і у радості, і в печалі, і коли нам щось потрібно, ми повинні звертатися до Бога у молитві. Без молитви наша душа німа, холодна або навіть мертва перед Богом, бо вона немає зв'язку з Ним. Хто ще не почав молитися, то повинен пам'ятати, що молитва – це наша дорога до Бога.

Розрізняють індивідуальну (домашню, келійну) і спільну молитву у церкві (Богослужіння), серед яких вершиною або серцем є Свята Божественна Літургія (тлумачно з грецьк.

– «спільна справа», «спільна служба»). Літургія – це молитва цілої Церкви і за цілу Церкву (Небесну і земну), і за цілий світ, це всенародне Богослужіння, у якому Сам люблячий Христос приносить в жертву Своє Тіло і Кров. Саме на цьому Богослужінні християни причащаються Святих Христових Тайн – Тіла і Крові Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа. У цій Божественній службі віддзеркалені земне життя, вчення і весь подвиг Ісуса Христа в ім'я нашого спасіння – з народження Його від Діви Матері й до самого Його вознесіння на небо. На Літургії приноситься велика слава і щира подяка Богові за все і вона буде звершуватися до кінця віків.

Літургію називають ще: «Обідня» (оскільки це Богослужіння відбувається у першій половині дня, перед обідом), «Пасха» (бо на ній є Тайна вечеря), «Трапеза або Обідня» (бо на ній пропонують Небесний хліб – Животворчі Тіло і Кров Христові), «Євхаристія» (бо на ній відбувається Таїнство причащення), «Сплкування» (в Таїнстві причащення ми вступаємо у спілкування з Самим Ісусом Христом). Свята Божественна Літургія – це Таїнство таїнств Христової Церкви. Вона започаткована і встановлена Самим Господом

Ісусом Христом на Тайній вечері в знак Його подяки (грецьк. – Євхаристії) Отцеві й жертви за нас, коли «Ісус узяв хліб і, благословивши, переламав і, роздаючи ученикам, сказав: прийміть, споживайте, це є Тіло Моє. І, взявши чашу та воздавши хвалу, подав їм і сказав: пийте з неї всі, бо це є Кров Моя Нового Завіту, що за багатьох проливається на відпущення гріхів» (Мф. 26:26–28; Мк. 14:22–24; Лк. 22:17–20) і сказав «це чиніть на спомин про Мене» (Лк. 22:19; 1 Кор. 11:25). «Хто їсть Мою Плоть і п’є Мою Кров, має життя вічне, і Я воскресу його в останній день» (Ін. 6:54). «Тому-то, хто їстиме хліб цей або питиме чашу Господню недостойно, винний буде супроти Тіла і Крови Господньої» (1 Кор. 11:27). «Бо хто їсть і п’є недостойно, той їсть і п’є на осудження собі, не думаючи про Тіло Господне» (1 Кор. 11:29).

На Літургії приноситься безкровна Євхаристійна Жертва. Це відновлювання новозавітної кривавої Жертви, яку приніс Ісус Христос на хресті. В Євхаристійній Жертві, прославлений Ісус Христос приносить Себе Самого в безкровний таємничий спосіб у жертву Небесному Отцеві за людські гріхи, а вірним, що причащаються Його Тіла і Крови, дає Себе

Христос як поживу і напій, щоб і вони були прославлені у вічному житті.

Євхаристія (подяка або Святе Причастя, жертва), за прикладом Ісуса Христа, у апостольські часи відбувалася у вигляді вечері Господньої й молитовно-повчального Богослужбового зібрання древніх християн з читанням або співанням псалмів, повчань Священного Писання, прославою Бога, висловлюванням різних прохань. В апостольські часи це священнодійство називалось «Переломленням Хліба» («І щодня однодушно перебували у храмі і, переломлюючи по домах хліб, приймали їжу в радості та простоті серця», Діян. 2:46). Тепер її ще називають «Літургією святих апостолів». Апостоли не записали всіх молитов і не забороняли архієреям і священникам додавати в Літургію свої молитви і це сприяло виникненню багатьох Літургій.

Один із 70-ти апостолів, перший ієрарх Єрусалимський брат Господній Яків (мученицька смерть настала його біля 62 року н.е.) склав Божественну літургію, яку служили повсюдно від першого століття християнства до IX-го століття. Нині її інколи служать один раз на рік у день пам'яті святого апостола Якова.

Визначний церковний діяч, один із найшанованіших Отців Церкви архієпископ Кесарії Каппадокійської в Малій Азії святий Василій Великий (≈329 – 379), а також вселенський учитель, один із засновників Константинопольського патріархату, святий Іоанн Золотоуст (347 – 407) теж уклали Літургії. На перше місце літургія Іоанна Златоуста стала виходити десь з X–XI століть. Не треба думати, що святитель Василій Великий скоротив Літургію апостола Якова, а святитель Іоанн Златоуст скоротив Літургію Василя Великого. Це не так, бо чини зазначених літургій довгий час формувалися паралельно і це підтверджує наукометричний аналіз їх структур.

На сьогодні відомо багато різних літургій, зокрема Брайтман – Карабінов (1938) виділяє: 1) літургії Сирійські: святих апостолів, святого апостола Якова, святого Кирила Єрусалимського; 2) літургії Єгипетські: святого апостола Марка, святого Кирила Олександрійського, Ефіопська святих апостолів, святого Григорія Богослова, Літургія з Євхологіона Серапіона Тмуїтського; 3) літургії Персидські: Несторія, Несторіянська Літургія апостолів Фадея й Марія, Літургія Федора Мопсуестійського, Літургія анонімна –

«Бікелеїв палімпсест»; 4) літургії Візантійські: святого Василя Великого, святого Іоана Златоуста; 5) Західні літургії: Римська, Галіканська й Мозарабська. Оpubліковано і багато інших літургій. Найуживанішими є: 1) східні Літургії: апостола Якова (Єрусалимська); Василя Великого; Іоана Златоуста; вірменська Григорія Просвітителя; ранішосвячених Дарів Григорія Двоєслова (Великого); 2) західні Літургії: Римської церкви папи Гелезія I з доповненням папи Григорія Великого; єпископа Міланського Амброзія (відправляється в Мілані).

В сучасній практиці Православних Церков Літургію святого Іона Златоуста служать майже щодня, окрім десяти днів у році (Великий Четвер, Велика Субота, Навечір'я Різдва Христового й Богоявлення, п'ять неділь Великого посту і в день пам'яті святого Василя Великого), коли служать Літургію святого Василя Великого, і крім тих днів Великого посту, коли служать Літургію ранішосвячених дарів. Вважають, що Літургію ранішосвячених дарів склав 64-й папа Римський, святий Григорій Двоєслов (≈540 – 604). На цій Літургії для Причастя пропонуються Святі Дари, освячені на попередній повній літургії за чином святих Василя Великого або

Іоанна Златоуста.

Літургія в її нинішньому вигляді розподіляється на Проскомидію, яку випереджають Вхідні молитви перед входом у вівтар, Літургію Оголошених (Літургію Слова) і Літургію Вірних (Літургію Жертви). За Проскомидією приготують Дари (хліб і вино) для Таїнства, для жертви Богові. Під час Літургії Оголошених віруючі й священнослужителі приготуються до участі в Таїнстві, а під час Літургії Вірних відбувається саме Таїнство, жертва Богові.

Літургію Слова (Оголошених) апостоли запозичили від євреїв, які читали Чотирикнижжя Мойсея у синагогах. У перші роки християнства Літургію Слова і Літургію Жертви служили окремо. Бувало, що в одній церкві служили Літургію Слова, а тоді вірні йшли до іншої, матірньої Церкви на Літургію Жертви. Нині Літургія Оголошених і Літургія Вірних немов зливаються.

На Літургії ми віддаємо Богові честь, славу і шану, як нашому Творцеві й Господеві; ми дякуємо Богові за одержані ласки, щедроти і добродійства; ми просимо в Бога щедрот і благословення для себе і всього людства; ми

просимо милості Божої у прощенні вчинених нами гріхів і життя вічного.

Щодо мови у Богослужінні, то ми сьогодні можемо почути дивовижні, кумедні й глибоко помилкові твердження деяких церков в Україні: буцімто українська мова не благодатна, бо на ній люди говорять погані слова, тому таку мову не можна застосовувати на Богослужінні. Це повний абсурд і тупість. Хіба Бог дає благодать залежно від того, хто якою мовою говорить? Бог дає благодать за нашою вірою, яка в серцях наших. Щодо, так званої благодатної церковнослов'янської мови, яка нині адаптована до російської, то в ній поганих слів навіть більше, ніж в українській. Якщо ж виходити з абсурдної логіки русофілів, то їм треба служити давньоєврейською (гебрейською, на івриті), яким написаний Старий Завіт, або арамейською, якою розмовляв Ісус Христос і Його учні, або давньогрецькою, якою написана більшість книг Нового Завіту: це виходить «благодатніші мови», ніж русифікована церковнослов'янська, яку більшість людей не розуміють, «бо не до народу зі словами нерозбірливими і з незрозумілою мовою ти посилаєшся, але до дому Ізраїлевого [до Бога, Бог розуміє всі мови]» (Єз. 3:5), «бо хто

говорить незнаймою мовою, той говорить не людям, а Богові» (1 Кор. 14:2), «хто говорить незнаймою мовою, той повчає себе; а хто пророкує, той повчає церкву» (1 Кор. 14:4), «бо коли я молюся незнаймою мовою, то хоч і дух мій молиться, але розум мій лишається безплідним» (1 Кор. 14:14), «але в церкві хочу краще п'ять слів сказати розумом моїм, щоб і інших наставити, ніж тисячі слів незнаймою мовою» (1 Кор. 14:19). Ті, що заперечують мову країни, у якій вони живуть і яка дає їм поживу, принижують рідну мову, народ, зневажають країну, у якій живуть.

Україномовні церкви не є ворогами Богослужінь на інших мовах, тому у цій книжечці ми подаватимемо паралельні виголоси церковнослов'янською мовою. Детальну структуру чи склад Літургії буде видно із подальшого тексту, де виголоси українською мовою будуть надруковані **напівжирним курсивом**, церковнослов'янські у російській транскрипції – у квадратних дужках [курсивом], а пояснення – звичайним шрифтом. Значками † позначено хресне знамення, Υ – поясний поклін або схиляння голови, Ω – земний поклін.

Перебуваючи на Літургії, ми інколи не

вникаємо у смисл її величних священних слів, а ще гірше, відволікаємося, думаємо про щось своє, або не розуміємо якихось слів на Літургії. Це спонукало мене викласти своє розуміння Літургії. Звісно, що я, як великий грішник, не маючи богословської освіти, можу помилятися, щось не так розуміти й помилково трактувати, тому прошу нехай Господь Бог напоумить мене і простить мені мої неточності, помилки і гріхи, бо пишу я це з добрим наміром і мрію, щоб ця книжечка принесла користь людям і велич і славу нашому Господу Богу – Отцю, і Сину, і Святому Духу!

Висловлюю щире подяку священнослужителям Солом'янської Свято-Покровської церкви в м. Києві за їх духовну поживу, щирість і доброзичливість, за духовну і моральну підтримку, за катехизацію через Богослужіння.

З любов'ю, Василь Мельник.

ЧОМУ ТРЕБА ВІДВІДУВАТИ ЦЕРКВУ?

Слово «церква» (з грецьк. – дім Господній) має два значення. Перше, це спільнота істинних християн, що розсіяні по всьому світу і духовно (євангельськими законами) об'єднані між собою незалежно від того, де вони живуть (це церква земна) і в які віки ці віруючі жили, а нині вони разом із святими і всіма небесними силами славословлять Господа (це церква Небесна), а разом – це «єдина, свята, соборна і апостольська церква», це «Тіло Христове і Невіста Христова» і глава цієї церкви Христос. Друге значення, це храм Божий, молитовний дім, святиня, куди віруючі збираються на Богослужіння, славити Бога і молитися в ньому.

Окрім домашніх молитов, ми повинні ходити в храм на Богослужіння, в тому числі на Літургію, бо соборна (літургійна) молитва набагато вища за домашню, келійну і через Літургію ми беремо участь у своєму спасінні та спасінні світу. На Літургії відбувається Таїнство Євхаристії, тобто милостиве, вдячне й хвалебне приношення Богові-Отцю таємничої жертви Тіла й Крові Христової та давання їх віруючим для Причащання, вкушання й освячення.

З кожним Євхаристійним священнодійством

ми духовно збагачуємо своє власне життя і вносимо свою лепту у Божественне спасіння світу. У храмі ми переживаємо і відчуваємо Божу присутність, причащаючись Тіла і Крові Христової, виправляємо своє життя у вірі, надії й любові, у поліпшенні наших взаємин з людьми.

Християнське життя у вірі – благочестиве, упорядковане, тому треба приходити на Богослужіння регулярно, а щонеділі й у великі свята – обов'язково. Це має важливе значення для поліпшення способу життя християнина, його етики, допомагає зростати у Христі.

На Літургії ми разом слухаємо Слово Боже, проповідь, долучаємося до соборного переказу і вчення Церкви, що допомагає нам краще збагнути Біблію, коли ми читаємо її вдома. Так розвивається наше моральне життя, моральна відповідальність. Любов і доброта Господа нашого Ісуса Христа закликають нас іти за Ним, наслідувати Його, щоб і про нас говорили: «По плодах їхніх пізнаєте їх» (Мф. 7:16).

У церкві ми спілкуємося з Христом, долучаємося до Нього, з'єднуємося з Ним через Святе Причастя і єднаємося один з одним як браття і сестри у Христі. На Богослужінні ми можемо попросити Господа Бога про допомогу,

молимося за покійних і за хворих, а всі наші прохання загальні й за особисті потреби передбачені у Богослужбових молитвах. У церкві ми молимося не тільки про свої потреби, але й про весь світ, оскільки церковні священнодійства мають космічний вимір. Під час Літургійного освячення хліб і вино стають Тілом і Кров'ю Христовими і ми стаємо причасниками цього. Коли ми разом звершуємо Євхаристію, то з нами завжди присутній весь світ зі всіма своїми потребами, радостями й труднощами. А всередині нас – Царство Боже, ми особливо передчуваємо дійсність цього Царства під час Літургії. В церкві, на Літургії ми, залишивши всі свої турботи, негаразди і печалі, відчуваємо радість. На Літургії ми перемінюємося і виходимо з церкви зовсім іншими з особливим відчуттям, яке неможливо передати словами. На щоденних ранішніх і вечірніх молитвах, на Літургії, як спільній молитві до Бога, поєднуються подяка, славослів'я, сповідь і всякі прохання. Ось чому слід молитися завжди і всюди, і наодинці, й разом в церкві.

Як правильно хреститися або творити Хресне Знамення. Хресне знамення уособлює хрест Господа і залучає на себе Божу благодать.

Ліва рука опущена. Три пальці (великий, вказівний і середній) правої руки складаємо разом, що означає віру в Бога Отця, Бога Сина і Бога Святого Духа, тобто Одноістотну Тройцю. А два інші пальці (безіменний і мізинець) притуляємо до долоні, що свідчать про два ества Сина Божого Ісуса Христа: Божественну і людську. Таким чином ми торкаємося чола, щоб освятити наш розум, потім торкаємося верхньої частини живота, щоб освятити наші внутрішні почуття, наші вчинки, потім торкаємося правого плеча і лівого плеча, щоб освятити сили нашого тіла і щоб Боже благословення було в наших вчинках. Опустивши руку, кланяємося. Хрестячись, кажемо: «В ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа» або «Слава Отцю, і Сину, і Святому Духу» чи при інших виголосах на Літургії. Хреститися треба побожно, без поспіху, акуратно, щоб Хресне Знамення не виглядало як «хаотичне махання рукою».

ЯК ВЕСТИ СЕБЕ У ХРАМІ Й НА ЛІТУРГІЇ

Готуємося йти до Святого храму:

примиряємося з ближніми – з тими, хто щось має проти нас, перепрошуємо всіх, кого ми скривдили, вибачаємося перед ними. Йдучи до церкви, готуємо себе відповідно й зовнішньо, приводимо себе до порядку й одягаємось у кращий одяг, адже до Господа йдемо! Дотримуємося Літургійного посту – перед службою не їмо. Не спізнюємося, бо спізнюватися на Богослужби або виходити з них до закінчення (до Відпусту) заборонено Апостольським Правилком. Ніхто не сміє вводити до Святого Храму жодних тварин.

Заходимо у храм. Йдучи до храму тихо або подумки проказуємо молитву і своє прохання до Бога, наприклад, можна читати 50-й і 90-й псалми, інші молитви. Є особлива молитва на цей випадок, яку священники читають входячи у вівтар, як його ще називають святилище, а Вчителі Церкви – Святая Святих:

«Увійду в дім Твій, поклонюся храмові святому Твоєму в страху перед Тобою. Господи, веди мене правдою Твоюю, супроти ворогів моїх

вирівняй путь мій перед Тобою; бо немає правди в устах їх: серце їх суетне, горло їх – гріб відкритий, язики їх улесливі. Суди їх, Боже; нехай відпадуть від думок своїх; за множеством нечестя відкинь їх, бо багато прикрощів учинили Тобі, Господи. А всі, що надіються на Тебе, нехай звеселяться, нехай повік радіють, і Ти оселишся між ними, і хвалитися будуть Тобою всі, що люблять ім'я Твоє. Бо Ти благословляєш праведника, Господи, як щитом благовоління, вкриваєш нас».

Церковнослов'янською мовою: «Вниду в дом Твой, поклонюся ко храму святому Твоему в страхе Твоем. Господи, настави ми правдою Твоею, враг моих ради исправи пред Тобою путь мой: яко несть в устех их истины, сердце их суетно, гроб отверст гортань их, язики своими льщаху. Суди им, Боже, да отпадут от мыслей своих, по множеству нечестия их изрини я, яко преогорчиша Тя, Господи. И да возвеселятся вси, уповающи на Тя, во веки возрадуются, и вселишися в них, и похвалятся о Тебе любящими Имя Твое. Яко Ты благословиши праведника, Господи, яко оружием благоволения венчал еси нас».

Є звичай, що коли тільки побачимо хрест на

куполі храму, до якого йдемо – хрестимося один раз, увійшовши на подвір'я храму, – хрестимося другий раз і перед входом у храм – третій раз. Якщо цього звичаю не дотрималися, то перед входом до храму тричі хрестимося.

Приходимо до Храму Божого завчасно, за 15–20 хвилин до початку Богослужіння, щоб був час подати записки на молитву, поставити свічки, помолитися перед іконами і зосередитись. Чоловіки входять у храм з непокритою головою, а жінки – з покритою (у деяких храмах роблять послаблення щодо виконання цього біблійного припису). Вимикаємо звук мобільного телефону. Входимо тихо й побожно, зі страхом Божим, з Вірою та зі смиренным зворушенням, бо ж входимо у Святиню, де все освячене, де з нами невидимо перебуває Сам Господь наш.

Поведінка людей у храмі й на Святій Божественній Літургії повинна відповідати правилам і звичаям Церкви, за словами святого апостола Павла «все повинно бути благопристойно і статечно» (1 Кор. 14:40).

Увійшовши до храму, хрестимося тричі й кланяємося посередині, направо і наліво, проказуючи Митареву Молитву: «Боже, будь милостивий до мене грішного! Боже, очисти

гріхи мої і помилуй мене! Безліч раз нагрішив я, Господи, прости мені!». Пишемо записки на поминання за здоров'я та за упокій, даємо пожертву на храм і кладемо записки на Проскомидію чи на інші треби, купуємо свічки.

Підходимо до тетраподу (з грецьк. – «чотириножник»), який ще називають аналой, – це невисокий чотирикутний стіл, що розміщується посередині Храму, на якому розміщена головна ікона храму. Двічі хрестимося з поклоном, цілуємо Ікону, що на тетраподі, і третій раз хрестимося. [Так само двічі хрестимося, коли цілуємо Святий Хрест, інші ікони чи Мощі, чи Святе Євангеліє, а після цього творимо третє Хресне Знамення з поклоном і тихо відходимо].

Навіть якщо в храмі є чудотворна ікона або мощі, ми спочатку цілуємо ікону свята, що лежить на аналої посередині храму, а потім ідемо до мощів та інших ікон. Не стаємо на центральній доріжці, прохід від дверей до тетраподу повинен завжди бути вільний. Коли побачили знайомого, можна привітатися невеликим поклоном, але ніколи за руку. Ставимо одну чи кілька свічок перед Іконою чи на свічнику, як знак теплоти своєї Молитви й

чистоти своєї Віри.

Шанобливо ставимося до Царських врат. Заборонено проходити між тетраподом і Царськими Вратами, окрім причасників під час Причастя. Проходячи через церкву (з лівої сторони на праву і навпаки) через середину, слід зупинитися посередині, зробити до Царських врат Хресне Знамення з малим поклоном. Ікони на Іконостасі цілувати не прийнято. Світським чоловікам не належить входити до Святого вівтаря. Жінки стають по лівій стороні в церкві, а чоловіки – по правій. Подружжя можуть стояти в церкві й разом. Усі стають лицем на Схід, до Святого вівтаря.

Молитва має бути спільна. Під час Богослужіння не промовляємо про себе і, тим паче, вголос інші молитви, крім тих, за якими проходить Богослужіння.

У перші роки християнства хору не було і всі вірні вголос співали молитви. Зараз у деяких церквах, у яких мені приходилося молитися, є традиція, що людям роздають текст Літургії і всі співають разом з хором, але це інколи заважає хору, зовні виглядає не так, як співає хор, бо всі співають по-різному. Хоча це правильно, бо Літургія – це спільна молитва, і прихожанин не

повинен бути спостерігачем і думати про своє на Літургії, а повинен бути активним учасником спільної молитви. Адже сила молитви тим більша, чим більше людей голосно моляться на ній. І ще, молячись, люди не відволікаються, не дрімають на Літургії. Навіть не важливо, якщо хтось співатиме не в унісон, головне, щоб він молився щиро і від душі. Проте для такої молитви повинно бути благословення настоятеля. При відсутності такого благословення в деяких церквах вам можуть зробити зауваження.

Щодо зауважень, то ніколи не треба робити їх прилюдно, щоб не образити і не засмутити того, кому ви робите зауваження, бо таким некоректним зауваженням людина може зовсім перестати ходити в церкву і ви несвідомо згрішите, відігнавши людину від церкви, або той, хто отримав зауваження, ходитиме в іншу церкву. Якщо ми бачимо, що хтось у храмі неправильно виконує ті чи інші Богослужбові вимоги, то краще утриматися від зауважень, у крайньому випадку можна наодинці дати коректне пояснення після служби і допомогти доброзичливою порадою. Зауваження слід робити лише тим, хто брутально порушує благочестя спільної молитви.

Не можна ставити свічки, як і прибирати їх недопалки, на Літургії під час читання Апостола і Євангелія, під час Херувимської пісні й на Євхаристійному каноні (після «Вірую» і до «Достойно є»), під час Причастя і під час проповіді.

Малі діти, а також немічні та люди похилого віку, можуть сидіти в церкві. Але обов'язково встаємо під час читання Апостола й Євангелії; коли Священик чи диякон кадить; під час Малого і Великого входу; під час Євхаристійного канону і Причастя. Сідати, виходити з храму чи збирати пожертви в цей час не потрібно. Під час Богослужіння ми стоїмо благоговійно на одному місці й молимося. Не можна тримати руки в кишенях чи за спиною. Під час Літургії не прийнято шептатися з сусідом, ходити по храму і т. ін. Якщо діти заважають слуханню Літургії, проповіді, відволікаючи, як проповідника так і парафіян, то треба з ними вийти з храму на деякий час.

У Церкві робляться збір пожертви під час Святої Літургії. Треба завжди пам'ятати, що Церква наша живе тільки на пожертви своїх вірних. І коли хочемо, щоб Церква наша росла й процвітала, то треба бути щедрим у своїх

жертвах на Церкву. Наприкінці Літургії підходимо до хреста. Не слід виходити з Церкви, не взявши останнього благословення священика, бо воно освячує нас.

Коли у храмі ще немає служби або вона вже завершилася, то все ж таки треба перебувати в ньому з повною побожністю. Говорити голосно в храмі не прийнято, як і говорити не про духовні справи. Найменші розмови чи шептання один з одним у храмі не допустимі, як неприпустимий сміх, оглядання по сторонах, подавання різних знаків, ходіння по храму, передчасне залишення храму і т. ін.

Коли і як хреститися на Літургії та інших Богослужіннях? ***Хрестяться без поклонів:***

1. На початку читання Священного Писання: Євангелія, Апостола і паремій.

2. На Символі віри на словах: «Вірую в Єдиного Бога, Отця...», «І в Єдиного Господа Ісуса Христа, Сина Божого...», «І в Духа Святого, Господа Животворчого...», «В Єдину, Святу, Соборну і Апостольську Церкву...», «і життя будучого віку».

3. При проголошенні священиком слів «Силою Чесного і Животворчого Хреста...» (ці слова зустрічаються в деяких молитвах).

4. На відпусті «Христос, істинний Бог наш...».

5. Під час читання шестипсалма, тобто шести вибраних псалмів. В середині шестипсалма хрестяться без поклонів на словах «Алилуя».

6. На початку читання паремій (з грецьк. – притча), Богослужбових читань із Священного Писання, що відносяться до свята і щодо нього містять пророцтва, пояснення чи похвалу.

Існує три види поклонів: 1) просте схиляння голови; 2) поясний уклін (ми схиляємося в попереку); 3) земний уклін (ми встаємо на коліна й схиляємо голову до землі, потім встаємо).

Просте схиляння голови без Хресного Знамення творять:

1. Під час читання Святого Євангелія, яке слухають зі схиленою головою.

2. На словах церковних пісень «воплотився», «припадімо», «поклоніння».

3. Схиляємо голову під час Малого і Великого входу, коли процесія священнослужителів входить на амвон.

4. Коли немає Богослужби і треба привітатися з іншим мирянином.

5. Щодо звертання до оголошених «Оголошені, помоліться Господеві» – чи треба

хреститися всім чи тільки оголошеним, а також чи схиляти голови всім чи тільки оголошеним на словах «Оголошені, голови ваші вклоніть перед Господом»? Одні священнослужителі кажуть, що на цих виголосах християни не хрестяться і не схиляють голови, бо ці слова адресовані оголошеним. Проте більшість священників вважає, що всім треба хреститися і схиляти голови і хрещеним, і нехрещеним (оголошеним), тому що ми хоч і прийняли хрещення, але зрівнялися з оголошеними своїми гріхами. Ми не достойні входити в храм Божий і міркувати – хреститися чи не хреститися, поклонитися чи не поклонитися Господу нашому Ісусові Христу. Ми повинні упокорюватися й разом з оголошеними стояти, хреститися і схиляти голову. І я так думаю.

Поясний уклін без Хресного Знамення творимо:

1. Коли священник (або диякон) кадить, повернувшись до народу, бо він кадінням виражає людині повагу, як образу Божому, а у відповідь ми кланяємося. Виключенням є ніч Святого Великодня, коли священник кадить з Хрестом у руці й вітає всіх вигуком «Христос Воскрес», ось тут потрібно спочатку

перехреститися, а потім поклонитися. Під час кадіння не слід спиною повертатися до вітваря, бо це неповага до найсвятішого місця у храмі.

Обряд кадіння присутніх має привітальний характер. Це знак того, що у давнину гостеві обмивали ноги і обливали пахощами на знак пошани. Згадаймо як Марія Магдалина своїм волоссям витерла ноги Ісусові і оливою їх намастила. Оскільки кадіння супроводжується молитвою, то воно має очищувальне і освячувальне значення, відганяє демонів і всякі нечистоти. В часи катакомбного служіння кадіння не проводили, бо погани теж кадили, через те плутали християн з поганями. Кадіння почали робити десь з 313 року. Символіка кадила означає підкорення, бажання бути милим Богові так, як і цей запах приємний.

2. При словах священника «Мир всім», «Благословення Господнє на вас...», «Благодать Господа нашого Ісуса Христа...», «І нехай будуть милості Великого Бога...» – поясний уклін без Хресного Знамення. Я інколи бачив, що, коли священник чи архієрей виголошував «Мир всім!» чи інші зазначені виголоси, то деякі парафіяни склали долоні «човником» (знизу ліва, а зверху права долоня), ніби приймаючи благословення

священика – це не рекомендують робити і вважають неблагочестивим, а треба тільки поклонитися.

3. При словах диякона «І на віки віків» (перед співом Трисвятого).

4. Коли архієрей благословляє народ свічниками (дикирієм і трикирієм).

5. На виголос: «Голови ваші схиліть перед Господом!» схиляємо голову і нахилиємо корпус тіла тривалий час, доки священик тихо молиться Богові за всіх, «тих, що вклонили свої голови перед Тобою [Господом]».

6. Під час молитви перед Причастям, коли священик показує рукою на Святу Чашу і каже «Ще вірую, що це саме є Пречисте Тіло Твоє і це саме є Чесна Кров Твоя», творимо поясний уклін без хресного знамення.

Хрестимося з поясним поклоном у таких випадках:

1. Увійшовши в храм і перед виходом з нього – три рази (під час посту можна покласти й три земні поклони із Хресним Знаменням за стародавнім звичаєм, що нині збереглося у деяких монастирях).

2. При виголосі священнослужителя на прославу Святої Тройці – Отця і Сина, і Святого

Духа.

3. Після кожного прохання ектенії у той час, коли ми з хором співаємо: «Господи, помилуй», «Подай, Господи», «Тобі, Господи».

4. При закінченні читання Апостола і Євангелія.

5. При виголосі «Прийміть, споживайте...», «Пийте з неї всі...», «Твоє від Твоїх...».

6. При словах «Чеснішу від Херувимів...» і «Тебе величаємо».

7. Під час слів «Алилуя...», «Святий Боже...» та «Прийдіть, поклонімось...», «Слава Тобі, Христе Боже...».

8. Коли у Святому Храмі архієрей чи священник благословляє (осіняє) народ Хрестом (наприклад, після Літургії, на відпусті, під час співу многоліття або в інші моменти), Євангелієм, Іконою або Чашею; то усі хрестяться з поклоном, і всі стоять; якщо ж благословляє рукою, дикирієм, трикирієм, то хреститися не треба, а тільки зробити земний уклін.

9. На початку і при завершенні молитви «Отче наш...».

10. Після кожної стихирі (з грецьк – віршований рядок, стих); [приурочений до віршів псалма (звідси й назва) на тему дня або про

подію, яка згадується].

11. На каноні на 1-й і 9-й пісні при першому зиванні до Господа, Божої Матері або святих. [Канон (з грецьк. – норма, правило) – незмінна, традиційна церковна пісня в похвал святого або свята церкви, напр. канон Пасхи].

9. При читанні акафістів – на кожному кондаку та ікосі; при читанні канонів на вечірній службі – перед кожним тропарем.

Хрестимося із земним поклоном:

1. Перед Хрестом і Плащаницею, якщо вони перебувають посередині храму.

2. Коли усі священнослужителі вшановують істинні Тіло і Кров Христові земним поклоном, а в цей час хор співає «Тебе оспівуємо, Тебе благословимо, Тобі дякуємо, Господи, і молимося Тобі, Боже наш», коли відбувається священнодійство Таїнства переісточення (церк.-слов. «пресуществление», лат.

«транссубстанціяція», таємнича переміна) Святих Дарів – перетворення хліба і вина в істинне Тіло і Кров Спасителя Христа в Таїнстві Євхаристії.

3. Тоді, коли Чашу з Тілом і Кров'ю Христовим виносять до всіх віруючих зі словами: «Зі страхом Божим і вірою приступіть».

4. Коли священник благословляє Святою

Чашею народ зі словами: «Завжди, нині, і повсякчас, і на віки віків» і заносить Святощі до жертовника.

Хресне Знамення із земним поклоном творимо ще у таких випадках (а у дванадесяті свята і неділю у цих моментах хрестимося з ***поясним поклоном***):

5. При виголосі: «І сподоби нас, Владико, безбоязно, неосудно насмілитись призивати Тебе, Небесного Бога Отця, і промовляти».

6. На початку співу «Достойно і правдиво є поклонятися Отцю, і Сину, і Святому Духові, Тройці Єдиносущній і Нероздільній».

7. Після співу «Достойно є...» на словах «суцу Богородицю, Тебе величаємо», або після Задостойника (це інша священна пісня в честь Пресвятої Богородиці).

8. У деяких церквах є звичай робити земний поклін на початку Євхаристійного канону при виголосі «Дякуємо Господеві», а також при виголосі «Святеє святим».

9. У піст після кожного приспіву до пісні Богородиці «Тебе величаємо».

10. В піст при заключному співі: «Пом'яни мене, Господи, коли прийдеш у Царстві Твоїм», три земних поклони.

11. У Великий піст, на Великому повечір'ї, при співі «Пресвята Владичице» – на кожному стиху; при співі «Богородице Діво, радуйся» та ін. на великопісній вечірній кладуть три поклони.

12. У Великому пості на молитві св. Єфрема Сирина «Господи і Владико життя мого» із земними поклонами.

Земні поклони не здійснюють згідно з канонічними правилами Святої Православної Церкви:

1. У неділі.

2. У дні дванадесятих (дванадцяти великих) свят.

3. У період між Різдом Христовим і Богоявленням (Водохрещенням), у дні Святків.

4. Від свята Великодня до П'ятидесятниці (Святої Тройці).

5. Ще земні поклони відмінюються до вечора для людини, яка причастилася Святих Христових Тайн.

Хреститися не треба:

1. Під час псалмів.

2. Взагалі під час співу.

Хреститися і класти поклони потрібно після закінчення виголосу (співу), а ніяк не при останніх словах. Не варто починати співу тоді,

коли ще священник чи диякон не закінчив виголосу, як це часто буває на Єктенії оголошених, окрім тих моментів, коли це передбачено Богослужбовим статутом.

Людині зовсім незнайомій з правилами поведінки під час Богослужіння варто стежити за тим, як поводяться священник і диякон: вони хрестяться й кланяються – і парафіяни повинні; вони встають на коліна – і парафіянам потрібно схилити коліна. Навіть одне спостереження за тим, що і як роблять священнослужителі, за короткий час дозволить засвоїти культуру поведінки за Богослужінням і відповість на багато питань.

Стояння на колінах. У давнину молитви Євхаристії і ектеній та ін. молитви вірні коліносхильно співали, а хору ще не було тоді. Нині статут і звичаї Православної Церкви не передбачають «колінопреклонінь». В православної традиції не прийнято молитися, стоячи на колінах. Молитися на колінах – це звичай Католицької Церкви. У Православ'ї встають на коліна лише на короткий час:

1. Під час перенесення святині (наприклад, на Літургії Передосвячених Дарів).

2. Слухають раз у році три коліносхильні

молитви на Вечірні першого дня Святої Тройці, які починаються словами: «Ще і ще схиливши коліна...».

3. Встають на коліна під час молитви (наприклад, після молебна), коли диякон (або священник) до цього закликає: «Преклоніть коліна, помолимося».

4. Можна встати на коліна, коли повз проносять особливо шановану святиню, наприклад Чудотворну ікону, мощі.

Але просто так на коліна в храмі не встають і, тим більше, не залишаються в такому положенні тривалий час.

Цілування ікон, мощів. Прикладаючись до святині, ми повинні двічі перехреститися, потім поцілувати святий образ або мощі угодника Божого, а потім ще раз перехреститися з поясом поклоном.

Коли ми цілуємо ікону, не можна цілувати її в лик (обличчя). Це фамільярно і неблагоговійно. Дитину Христа (якщо Він на Руках у Богоматері) ми цілуємо в ніжку. Якщо перед нами поясне зображення Христа, ми цілуємо Його Руку або край одіяння. Божу Матір цілуємо в Руку або в плече; святих – у руку. Зображення глави Іоанна Хрестителя ми цілуємо у волосся, але не в лик

(лице). Якщо на іконі зображене декілька святих осіб, ми повинні цілувати ікону завжди один раз.

Благословення священника. За прадавньою традицією, ми одержуємо благословення єпископа або священника, складаючи долоні хрестоподібно (права зверху лівої). Після цього ми цілуємо благословляючу руку. Перед прийняттям благословення ми не хрестимося.

Якщо ми почитаємо якогось ченця, диякона або навіть старця-мирянина, ми можемо виказати йому повагу, поцілувавши його руку.

Приймаючи частку антидору, ікону, якусь святиню від священника (або архієрея), ми також складаємо долоні хрестоподібно й цілуємо руку, яка дає нам святиню.

Як вийти з храму. Виходимо з храму так, як заходили. Після завершення Літургії слід індивідуально помолитися Богові. Виходячи з храму, треба розвернутися біля дверей, перехреститися й вклонитися до Святого Престолу чи до Царських Врат і ще двічі перехреститися, і вклонитися на праву і ліву частину храму. Вийшовши за двері храму та з подвір'я храму теж хрестимося так, як і заходили в храм.

ВХІДНІ МОЛИТВИ, ОБЛАЧЕННЯ, ЧАСИ

Оскільки основною своєю структурою й виголосами Літургія св. Іоанна Златоуста подібна з Літургією св. Василя Великого і вони відрізняються лише молитвами священників (які згодом стали читатися тихо) і деякими іншими деталями, то надалі ми матимемо на увазі обидві Літургії візантійського обряду. Маючи намір правити Святу Літургію, священник напередодні готує себе до відправи за Церковним Уставом Богослужіння. Перед відправою Святої Літургії священник з дияконом моляться перед Царськими вратами, потім, увійшовши до вівтаря, продовжують молитися. Після цього вони облачаються.

Кольорова гама Богослужбових одягань розмаїта: білий, червоний, жовтогарячий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий, чорний. Всі вони символізують духовні значення святих і священних подій, що святкуються. Це можна помітити і щодо кольорів на іконах і церковних предметах.

1. Кольори одягань на різні свята і дні пам'яті Господа нашого Ісуса Христа, пророків,

апостолів і святих – золоті (жовті) всіх відтінків.

2. Кольори одягань на групу свят і днів пам'яті Пресвятої Богородиці, безтілесних сил, дів і дівичів – блакитні й білі.

3. Кольори на свята і дні пам'яті про Христа Господнього – фіолетові або темно-червоні.

4. Групу свят і днів пам'яті мучеників символізує червоний колір (у Великий четвер – темно-червоний, а оздоблення вівтаря – чорне, на престолі – білий покрив).

5. Кольори одягань на свята і дні пам'яті преподобних, подвижників, юродивих – зелені. День Святої Тройці, Вхід Господній у Єрусалим, день Святого Духа святкуються у зелених одяганнях всіх відтінків.

6. У період постів кольори одягань – темно-сині, фіолетові, темно-зелені, темно-червоні, чорні. Переважно в дні Великого посту: на його першій седмиці й на будніх днях інших седмиць – кольори одягань чорні; у недільні й святкові дні – темні з золотою або кольоровою обробкою. [Поховання можуть відбуватися в білих одяганнях].

Облачившись, священник благословляє читати Часи (третьої й шостої годин). Часи – це різні

молитви, що містяться у Часослові, й підібрані для кожної чверті дня відповідно до особливих земних страждань Спасителя; їх читають на кліросі (на місці для хору, співців та читців у церкві).

ПРОСКОМИДІЯ (АБО ПРИНЕСЕННЯ)

Священик і диякон підходять до жертovníка для звершення Проскомидії. Проскомидія (з грецьк. – принесення, піднесення, приносити) – це підготовча частина Літургії візантійського обряду (Літургій св. Івана Златоуста і св. Василя Великого), яку відправляє священик сам або з дияконом і коли до або підчас читання третьої й шостої годин Часів у вівтарі відбуваються особливі священнодійства, через які з принесених хліба (просфори) й вина через благословенне з'єднання цих дарів приготується спеціальна речовина для Святої Євхаристії. Адже ще з давніх-давен існував звичай, коли миряни приносили жертву в храм – хліб і вино й все, що треба було для Таїнства Святої Євхаристії, звідси й назва «Проскомидія» (приношення), на якій здійснюється

приготування принесених Дарів. Це приношення Дарів є водночас і подячне, і благальне. Під час Проскомидії читаються 3-й і 6-й часи, щоб зайняти думки присутніх у храмі молитвою й спогадом про спасительну силу Христових страждань і смерті.

Священнодійство Проскомидії відбувається на жертovníку із використанням просфор, дискосу, звiздиці, потира, покрiвцiв, кадила з фiмiамом. У храмі зліва від престолу знаходиться стіл, що призначений для здійснення Проскомидії; його ще називають жертovníк (або жертвiвник, жертвеник, проскомидійник, стіл предложення, трапези).

Просфора кругла й складається з двох частин в знак подвійної природи Ісуса Христа – Божої та людської. На ній печатка з зображенням хреста й початкових букв «ІС ХС НІКА», які означають, що Ісус Христос перемагає, Який Своєю хресною смертю відпустив гріхи усьому світу і дав вічний спокій усім віруючим в Нього.

Дискос (грецьк. «кругле блюдо») – це богослужбове невелике кругле металеве блюдо на підніжжі, на яке під час Проскомидії особливим чином покладаються Євхаристійний Агнець і частки з Богослужбових просфор.

Приготування Святого Агнця – це основна священнодія на Проскомидії. Дискос нагадує те блюдо, з якого під час Тайної вечері Господь взяв хліб і перетворив його у Своє Пречисте Тіло, роздавши учням. На Літургії дискос символізує одр, на якому спочивало зняте з хреста Пречисте Тіло Ісуса Христа.

Звіздиця – це приналежність дискоса, що складається з двох дуг, звернених кінцями вниз, а вгорі, у середині, з'єднаних між собою гвинтом так, що їх можна й скласти і розсунути. Вона символізує зірку, яка з'явилася на небі під час народження Ісуса.

Потир (з грецьк. – «чаша, кубок») – це чаша з довгою ніжкою й круглою підставкою, більшою в діаметрі, тобто містить у собі два кола – верхній і нижній, у чому полягає його подібність з дискосом; це праобраз чаші, у якій на Тайній вечері Христос перетворив вино у Кров Свою і передав Своїм учням. Потир символізує цю тайну чашу, у якій Премудрість Божа.

Покрівці – це матер'яні плати, якими покривають дискос і потир під час Літургії: менший за розмірами – це покривець, більший – воздух.

Кадило – це металева чаша з розпеченим

вугіллям, ладаном, фіміамом та іншими ароматичними складовими, підвішена на ланцюжках.

Ладан (фіміам) – пахуча смола, отримана із ладанника, куща родини ладанникових.

Для священнодійства на Проскомидії застосовують п'ять просфор (білих прісних пшеничних хлібців особливої форми) у спомин про те, як Ісус п'ятьма хлібами чудесно наситив більше п'яти тисяч чоловік, учив народ про духовне насичення, про нетлінний, духовний хліб, про Таїнство Святого Причащення.

Із п'яти просфор пізніше для самого Причастя буде використана тільки одна, яка називається Святий Агнець, лише одна з п'яти просфор, бо лише Один Христос, Спаситель і Бог. Копієм надрізуючи з різних просфор часточки, поминаються члени Небесної та земної Церкви Христової: згадуються Господь наш Ісус Христос і Його земні страждання за спасіння людства, Преблагословенна Владичиця наша Богородиця і Приснодіва Марія, усі угодники Божі, поминаються всі святі й всі члени Церкви – всі живі й покійні – й ті, чиї імена читають з пом'яників та із поданих записок за здоров'я та за упокій. Священик благає відпущення їм гріхів.

Поминається й Україна наша, влада, військо і вся людність її. Окрім п'яти просфор, виймаються частки із просфор, які подають віруючі, й одночасно прочитуються відповідні «поминання» за здоров'я живих й спасіння живих і померлих рабів Божих.

Проскомидія символізує Різдво Христове. Жертовник, на якому відправляється Проскомидія, означає вертеп – печеру, у якій народився Ісус. Одна із просфор Святий Агнець (або Агнична просфора) символізує Пресвяту Богородицю, а вийнятий з неї Агнець означає Самого Христа, народженого від Діви Марії. Дискос – це ясла, у яких покрівцями, як пеленами покривають новонародженого Малюка. Копіє – це дія Святого Духа. Звіздця символізує Віфлеємську зірку, що сповістила народження Спасителя. Покрівці – це пелени. Кадило з фіміамом – це смирна й ладан, які принесли волхви (мудреці).

В цей же час згадуються й старозавітні пророцтва про страждання й самі страждання Господа нашого Ісуса Христа. Так, хрестоподібне розрізування Агнця копієм – немов розп'яття Христа на хресті. Копіє символізує той спис, яким воїн проткнув ребро Христа, вино й вода, як

Кров і вода, що витекли (в чашу наливають вино, змішане з водою, в спогад про те, що з рани Спасителя на Хресті вилилися Кров і вода). Престол пізніше символізуватиме Голгофу чи гріб; губка нагадує губку, якою напоїли Господа на хресті; покрівці – це плащаниця; кадило (миро і дорогі олійки) – це Никодим намастив мертво тіло Ісуса.

Частки, що виймають з інших проскур на честь і пам'ять Пресвятої Богородиці, Іоанна Хрестителя й всіх святих, а також живих і покійних членів Православної Церкви символізують всю Церкву Христову – земну і небесну. В свою чергу кругла форма багатьох зазначених предметів означають коло, сукупність і вічність Христової Церкви.

На Проскомидії читають особливі молитви за встановленим порядком. Священик молиться і просить святих угодників Божих теж молитися, щоб Господь прийняв нашу жертву і помилував живих і померлих. Під час Проскомидії, коли священик готує речовину із хліба і вина для жертви Богові, то кожен християнин, що прийшов у храм, повинен помолитися і готуватися принести в жертву Богові свою хвалу і подяку. Мирянам в цей час треба постаратися

забути всі думки про свої життєві справи, особливо забути всі образи на когось, забути свою гордість. В нашій душі повинна бути одна думка, як бути їй ближче до Бога. Проскомидія, як підготовча частина Літургії, закінчується своїм відпустом і відразу ж за нею, починається сама Літургія.

ЛІТУРГІЯ ОГОЛОШЕНИХ (АБО СЛОВА)

Літургія оголошених – друга частина Літургії, яку ще називають Літургією слова. Назва цієї частини служби відображає зміст в її складі молитов, пісень, священнодійств і повчань. Вони мають повчальний, оголошуваний характер. У древній Церкві на цій частині Літургії разом з вірними могли бути присутніми й оголошені (нехрещені, що готувалися до Святого Хрещення), відлучені від Святого Причастя, які розкаювалися, а також нехристияни. За старих часів оголошені могли стояти тільки у притворі церкви, тобто у західній частині християнського храму, яка відділялась від середньої його частини стіною, по суті, біля вхідного тамбура або у прибудові перед входом у

храм. Оголошені могли бути на Літургії тільки доти, поки диякон або священник скаже: «Оголошені, вийдіть. Щоб ніхто з оголошених не залишився, тільки вірні, ще і ще в мирі Господу помолимося». Після цих слів можна було молитися в церкві тільки хрещеним, тобто вірним.

На Літургії оголошених антифони символізують старозавітні пророцтва про Христа. Малий вхід уособлює вихід Христа на служіння народу. Сходження священника на горне місце – це перехід від Старого Завіту до Нового Завіту. Апостол – це покликання апостолів до служіння. Євангеліє – це трирічна проповідь Ісуса Христа.

На архієрейській Літургії архієрей до входу з Євангелієм не входить у вівтар. Він, поцілувавши святі ікони, облачається і молиться посеред храму на своєму амвоні до Малого входу з Євангелієм. Цим Церква показує, що Ісус Спаситель наш довгий час жив серед народу, вдалині від Престолу слави, а потім навчав, віддав себе в жертву за наші гріхи і зійшов на Небо – Свята Святих. Вівтар символізує вічну Святу Святих – Небо, куди Ісус Христос увійшов і відкрив шлях праведникам. Тому й архієрей чекає, щоб і йому Сам Спаситель, в

образі Євангелія відкрив вхід у вівтар, у горну частину храму.

Розпочинається Літургія оголошених такими початковими виголосами дякона і священника.

ПОЧАТКОВИЙ ВИГОЛОС

ДИЯКОН: *Благослови, владико.* [Благослови, владыко]. **СВЯЩЕНИК:** *Благословенне Царство † Отця, і Сина, і Святого Духа нині, і повсякчас, і на віки віків.* [Благословенно Царство † Отца и Сына и Святаго Духа, ныне и присно и во веки веков].

Диякон словами «Благослови, владико» закликає священника благословити, хвалити, славити Бога. На заклик дякона священник благословляє Пресвяту Тройцю і закликає всіх присутніх славити Триєдиного Бога. Це славослів'я займає перше місце серед усіх інших прославлянь Бога у Пресвятій Тройці. Благословляючи Царство Пресвятої Тройці, священник каже: хай буде над віруючими не моє, а Боже благословення, тому що Єдиному Богу у Святій Тройці належить Царство й влада над всіма людьми. Ми, християни, при Святому Хрещенні дали обітницю вірувати й сповідувати

Пресвяту Тройцю для того, щоб досягти Царства Небесного, Яке обіцяє нам Господь Ісус Христос.

Благословенне – означає звеличене, благодатне, милостиве, благодотворне, прославлене, хвалене, щасливе, величне Царство Єдиного Бога нашого. Хай засяє благословенне Царство у Святій Тройці – Бога Отця, і Бога Сина, і Бога Святого Духа – нині (зараз, сьогодні), і повсякчас (кожної миті), і на віки віків (завжди, вічно; незмінно, постійно і нескінченно хай буде цей вік, коли «Бог у всьому все» (1 Кор. 15:28).

Ключове слово тут «Царство Боже» – це основоположне поняття християнського життя і суть Христового Вчення («Відтоді почав Ісус проповідувати й говорити: покайтеся, наблизилося бо Царство Небесне», Мф. 4:17), покайтеся й віруйте в Євангеліє. Царство Боже – це не «потойбічний» світ, це не місце, де править Бог, бо Він всюдисущий, а це наближення і знання Бога, любов до Нього, єдність з Ним і життя в Господі, воно у наших серцях, це життя вічне у пізнанні єдиного, істинного Бога та Ісуса Христа, Який помер за наші гріхи й воскрес для нашого вічного життя у Царстві Божому, це і Євхаристія, яка є наближенням і явленням

Царства Божого, Неба на землі. Хоч Царство Боже вже прийшло на землю, але Його повнота відбудеться наприкінці віків, після Другого Пришествя Ісуса Христа, воскресіння мертвих, отримання ними нових тіл та Страшного суду, й тоді весь світ буде новий («Новий Єрусалим»), і це буде Царство Боже у цілковитій Його повноті.

Літургія починається із славослів'я: «Благословенне Царство Отця, і Сина, і Святого Духа нині, і повсякчас, і на віки віків». Це славослів'я прославляє триєдність «Отця, і Сина, і Святого Духа» у Бозі. Якби священик прославляв єдність Божу, то сказав би «Благословенний Бог чи благословенне Царство Боже», а він розрізняє Божі Особи у словах: «Благословенне Царство Отця, і Сина, і Святого Духа», оскільки про те, що в Бозі є Три Особи, ми вперше довідалися від Самого Бога Господа Ісуса Христа, Який «воплотився від Духа Святого і Марії Діви, і став людиною». І якраз цей виголос заздалегідь вказує, що надалі на Літургії звершуватиметься Таїнство цього втілення Господа Ісуса, Який є Другою Божою Особою Пресвятої Тройці. Кожна молитва до Бога повинна починатися із славослів'я й тому, приступаючи до Господа Владики на Літургії ми

пізнаємо Його неприступну славу, силу й велич і славословимо Його, підтверджуючи сказане священником словами «Амінь».

ЛЮДИ: Амінь. [*Аминь*].

Коли священник виголошує славослів'я, всі вірні промовляють «Амінь», тобто підтверджують сказане священником, і промовляючи це слово, проймаються всіма сказаними словами. «Амінь» – це акламація (відповідь вірних на молитву чи виголос священнослужителя). До акламацій відносять також «Господи, помилуй», «подай, Господи» та ін. Амінь (з др. євр., грецьк. – «істинно», воістину так), істинно хай буде так, хай буде вірно, ствердження, кінець чого-небудь. Це слово перейшло із Старого завіту і свідчить про істинність виголошеного, словесна «печатка» молитви, Таїнства, («Бо коли ти благословлятимеш духом, то як проста людина скаже «амінь» на твою подяку» (1 Кор. 14:16), Ім'я Христове («так говорить Амінь, свідок вірний і істинний, початок створіння Божого» (Одрк. 3:14). Амінь – це заключне слово молитов і церковних проповідей.

ЄКТЕНІЯ ВЕЛИКА, АБО МИРНА

Єктенія (з грецьк. – розповсюджено, ретельно, старанно, протяжно, настійливо) – це сукупність загальних молитов під час церковного Богослужіння, коли диякон (або священник, якщо немає диякона) від імені вірних виголошує молитовні прохання та звернення до Бога, а хор на кожне прохання співає «Господи, помилуй» або «Подай, Господи», це велике з'єднання повноти Церкви, усіх її членів та їх потреб. Найуживаніші єктенії: 1) велика, або мирна єктенія; 2) мала єктенія (це скорочення великої); 3) потрійна (усердна, посилена, сугуба) єктенія; 4) благальна (прохальна) єктенія; 5) єктенія за спочилих; 6) єктенія за оголошених; 7) єктенія подяки. Кожна єктенія закінчується виголосом священника, який прославляє Пресвяту Тройцю.

Велика єктенія вже була у Літургії Якова, брата Господнього. Вона ще називається «мирною», тому що в ній часто випрошується людям мир. У давнину Велика єктенія включала і «мирну», і «прохальну» єктенії та виголошувалася на Літургії вірних і вже набагато пізніше її включили у Літургію оголошених.

ДИЯКОН: *В мирі Господу помолимось.*

[Миром Господу помолимося].

Це означає в мирі, спокої духа, тишині, чистоті серця, без гніву, без гріха, з чистою совістю, без земних турбот, без пристрасті й відволікаючих думок помолимося Господу. Помолимося однодушно, у згоді, із взаємною любов'ю один до одного. Ще з давніх-давен не приймали дарів від тих, хто ворогував з кимось і не примирився. Попросимо для всіх, що моляться, мир Божий або благословення Боже й під покровительством Бога, Який завжди з миром і любов'ю до нас відноситься, приступимо до молінь про наші потреби. А молитися будемо у мирі, прощивши взаємні образи, як навчає нас євангеліст Матфей: «Отже, коли ти принесеш дар твій до жертовника і там згадаєш, що брат твій має щось проти тебе, залиш там дар твій перед жертовником і піди перше помирися з братом твоїм, і тоді прийди й принеси дар твій» (Мф. 5:23-24). Тобто, в мирі, тиші, спокої, мовчанні, у стані душевного умиротворіння і врівноваженості Господу помолимося. Це заклик до духовної молитви всіх присутніх в храмі, прохання миру. Адже, всі молитви повинні відбуватися «в мирі», в мирі та з чистим сумлінням ми повинні сповідатися перед

Причастям. Хто прийшов до храму з миром і хто молиться з миром, у того й душа має душевний спокій і благодать. Щоб наша спільна Літургійна молитва була дієвою і мала більше сили, ми повинні молитися у мирі, праведності, благочестиво, покірно: «моліться один за одного, щоб вам зцілитися, бо багато може щира молитва праведного» (Як. 5:16).

ЛЮДИ: † Господи, помилуй. [*† Господи, помилуй*].

З молитвою «Господи, помилуй» (грецьк. – «Kyrie eleison») ми зустрічаємося у Євангелії від Матфея: «І ось двоє сліпих, що сиділи при дорозі, почувши, що Ісус наближається, почали кричати: помилуй нас, Господи, Сину Давидів! Народ же примушував їх мовчати; але вони ще голосніше почали кричати: помилуй нас, Господи, Сину Давидів!» (Мф. 20:30–31). Це прохальна молитва Єрихонських сліпців. Вона дарована нам ще з Апостольських часів, щоб ми її безперестанно виголошували. Тому на різних Богослужіннях її повторюють по 3, 12, 40, 50 раз.

«Господи, помилуй» – це, по суті, скорочена Ісусова молитва «Господи, Ісусе Христе, Сину Божий, помилуй мене (нас) грішного(их)». Віруючі у істинного Бога звертаються до Нього з

проханням про помилування (прощення гріхів), про допомогу у випробуваннях і в боротьбі зі спокусами. Ми знаємо, що помилування просять засуджені, бо вони позбавлені будь-якого захисту та їм нічого сказати для свого виправдання й тоді вони звертаються до судді з цим останнім словом, сподіваючись отримати те, чого просять, але не згідно закону, права, а завдяки милосерддю, змилуванню. Так і ми словами «Господи, помилуй» просимо, щоб Господь зглянувся над нами, простив наші гріхи, щоб ми звільнилися від рабства гріха і врятувалися. Це прохання милості й благодаті Божої, це прохання бути помилуваними і отримати життя вічне у Царстві Божому. Отже, просити милості у Бога означає просити у Нього осягнути Царство Боже.

ДИЯКОН: *За мир з неба і спасіння душ наших, Господу помолимося. [О свьшнем мире и спасении душ наших, Господу помолимся].*

«Мир з неба» – це мир Божий, мир землі з небом, це примирення людини з Богом, з'єднання людини з Богом, це одержання від Бога прощення гріхів через Спасителя нашого Ісуса Христа. Виголосом «За Мир з Неба» або «За Мир з Вишини» ми просимо про зіслання нам Миру Згори, Миру Божого (євр. «Шалом Ягве»). Цей

мир є джерелом всіх благ. Побажання Миру Божого на Літургії тут і у інших виголосах, наприклад, «Мир всім!» – це незрівняний для нас найбільший прояв любові до людини, наслідком якої є спасіння душі. «І мир Божий, який перевищує всякий розум, збереже серця ваші й помисли ваші в Христі Ісусі» (Флп. 4:7). Якщо Мир Божий буде в наших серцях, то ми будемо дружелюбнішими, праведними і у нашій душі запанує «радість у Святому Духові» (Рим. 14:17), бо Мир Божий – це дар Божий і в ньому відкривається жива присутність Бога. Це означає, що людина, яка пізнала Мир Божий відчуває присутність Бога як Особистості і як Живу Радість, вона відчуває Благодать Божу, Славу Божу, гармонію у душі. Маючи такі якості, людину охоплює відчуття радості, щастя, блаженства, впевненість у бутті Божому. Нам грішним словами неможливо описати, що таке Мир Божий. Господь наш, відходячи до Отця, сказав апостолам: «Мир залишаю вам, мир Мій даю вам; не так, як світ дає, Я даю вам. Нехай не тривожиться серце ваше і нехай не страхається» (Ін. 14:27). З цих слів бачимо, що «мир» – це сукупність усіх чеснот, всілякого любомудрія і добродієсності, це повна досконалість. Ось до

чого ми повинні прагнути, просячи у Бога Його миру. У цьому виголосі ми просимо у Бога того миру, який нам підвладний, хоча б доброчесності, любові, молитви і мудрості, але для цього ми не повинні чекати «манни небесної», а докладати і свої зусилля, щоб досягати миру. Тільки після прощення наших гріхів або примирення з Богом ми врятуємо наші душі, ось чому ми молимося словами «і спасіння душ наших».

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *За мир усього світу, за добрий стан святих Божих Церков і за з'єднання всіх Господу помолимося.* [*О мире всего мира, благостоянии Святых Божиих Церквей и соединении всех Господу помолимся*].

Молимося не тільки, щоб ми жили у згоді й дружньо між людьми на землі, але й просимо миру у всьому світі, у всьому всесвіті («за мир усього світу»), тобто ми просимо миру у більш широкому й більш глибокому розумінні – миру і гармонії в усьому світі, у повноті всіх Божих створінь. Ми просимо миру на небі й на землі, у морі, для всього живого, благаємо миру серед ангелів і людей, серед усіх живих і померлих.

Просимо, щоб не було ворожнечі між Небом і землею, між ангелами і людським родом, щоб невидимий, духовний, ангельський світ був до нас мирним, доброзичливим і славив Бога: «Слава у вишніх Богу і на землі мир, в людях благовоління!» (Лк. 2:14).

Ми також молимося «за добрий стан святих Божих Церков і за з'єднання всіх», тобто прохаємо істинного вчення від них, непохитності від гонителів, добробуту, спокою, благополуччя, процвітання усіх святих Божих церков – Церкви Небесної і церков земних. Але ж ми знаємо, що після сходження Святого Духа на апостолів у Святий День П'ятидесятниці (Святої Тройці) були закладені підвалини однієї земної «Святої, Соборної і Апостольської Церкви», яка, на жаль, донині продовжує ділитися (розколюватися). Ми просимо про єднання в місцевих Церквах всіх християн, бо Церква Христова одна. І благоденство, і всілякі гаразди у церквах можливі не тільки при згоді між ними, їх моральності, а й у істинному єднанні, «щоб Бог був у всьому все» (1 Кор. 15:28), щоб всі стихії світу, щоб всі живі істоти дружньо звіщали славу Богу («все, що дихає, нехай славить Господа». Це і є добрий стан і єднання святих Божих Церков.

ЛЮДИ: † Господи, помилуй. [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *За святий храм цей і тих, що з вірою, побожністю та страхом Божим входять до нього, Господу помолимося. [О святем храме сем и с верою, благоговением и страхом Божиим входящих в онь, Господу помолимся].*

Храм святий тоді, коли він освячений і коли у ньому відбуваються правдиві, істинні, святі священнодійства згідно з Вченням, що викладене у Святому Письмі, й тоді у ньому присутній Бог і є благодать Божа. За цих умов усілякі байки іноземних (по суті) церков в Україні про неканонічність української церкви – від лукавого. Молитися «за Святий Храм» означає просити Бога, щоб Він ніколи не відступав від храму Своєю благодаттю, щоб зберіг Віру Христову від опоганення ворогами, щоб оберігав нас від пожеж, землетрусів, грабіжників, від зубожіння і щоб ми підтримували храм у квітучому стані.

Іноколи ми замислюємося: чому одні люди почувають себе у храмі добре, а інші не зовсім. Це залежить не тільки від ступеня нашої гріховності, але й від того чи ми приходимо до храму з вірою, благоговінням і страхом Божим,

бо тоді для нас доступна благодать Божа. Й тому вигадки деяких священнослужителів чужого підпорядкування про те буцімто у храмах УПЦ КП немає благодаті Божої – це марення, неправда, обман і від лукавого. Ось чому нам треба молитися «з вірою, побожністю та страхом Божим». Благоговіння й страх Божий виражаються в побожному молитовному настрої: ми повинні відкласти всі свої життєві піклування, очистити своє серце від ворожнечі й заздрості, а також прийти у храм в тілесній чистоті, у пристойному одязі й благоговійно вести себе, утримуючись від сторонніх розмов і озирань по сторонах.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *За Святійшого отця нашого (ім'я), Патріарха Київського і всієї Руси-України, і владика нашого преосвященнішого єпископа (ім'я правлячого єпископа), чесне пресвітерство, у Христі дияконство, за весь причет і людей Господу помолимось. [О Великом Господине и Отце нашем Святейшем Патриархе Киевском и всея Русы-Украине (имярек), и о Господине нашем Преосвященнейшем епископе (имярек), честнем*

пресвітерстве, во Христе диаконстве, о всем причте и людех Господу помолимся].

Молимося за Предстоятеля нашої Церкви, який носить титул «Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України» і є перший серед всього єпископату й піклується про внутрішній і зовнішній добробут нашої Церкви, є її головою, керує нею, підтримує її єдність, моніторує всі церковні установи, звертається з пастирськими посланнями, в тому числі й до нас. Молимося і за правлячого єпископа (з грецьк. – «наглядач»), який ще з апостольських часів є найвищим керівником церковного життя кожної єпархії. Молимося за «чесне пресвітерство» (з грецьк. – старійшина, глава общини), тобто за високодостойних, високоповажних ієреїв або священників. Молимося за «у Христі дияконство» (з грецьк. «диякон» – служитель), тобто за служителів Христу – Спасителю і Господу Богу нашому. Молимося «за весь причет» церковний, тобто за всіх церковнослужителів: паламарів, співців, свічконосців, чтеців, іподияконів. І просимо «Святійшого отця нашого, Патріарха Київського і всієї Руси-України, і владику нашого преосвященнішого єпископа, чесне пресвітерство, у Христі дияконство, весь

причет», щоб вони молилися Богові за нас, а ми молимося за всіх інших «людей», себто за всіх членів Церкви.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *За Богом бережену Україну нашу, за владу і військо її Господу помолимось. [О Богохранимемй Украине нашей, властех и воинстве ея Господу помолимся].*

Складаємо молитву за Україну, щоб Господь оберігав Державу нашу Україну, владу і військо її, Боголюбивий народ наш і дарував всім глибокий і невід'ємний мир, щоб всі були добрі до Церкви та до всіх людей і щоб ми в тиші й чистоті проводили життя наше у всякому благочесті й чеснотах. Просимо, щоб Господь нашу країну і людей позбавив голоду, мору, землетрусу, потопу, вогню, меча, нашествия іноплемянних і розбрату, щоб українські родини були в мирі і любові, щоб Бог допомагав дітей виховувати, молодь навчив, старість підтримав, подорожуючих підтримував, вбогих захищав, недужих зцілював, а тих, що за ґратами, згадав, розпорошених зберіг, спокушених навернув.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *За місто наше (село наше або святий монастир наш) і за всяке місто, село і країну, і за тих, що по вірі живуть у них, Господу помолимось. [О граде сем (о веси сей или о святей обители сей), всяком граде, веси, стране и верою живущих в них, Господу помолимся].*

Згадаймо Содом і Гоморру, мешканці яких так сильно прогнівали Господа своїм беззаконням, що Він зважився стерти з лиця землі ці міста з усіма їхніми жителями. Тоді Авраам почав молити Господа про помилування жителів. Господь пообіцяв йому пощадити всіх, якщо виявиться там хоча б 10 праведників, але не знайшлося й 10-ти. Тоді, вивівши Лота з сім'єю для їх порятунку, Бог послав сірчаний вогонь на Содом і Гоморру, і знищив обидва міста і все, що було в них (Бут. 18:20-23, 19:13). Згадуймо про цей страшний приклад, і молимося за міста, села і країни і за людей, що живуть у них з вірою, просімо, щоб примножилися праведники у нашій країні, її містах і селах.

Молимося не тільки про своє місто (село чи святий монастир), але про всяке інше місто, село й країну, і про жителів їх, тому що за християнським братолюбством ми повинні

молитися не тільки про себе, але й про всіх людей. Молимося, щоб Господь наш Ісус Христос захистив усі наші міста й села, всі святі обителі та Україну від видимих і невидимих ворогів, щоб зберіг неподільною, вільною і незалежною Українську державу, щоб не допустив ворожнечі серед людей, міжособної боротьби, щоб напоумив нас, щоб викоринив з нас ненависть і гнів та всі інші пристрасті, які руйнують братолюбність і щоб вселив в серця наші любов до своєї Батьківщини, щоб послав мир і злагоду народу нашому.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *За добре поліття, за врожай плодів земних і за часи спокійні Господу помолимося. [О благорастворении воздухов, о изобилии плодов земных и временех мирных Господу помолимся].*

Молимося не тільки за блага для душі, а й за блага для тіла нашого. Просимо Господа – Джерела і Подателя усіх цих благ, щоб дарував нам хліб насущний, тобто все необхідне для нашого земного життя. Просимо сприятливої погоди для вирощення хлібів, плодів, росту трави для сільськогосподарських тварин, просимо

доброто врожаю усіх земних плодів, благаємо рясних плодів і мирного, спокійного часу (без війн та ворожнечі).

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *За подорожніх, за недужих, знеможених та поневолених і за спасіння їх Господу помолимося.* [*О плаваючих, путешествующих, недугующих, страждующих, плененных и о спасении их Господу помолимся*].

Майже щодня ми чуємо новини про великі й різноманітні страждання людей, які гинуть на морі, інші тужать за Батьківщиною у далекій чужині, інші вмирають там на самоті серед чужих людей, скільки старих і молодих страждальців роками прикуті до постелі з невиліковною хворобою. Як багато людей страждають у в'язницях: і злочинці, і неправильно засуджені, і ті, що не можуть довести свою невинуватість. Немає місця на землі, де б не лунали стогони й благання про допомогу. Тому Свята Церква запрошує нас молитися не тільки про присутніх на Літургії, але й про відсутніх: тих, що подорожують суходолом, морем і повітрям і знаходяться в дорозі; тих, що хворіють, знеможені (тобто хворі

й слабкі фізично); тих, що страждають з різних причин і тих, що поневолені у в'язницях чи знаходяться в полоні. За їхнє спасіння молимося.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

[В разі потреби тут бувають додаткові прохання].

ДИЯКОН: **Щоб визволитися нам від усякої скорботи, гніву, небезпеки та недолі, Господу помолимося.** [*О избавитися нам от всякия скорби, гнева и нужды Господу помолимся*].

Просимо Господа, щоб позбавив нас усякої скорботи, гніву, нестатку, горя, нещастя, ненависті та утисків, щоб врятував людей Своїх від усіляких негараздів і щоб оберігав нашу країну від зовнішніх ворогів (язичників, варварів, недоброзичливих, неприязних сусідів та ін.) і їх насильства. Молимо, щоб Господь Своєю благодаттю полегшив нам всі наші найрізноманітніші вболівання і потреби, щоб визволив нас від гріха, зневіри, від роздратування, від поглинання земними турботами.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: **Заступи, спаси, помилуй і**

охорони нас, Боже, Твоєю благодаттю.
[Заступи, спаси, помилуй и сохрани нас, Боже, Твоєю благодаттю].

Благаємо Господа заступитися за нас, дати нам благодать Свою, захистити нас, зберегти, помилувати і спасти нас не за злобою і беззаконнями нашими, а за Милістю, Милосердям і Благодаттю Своєю. Наголос тут на виразі «Божа благодать», через яку Бог все чинить у Всесвіті Своєю Божественною нествореною енергією через дар благодаті Духа Святого. Це мета нашого людського життя отримати дар Благодаті Духа Святого. Просимо, щоб Господь був нашим постійним захисником, щоб укрит нас під крилом Своїм, зміцнив нашу душу Своєю спасительною силою.

ЛЮДИ: † Господи, помилуй. *[† Господи, помилуй].*

ДИЯКОН: Пресвяту, Пречисту, Преблагословенну, Славну Владичицю нашу Богородицю й Приснодіву Марію зо всіма святыми пом'янувши, самі себе, і один одного, і все життя наше Христу Богові віддамо.
[Пресвятую, Пречистую, Преблагословенную, Славную Владычицу нашу Богородицу и Приснодеву Марию, со всеми святыми

помянувши, сами себе, и друг друга, и весь живот наш Христу Богу предадим].

З великою вдячністю, шаную, благоговінням і величчю закликаємо Заступницю перед Господом і Покровительку нашу Матір Божу «Зверхсвяту, Зверхчисту, Зверхблагословенну, Зверхславну Владичицю нашу Богородицю і Вседіву Марію зо всіма святими» і всіх святих Господніх допомогти нам, «пом'янувши» нас, згадавши нас, не забути про нас. І далі Свята Церква радить, щоб ми «самі себе, і один одного, і все життя наше Христу Богові» доручили («віддали»). Це означає, що всіх (самих себе, інших людей, наших дітей, наших друзів, родичів, домашніх, співробітників по роботі, всіх жителів нашої країни й людей усього світу) у єдності віри довіriamo (віддаймо) в руки Божі. Адже Сам Господь говорить: «Прийдіть до Мене, всі стуржені і обтяжені, і Я заспокою вас; візьміть ярмо Моє на себе і навчіться від Мене, бо Я лагідний і смиренний серцем, і знайдете спокій душам вашим; бо ярмо Моє – благо, і тягар Мій легкий» (Мф. 11:28–30) й тому нам треба самих себе, наших ближніх і всі наші справи довірити Богові. Щодо всього, що відбувається в нашому житті, покладімося на

волю Божу, дякуймо Йому за все добре, за дар Божий і за все «буцїмто недобре для нас» теж дякуймо. Бо все те, що сьогодні нам здається недобрим, поганим, через якийсь час може стати для нас корисним і привести нас до моральної досконалості й спасіння.

Отже, ми спочатку закликаємо на допомогу («пом'янути», тобто «прикликати», «бути помилуваним») Пресвяту Богородицю і весь сонм святих і віддаємо себе і всіх, душі свої смиренню і на опіку Богові й цим ми з'єднуємося з Церквою Небесною. Випросивши собі у Пресвятої Матері й всіх вірних Служителів Господніх і всіх Святих заступництва за нас перед Богом ми віддаємо себе цілком у руки Христа, щоб Він Один керував нашим життям за Своєю Святою волею.

ЛЮДИ: † Тобі, Господи. [*† Тебе, Господи*].

Цим співом люди не тільки підтверджують, але й посилюють прохання, сказані у виголосі священника чи диякона, щоб допомагала нам Пресвята Діва Марія зі всіма святими і щоб Господь Бог добродіяв нам завжди і всюди, а ми готові навіть віддати своє життя, як дар і приношення наше, як нашу Проскомидію, яка тільки-що була відправлена. Підтверджуємо:

Тобі, Господи, – Джерелу життя і сили, подателю всіх благ наших, Тобі, без Якого ми не можемо нічого вдіяти й від Якого все одержали, ми віддаємо себе для опіки Твоєї, Милосердний Господи.

Молитва першого антифону

Молитва першого антифону – це тиха молитва священика. Колись всі молитви читались вголос і народ слухав їх, потім дещо скоротили молитви і священик тихо молився у той час, коли люди співали. Кінець тихої молитви священик завжди говорить вголос, а тому і називається він виголосом.

СВЯЩЕНИК тихо читає Молитву першого антифону, у якій просить Господа Бога зглянутися на нас і подати усім нам багату милість і щедрість. У продовження цієї молитви священик звертається голосно Господеві: ***Бо Тобі належить усяка слава, честь і поклоніння, † Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині, і повсякчас, і на віки віків.*** [Яко подобает Тебе всякая слава, честь и поклонение, † Отцу и Сыну и Святому Духу, ныне и присно и во веки веков].

Після тихого прохання до Господа священик закликає нас, щоб ми і всі народи Триєдиному

Богу (Отцю, і Сину, і Святому Духові) віддали найбільшу Славу, Честь і Поклоніння зараз і віддавали їх завжди, повсякчас «і на віки віків», коли ми навіть перебуватимемо у Вічності після земної смерті.

Слава Божа – це втрачена нами присутність Бога (яка була у Адама і Єви). Апогеєм Слави Божої є повне занурення у Благодать Царства Божого. Слава Божа – це сукупність усякої досконалості, це досконала Краса Божа, це осягнення глибинної сутності Бога, це єдине Благо для нас. Вона проявляється у Вірі й Благодаті, у духовному осяянні при «народженні згори» і хрещенні Духом Святим. Благодать Божа посилається Богом і діє в Церкві через святі Таїнства. Так, через Євхаристію причасники «одягаються» у Христа в Передвічну Славу Бога Отця. Славою Божою оновлюється (освячується) весь створений світ. Там, де двома або трьома читається Слово Боже, там Слава Божа серед них, «бо, де двоє чи троє зібрані в ім'я Моє, там Я серед них» – сказав Ісус Христос (Мф. 18:20). Переживанням присутності чудової Слави Божої та Її оспівуванням пронизана вся Літургія Церкви.

Господу належить честь, тобто сукупність

відомих нам найвищих моральних якостей: гідність, безгріховність, добре ім'я, достоїнство, по честь, пошана, повага, шанобливість, чесність, чистота та ін. Поняття честі ґрунтується не на принципі рівності Бога зі всіма людьми, а на тому, що Бог найвищий всіх, бо Він сотворитель всіх і всього. Богу – велич, по честі й повага.

Ми цінуємо ці високі якості Бога і поклоняємося Йому не тільки під час цього виголосу, а завжди, «навіки віків» будемо поклонятися.

ЛЮДИ: Амінь. [*Аминь*]. Далі співають Антифон перший.

Антифон перший

Антифон (з грецьк.: *anti* – проти, *phone* – звук, голос, іншими словами – звучить у відповідь) – це почергове (двома хорами або кліросами (місце для співців) співання псалмів або гімнів. Текст антифонів складається із закінчених духовних пісень або віршів, що взяті із Біблії. На Літургії є три антифони в честь Пресвятої Тройці.

Псалми – це молитовні піснеспіви, які виконувалися ще у Єрусалимському храмі Ягве

при різних обрядових церемоніях. Серед псалмів виділяли ті, котрі виконувалися при зведенні на престол царя та під час певних ритуалів, а також колективні й індивідуальні молитви, покаянні гімни, вірші історичного змісту.

Отже, антифонія існувала ще в юдеїв. У грецьку церкву ввів її єпископ Ігнатій Богоносець у XI столітті, а у католицьку – Амвросій Медіоланський. Антифони на Літургії бувають трьох видів: святкові (з особливими приспіваними чи тропарями), зображальні й повсякденні (буденні). Тобто залежно від дня Богослужбовий статут визначає різні тексти псалмів. Всі антифони Літургії є залишком древньої, пісенної Утрени. Раніше антифони співали по дорозі до храму, а Літургія починалася зразу Малим Входом. Колись співали цілі Псалми, а тепер лише вибрані вірші. Антифони прославляють Бога, закликають, щоб усі народи славили Бога, віддають Богові належну честь і поклін, спонукають до поклоніння Богові. Загальний мотив антифонів – це прослава Бога і віддання Йому честі й величі.

Псалом 102

ЛЮДИ: «† Благослови, душе моя, Господа, благословен єси Господи. † Благослови, душе моя, Господа і не забувай усіх добродійств Його. Він прощає всі беззаконня твої, зціляє всі недуги твої. Щедрий і Милостивий Господь, Довготерпеливий і Многомилостивий. † Благослови, душе моя, Господа, і вся істота моя, ім'я святеє Його. † Благословен єси Господи» (Київський розспів, Т.Миронюк, 2004). [*† Благослови, душе моя, Господа, благословен єси, Господи. † Благослови, душе моя, Господа, и не забывай всех воздаяний Его. Очищающаго вся беззакония твоя, исцеляющаго вся недуги твоя. Щедр и милостив Господь, долготерпелив и многомилостив. † Благослови, душе моя, Господа, и вся внутренняя моя Имя святое Его. † Благословен єси, Господи*].

Цей псалом Давида – це щирий, проникливий гімн турботи Люблячого Господа про нас. Він повчає нас піснесловити Бога, Великого Благодійника, прославляти, славити Господа за всі Його добродійства (благодіяння), які ми не тільки повинні пам'ятати, а й дякувати за них.

Ми повинні благословляти Бога за Його поблажливість до нас, за прощення наших гріхів, за зцілення душевне і тілесне, за Його Щедрість, Довготерпеливість і змилостивлення до нас. Бог готовий помилувати людей, позбавивши їх від тління й даруючи їм Небесне Царство. Хай всі чини Небесних Ангелів і вся наша істота, наші серця, сили, думки, славлять Святе Ім'я Благословенного Господа.

Антифони 1-й (повсякденний, буденний та недільний) складаються з віршів багатьох псалмів. Після кожного вірша додаються слова «Молитвами Богородиці, Спасе, спаси нас». У святкові дні, присвячені Ісусу Христу співають особливі, святкові антифони. Усі зазначені антифони закликають нас до славослів'я Богу – Отцю і Сину, і Святому Духу, і співати Йому, Всевишньому, спільно хвалити Його. Вони прикликають у піснях наших звіщати діла Сина, щоб через них був прославлений і Отець, і Святий Дух, «Бо так полюбив Бог світ, що віддав і Сина Свого Єдинородного, щоб усякий, хто вірує в Нього, не загинув, а мав життя вічне. Бо не послав Бог Сина Свого в світ, щоб судити світ, а щоб світ спасся через Нього» (Ін. 3:16–17). І вдень, і вночі, у будь-якому місці повсякчасно

треба хвалити, славити Бога, дякувати Йому за все, здійснювати свої прохання.

ДИЯКОН після Антифону першого виголошує Малу ектенію.

ЄКТЕНІЯ МАЛА ПЕРЕД 2-М АНТИФОНОМ

Мала ектенія перед 2-м антифоном – це, по суті, скорочення Великої, або мирної ектенії. Вона має два прохання.

ДИЯКОН: *Ще і ще в мирі Господу помолимося.* [Паки и паки миром Господу помолимся].

Якщо на Великій (мирній) ектенії перше прохання було «В мирі Господу помолимося», то тут це прохання посилюється і повторно нам нагадують «Ще і ще в мирі Господу помолимося», тобто знову, повторно, ще раз просимо «В мирі Господу помолимося», у душевному спокої, з уважністю. Такі повтори потрібні, щоб люди у храмі душевно підготувалися до слухання подальших виголосів і кульмінаційної частини Літургії.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [Господи, помилуй].

ДИЯКОН: *Заступи, спаси, помилуй і*

охорони нас, Боже, Твоєю благодаттю.
[Заступи, спаси, помилуй и сохрани нас, Боже, Твоею благодатию].

Таке прохання було і на Великій (мирній) ектенії: і ще раз просимо Бога, щоб заступився за нас перед небезпеками, які нас оточують у повсякденному житті, щоб помилував нас, щоб охоронив нас від усякого зла і неправди, щоб, простивши наші гріхи, спас нас через Свою благодать.

ЛЮДИ: † Господи, помилуй. *[Господи, помилуй].*

ДИЯКОН: Пресвяту, Пречисту, Преблагословенну, Славну Владичицю нашу Богородицю й Приснодіву Марію зо всіма святими пом'янувши, самі себе, і один одного, і все життя наше Христу Богові віддамо.
[Пресвятую, Пречистую, Преблагословенную, Славную Владычицу нашу Богородицу и Приснодеву Марию, со всеми святыми помянувшие, сами себе, и друг друга, и весь живот наш Христу Богу предадим].

Як і наприкінці Великої (мирної) ектенії, у цьому проханні, а далі при завершенні кожної ектенії ми просимо Пресвяту Богородицю зі всіма святими допомагати нам завжди і у всьому і молитися за нас перед Христом Богом, щоб Він

все життя наше і всіх людей взяв під свою опіку, під свій догляд, під своє піклування. І ми просимо про це Вседіву Марію, усіх святих і Господа Ісуса.

ЛЮДИ: † **Тобі, Господи.** [*Тебе, Господи*].

Молитва другого антифону

СВЯЩЕНИК тихо читає Молитву другого антифону, у якій просить у Господа Бога, щоб Він спас весь Народ Божий і благословив усе спадкоємство Боже, тобто усі минулі і майбутні покоління людей, Церкву Христову, щоб освятити і прославив їх Божественною силою і щоб не залишав нас, бо ми надіємось на Бога, а далі виголос: ***Бо Твоя держава і Твоє є Царство, і сила, і слава, † Отця, і Сина, і Святого Духа, нині, і повсякчас, і на віки віків.*** [*Яко Твоя держава, и Твое есть Царство, и сила, и слава, † Отца и Сына и Святаго Духа, ныне и присно и во веки веков*].

Цей виголос, що більше посилює завершальні слова Молитви першого антифону («Бо Тобі належить усяка слава, честь і поклоніння, Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині, і повсякчас, і на віки віків»). Тут стверджуємо, що у Триєдиного Господа у Пресвятій Тройці («Отця, і Сина, і

Святого Духа») є «держава», тобто влада, є «Царство, і сила, і слава», тобто «Царство» Бога Живого і Царя вічного, і «сила» (міць, могутня і спасенна сила благодаті Божої), тобто абсолютне Божественне єдиновладдя, причому вічно – «нині, і повсякчас, і на віки віків». Маючи таку владу, Царство, і силу, і славу, просимо Тебе, Господи, даруй нам все те, що священник від імені народу просив у тихій Молитві другого антифону.

ЛЮДИ: Амінь. [*Аминь*]. І співають Антифон другий. Під час другого антифону запалюється паламарська свічка, з якою під час співу «Єдинородний Сине...» стають на горному місці (тобто на центральній частині східної стіни вівтаря, напроти престолу).

Антифон другий

Псалом 145

† Хвали, душе моя, Господа! Буду хвалити Господа, поки й життя мого, співатиму Богові моєму, поки живу. Не надійся на князів і на синів людських, – в них немає спасіння. Вийде дух його і повернеться в землю свою; в той день загинуть усі помисли його. Блажен, кому

Бога Якова помічник його, надія його на Господа Бога свого, що створив небо і землю, море і все, що в них; Він береже істину повік, творить суд покривдженним, дає поживу голодним. Господь визволяє закованих, Господь умудряє сліпців, Господь підносить повалених, Господь любить праведників; Господь охороняє пришельців; сироту і вдову прийме, а путь грішників погубить. † Царюватиме Господь повіки, Бог твій, Сіоне, з роду в рід.

[† Хвали, душе моя, Господа. Восхваляю Господа в животе моем, пою Богу моему, дондеже есмь. Не надейтесь на князи, на сыны человеческия, в них же несть спасения. Изыдет дух его, и возвратится в землю свою: в той день погибнут вся помышления его. Блажен, емуже Бог Иаковль помощник его, упование его на Господа Бога своего. Сотворшаго небо и землю, море и вся, яже в них. Хранящаго истину в век, творящаго суд обидимым, дающаго пищу алчущим. Господь решит окованныя, Господь умудряет слепцы. Господь возводит низверженныя, Господь любит праведники. Господь хранит пришельцы, сира и вдову приимет, и путь грешных погубит. † Воцарится

Господь во век, Бог твой, Сионе, в род и род].

Благодать Духа велить нам закликати самих себе до славослів'я Божого: вихваляти Господа і співати Богові доки живемо. Тому навчаймося піснесловити Бога під час життя аж доки не приймемо кінець нинішнього життя. У всі віки у всьому світі люди хибно сподівалися на те, що людина буцімто істота настільки розумна, що може сама вирішувати будь-що і будь-які проблеми, які виникають перед нею. Тому багато людей покладають свої надії на правителів держав (князів), щоб вирішити багатогранні проблеми людства, але влада їх тимчасова не всі князі шанують справедливість. А люди: одні мріють про владу й володарювання, інші – про багатство, придбання будівель і будинків, інші уявляють у розумі своїм перемоги на війні, інші влаштовують загибель ворогам. Але раптово приходить смерть і мріяння й помисли залишаються невиконаними. Сподівання на князів і людей – це утопія: ці надії пустопорожні, бо людина безсильна істота, будь-яка людина недовговічна, а проблеми людські – довговічні. Тому не сподівайтеся ні на князів, ні на синів людських, бо у них немає ні порятунку, ні спасіння.

Будь-який правитель-князь і будь-яка людина – смертні й в будь-яку хвилину можуть повернутися в землю свою, у місце свого поховання і всі думки їх, і помисли зникнуть, і не встигнуть вони нічого вирішити на землі, а їх душа як образ Божий повернеться до Сотворителя. Ті, хто вірять у безсмертя душі – вірять також і в її розумність, і у те, що душа, яка покинула тіло, продовжує жити після смерті й мислити. І таким чином цей псалом, показавши суєтність надії на людей, переконує нас, що ми повинні сподіватися тільки на Бога. І блаженні ті, хто шукає допомоги і надіється на Господа Бога, Який створив все видиме і невидиме – небо (ангельський світ) і сонце, і місяць, і безліч зірок, і землю, і море й усе, що в них. Господь дає хліб голодним, звільняє в'язнів, Господь відкриває очі сліпим, Господь піднімає пригноблених, Господь любить праведних. Господь оберігає бездомних, сироту і вдову підтримує і путь грішників руйнує. І у всіх родах і поколіннях людства вічно царюватиме Господь Бог наш у «Сіоні». Сіон у Біблії – це місце знаходження Бога: в Ізраїлі це було місто Єрусалим на височині Сіон, у храмі зі Святими-Святих, у Новому Завіті – це небесна обитель Бога, Новий небесний «Єрусалим».

«Іоан, побачив святе місто Єрусалим, новий, що сходив від Бога з неба, приготований, як наречена, прикрашена для чоловіка свого» (Одр. 21:2). «Сіон» – це Церква Христова. А тепер порівняймо всесильну могутність вічного Творця і безпомічних тлінних князів і людей: так кому треба довіряти, кому служити, кого оспівувати? – Безсумнівно, Господа Бога.

Антифон другий ще може бути: недільний із псалом 66, повсякденний – із псалом 92.

Мале славослів'я

† Слава Отцю, і Сину, і Святому Духові нині, і повсякчас, і на віки віків. Амінь. [*† Слава Отцю, и Сыну, и Святому Духу ныне и присно, и во веки веков. Аминь*].

Ця церковна пісня славословить, хвалить, оспівує Бога Отця, Бога Сина і Бога Святого Духа тепер і завжди, і в безкінцеві віки. Славослів'я це мале, бо це коротка християнська, хвалебна молитва до всіх трьох Осіб Пресвятої Тройці – Отця, і Сина, і Святого Духа, яка не містить прохань, а тільки прославляє Триєдиного Бога і широко вживається в Богослужінні, це вища форма молитви, коли людина всім серцем і

розумом занурюється у любов до Бога. Синоніми слова «славослів'я» – осанна, прославляння, вихваляння, дифірамб, звеличення, нахвалювання, хваління, розхвалювання, вихвалювання, акафіст, гімн, похвала, зверхславлення, хвалебне мовлення, ода, хвала, панегірик [(з грецьк. «всенародне торжество»), тобто усяке надмірне, беззастережне й некритичне вихваляння]. Це славослів'я прославляє Бога в багатьох молитвах і церковних службах. Через славослів'я й хвалу Богові ми можемо відчутти Божу присутність, яка здійснюється Духом Святим, можемо бачити дію Духа Святого.

Подібні славослів'я зустрічаються вже у апостольських посланнях й у Апокаліпсисі. Воно могло виникнути із давніх літургійних молитов. Славослів'я з перерахуванням всіх осіб Святої Тройці вперше зустрічається у передсмертній молитві священномученика Полікарпа (70 – 156), учня апостола Іоанна, єпископа Смирнського (М. Скабалланович. Толковий Типикон).

Пісня Господу Ісусу Христу (Єдинородний Сине...)

† Єдинородний Сине і Слове Божий, безсмертний єси, і зволив Ти ради нашого спасіння воплотитися від святої Богородиці і Вседіви Марії, незмінно ставши чоловіком, Ти ж розп'ятий був, Христе Боже, смертю смерть подолав. † Ти один у Святій Тройці рівнославлений з Отцем і Святим Духом, спаси нас.

[† Единородный Сыне и Слове Божий, бессмертен сей, изволивый спасения нашего ради воплотитися от святыя Богородицы и Приснодевы Марии, непреложно вочеловочивыйся, распныйся же, Христе Боже, смертию смерть поправый. † Един сый Святыя Троицы прославляемый Отцу и Святому Духу, спаси нас].

Цією піснею зображується Пришестя на землю Господа Ісуса Христа. Ця пісня – незмінний гімн слави Христові, що входить до складу другого антифону літургій Іоанна Златоуста й Василя Великого. Пісню цю написав близько 536 року візантійський імператор Юстиніан I після тривалих христологічних суперечок між істинним Християнським Вченням

і ерессю монофізитів, які визнавали в Ісусі Христі тільки одне Боже єство. Ця пісня стверджує віровизначення Халкідонського собору про те, що у Ісусі Христі дві природи: Божественна (у пісні Христос називається Єдинородним Сином, безсмертним, Якого прославляють разом з Отцем і Святим Духом) і людська природа (Христос втілюється «воплотився» від святої Богородиці і Вседіви Марії, незмінно, істинно і незаперечно став чоловіком (церк.-слов. «вочеловочивыйся»), тобто став Людиною й істинно перетерпів розп'яття). Виражаючи істинне вчення, Юстиніан I використовує деякі улюблені фрази монофізитів, наприклад, «Ти один у Святій Тройці» – так монофізити переконували єдину «одноістотність (єдиносущність) Сина Отцеві і Святому Духові» (так навчав Нікейський собор), але відкидали людську природу Христа. Ці суперечки були вирішені на 5-му Вселенському соборі (Константинополь, 553 р.) і спів гімну «Єдинородний Сине...» на щоденних літургіях нагадує вірним правильне вчення про втілення Христове.

Єдинородний (один, єдиний) Син і Слове Божий (з грецьк. «Логос Божий» – друга Особа

Святої Тройці єдиновродний Син Божий) безсмертний еси (не смертний, вічний, «Сущий», Господь Ісус Христос – Боголюдина; «Я є Альфа й Омега, початок і кінець, говорить Господь, Який є і був і гряде, Вседержитель» (Одкр. 1:8). Єдиновродний Син для нашого спасіння воплотився (втїлився) від святої Богородиці і Вседіви Марії (бо Пресвята Богородиця безсіменно народила Христа і залишилась Вседівою (Непорочною Дівою, Приснодівою, Пречистою). Єдиновродний Син незмінно (без зміни Божественної і людської природи) став чоловіком (людиною) після втілення і очоловічення Христос віддав Себе на розп'яття добровільно. На хресті було розп'яте людське єство Христа, іпостасно поєднане з Його Божественною природою та прославлене воскресінням і тим самим Христос смертю смерть переміг. Христос єдиний від Осіб Святої Тройці, Його прославляємо з Отцем і Святим Духом, і просимо: «Спаси нас!». Потім дякон виголошує Єктенію малу.

ЄКТЕНІЯ МАЛА ПЕРЕД 3-М АНТИФОНОМ

Мала єктенія перед 3-м антифоном така як і перед 2-м антифоном і має аналогічні два виголоси, тому ми не повторюватимемо їх пояснення.

ДИЯКОН: *Ще і ще в мирі Господу помолимось.* [Паки и паки миром Господу помолимся].

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [† Господи, помилуй].

ДИЯКОН: *Заступи, спаси, помилуй і охорони нас, Боже, Твоєю благодаттю.* [Заступи, спаси, помилуй и сохрани нас, Боже, Твоею благодатию].

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [† Господи, помилуй].

ДИЯКОН: *Пресвяту, Пречисту, Преблагословенну, Славну Владичицю нашу Богородицю й Приснодіву Марію зо всіма святими пом'янувши, самі себе, і один одного, і все життя наше Христу Богові віддамо.* [Пресвятую, Пречистую, Преблагословенную, Славную Владычицу нашу Богородицу и Приснодеву Марию, со всеми святыми помянувшие, сами себе, и друг друга, и весь живот

наш Христу Богу предадим].

ЛЮДИ: † **Тобі, Господи.** [*† Тебе, Господи.*]

Молитва третього антифону

СВЯЩЕНИК у тихій Молитві третього антифону згадує слова Господа «якщо двоє з вас дійдуть згоди на землі просити про всяку річ, то, чого б вони не попросили, буде їм від Отця Мого Небесного; бо, де двоє чи троє зібрані в ім'я Моє, там Я серед них» (Мф. 18:19–20) і просить Бога, щоб Він почув і виконав на благо прохання кожного, хто молиться, і подав нам в цьому житті розуміння істини Господньої, і в майбутньому («коли Бог буде Всім в усьому»), щоб дарував нам життя вічне. Далі завершує молитву голосно: ***Бо Ти Благий і Чоловіколюбний Бог еси, і Тобі славу возсилаємо, † Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині, і повсякчас, і на віки віків.*** [*Яко благ и Человеколюбец Бог еси, и Тебе славу возсылаем, † Отцу, и Сыну, и Святому Духу, ныне и присно и во веки веков.*]

Попросивши у тихій молитві, щоб Господь виконав кожне прохання наше, дав нам розуміння істини і життя вічне, за Своєю Благістю і Людинолюбством (Чоловіко-

любовством), тобто за добротою, добродушністю, добросердністю, доброзичливістю, великодушністю, милістю, людяністю, люб'язністю Своєю, із співчуттям, невимогливістю, толерантністю, змилюючим до нас. Закінчуючи цю молитву, славимо Триєдиного Господа у Святій Тройці – Отця, і Сина, і Святого Духа, посилаємо Йому свою славу нині, завжди і у всі віки.

ЛЮДИ: АМІНЬ. [*Аминь*]. І співають Антифон третій.

Антифон третій

Антифон третій – це Заповіді блаженств або Блаженства, які вимовлені Ісусом Христом у Нагірній проповіді (Мф. 5:3–12; Лк. 6:20–23). Вони доповнюють десять заповідей Старого Заповіту і є основою християнського морального вчення. Коли співається антифон третій із вівтаря виносять Євангеліє, яке появляється перед народом і символізує Христа; це явлення Христа народу на проповідь. Заповіді блаженств співають з тропарями і канонами, відповідно до Богослужбового статуту.

Тропар (грецьк. – тон, лад, мелодія, глас, наспів) – це одна з найдавніших церковних

пісень, це коротка пісня, у якій прославляється святий (святі) або розкривається сутність свята. Тропарями називають також окрему закінчену думку, молитовні відозви, з яких складаються канони, чи інші короткі молитвослови. Тропар – це пісня, яка не взята із Священного Писання, отже – це не псалом і не біблійна пісня. Багато тропарів скомпоновано в Україні для прославлення місцевих святих. Об'єднання кількох тропарів утворювало кондак, акафісти, канони. Є: 1) тропарі відпустні (це коротка заключна пісня, що прославляє дане свято, святого або явище ікони; 2) тропарі канону (це окремі рядки (строфи), що становлять пісні канону; 3) тропарі на «Господи, взиваю до Тебе» (Пс. 140) – це група псалмів 140, 141, 129, 116, до яких додається стихира (віршований рядок, стих на тему дня), і є одна із складових частин Вечірні. За своїм змістом тропарі можуть бути різні, наприклад: Хрестовоскресні, Богородичні, Троїчні, Покаянні та ін.

ЛЮДИ співають Заповіді блаженства: «† У Царстві Твоєму, пом'яни нас, Господи, коли прийдеш у Царство Твоє!

1. Блаженні убогі духом, бо їх є Царство Небесне.

2. Блаженні ті, що плачуть, бо вони втішаться.

3. Блаженні лагідні, бо вони успадкують землю.

4. Блаженні голодні і спрагли правди, бо вони наситяться.

5. Блаженні милостиві, бо вони помилувані будуть.

6. Блаженні чисті серцем, бо вони Бога побачать.

7. Блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться.

8. Блаженні вигнані за правду, бо їх є Царство Небесне.

9. Блаженні ті, кого зневажатимуть і гнатимуть вас, і ширитимуть про вас усяку неправду – Мене ради.

Радійте й веселіться, бо велика нагорода вам на Небесах».

[† Во Царствии Твоем помяни нас, Господи, егда приидеши во Царствии Твоем. 1. Блажени нищий духом, яко тех есть Царство Небесное. 2. Блажени плачуущи, яко тии утешатся. 3. Блажени кротции, яко тии наследят землю. 4. Блажени алчуущи и жаждуущи правды, яко тии насытятся. 5. Блажени милостивии, яко тии

помиловани будут. 6. Блажени чистиши сердцем, яко тиши Бога узрят. 7. Блажени миротворцы, яко тиши сынове Божии нарекутся. 8. Блажени изгнани правды ради, яко тех есть Царство Небесное. 9. Блажени есте, егда поносят вам, и изжнут, и рекут всяк зол глагол на вы, лжущие Мене ради. Радуйтесь и веселитесь, яко мзда ваша многа на небесех].

Антифон третій розпочинається прохальними словами розбійника, розп'ятого на хресті, який «І сказав Ісусові: пом'яни мене, Господи, коли прийдеш у Царство Твоє! І сказав йому Ісус: істинно кажу тобі: сьогодні ж будеш зі Мною в раю» (Лк. 23:42–43). В ці хвилини розп'ятий Ісус страждає, як і розбійник, кати, гірше тварин, знущаються з Нього, принижують Його, але розбійник в останні хвилини свого життя увірував у Ісуса як у Господа, й мовив: Господи, коли Ти знову прийдеш як Цар, тобто, коли Ти, Христе Боже, з'явишся одягненим в Свою царську, могутню велич і Славу, яку побачать усі, то «пом'яни мене, Господи, коли прийдеш у Царство Твоє!» і на це отримав ствердну відповідь «сьогодні будеш зі Мною в раю». І ми – грішники, як і грішний розбійник, його словами просимо Господа: хай згадає і нас у Царстві

Своєму. Але «не кожен, хто говорить Мені: Господи! Господи! – увійде в Царство Небесне, а той, хто виконує волю Отця Мого Небесного» (Мф. 7:21), тому ми повинні виконувати Його Заповіді, робити добрі діла, бо інакше й молитва і віра наші будуть марними. І ось Господь показує нам, що добрі діла будуть тоді, коли ми дотримуватимемося Дев'яти Заповідей Блаженств.

Які це «блаженні»? Блаженні – це щасливі ті, що осягнуть Царство Небесне з вічною радістю та втіхою. Їх ублажить Господь, похвалить, приласкає, обдарує славою; їх ублажать і ангели та святі, їх ублажатиме й Церква Христова на землі.

1. Блаженні «убогі духом», тобто не горді, бо гордощі – це найтяжчий гріх перед Богом. Через гордощі один з перших ангелів став сатаною, упали й ті, що послухали сатану. Через гордощі Єва й Адам втратили своє райське блаженство і накликали прокляття та страждання на всі покоління свої. Гордим ніколи не бачити Царства Небесного, бо горді служать лише собі, собі поклоняються. Горді не можуть любити інших і нікому не роблять добро. Ось чому Царство Небесне можуть осягнути тільки убогі духом. Ми

повинні бути убогі духом, тобто переконаними, що наш розум, наша мудрість, наші сили нічого не варті перед Богом. Ми нічого свого не маємо (ні маєтків, ні матеріального багатства, ні освіти, ні знання, ні земної слави), яка «бо користь людині, якщо вона здобуде весь світ, а душу свою занапастить? Або що дасть людина взамін за душу свою? Бо прийде Син Людський у славі Отця Свого з ангелами Своїми і тоді віддасть кожному за ділами його» (Мф. 16:26–27). Ми маємо лише те, що нам дає Господь. «Господь дає мудрість; з уст Його – знання і розум» (Притч. 2:6). Своїми силами ми нічого доброго не можемо зробити, якщо Господь не допоможе нам, пославши благодать Духа Свого. Психологи помітили, що у убогих людей – «гордощі паралізуються», а у багатих – гордощі підсилюються. Ось чому Ісус сказав ученикам Своїм: «істинно кажу вам, що тяжко багатому ввійти у Царство Небесне. І ще кажу вам: легше верблюдові пройти крізь вушко голки, ніж багатому в Царство Боже ввійти» (Мф. 19:23–24). «Убогі духом» або смиренні, не горді більше роблять добродійств, морально виростають і вдосконалюються всіма іншими чеснотами й добродійствами, тому швидше наближаються до

Царства Небесного.

2. «Блаженні ті, що плачуть». Це не всякий плач, це не плач із-за примх, це не плач із-за образи або з інших життєвих причин. Не про такий плач йдеться, а мова йде про людей, які усвідомили свої провини перед Богом, свою нікчемність, убогість і недосконалість і почали сумувати, плакати й смирятися, та благати у Бога допомоги. Усвідомивши це, ми будемо пробачати, а не осуджувати, людські недосконалості та помилки, будемо поспішати допомогти кожному нещасному, «бо печаль заради Бога породжує незмінне покаєння на спасіння, а печаль мирська викликає смерть» (2 Кор. 7:10). І у вечірній молитві Святого Іоана Златоуста ми просимо: «Господи, дай мені сльози, пам'ять про смерть і розчулення серця. Господи, дай мені намір сповідання гріхів моїх», а в ранішній молитві просимо «Пресвята Діво, почуй голос нікчемного раба Твого. Пошли мені, Пречиста, струмінь сліз, щоб очистити скверну моєї душі», бо сльози в покаєнні – це найкращі ліки для нас, це дар Божий і щасливий той, хто його має, бо закам'янілий грішник не може покаятися і впадає в гріховну смерть. Сльози в самотній молитві свідчать про наше щире

сумування за свою гріховність й тоді ми зможемо щиро покаятися. Який би тяжкий гріх не мала людина, у Господа милосердя більше. Треба тільки каятися та не втрачати надії.

Тим, що плачуть, Господь обіцяє, що вони втішаться доброю Христовою втіхою. Господь ублажить їх, заспокоїть їх, огорне ласкою Своєю, простить їм провини їх, покриє Своєю благодаттю, наповнить тихою мирною радістю серця їх, але ще більша втіха чекає їх на небесах, у світлих оселях праведників.

3. «Блаженні лагідні» (тихі, смиренні, мирні, незлобиві), бо лагідність свята. Йдеться, щоб ублажати тихість духа людини, мати лагідний, мирний дух. А тихість, лагідність і мирність духа – це лагідна духовна рівновага людини, пройнята обережністю у всьому: нікого не ображати й самому не ображатися за жодних обставин. Ті, хто своїми зусиллями здобули собі оту велику чесноту – християнську лагідність, блаженні. У їх серці завжди перебуває лагідний, радісний спокій. Вони завжди задоволені зі своєї долі і повсякчас дякують Богові. Вони ні на кого не нарікають і нікому не заздять. Такі люди щасливі: їх любить Господь і завжди радує їх Своєю Божественною радістю. Вони терпеливо й

спокійно переносять усяке лихо і навіть серед великого горя знаходять у своїй душі втіху. Розуміючи свою недосконалість, усвідомивши, що без Божої допомоги людина ніщо, така людина не буде гордитися і ставити себе зверх інших й таким шляхом здобуватиме смирення, убогість і лагідність духа, а звідси можна осягти й багато інших гарних моральних чеснот.

Й ті, що лагідні, тихі, смиренні, мирні, незлобиві, – блаженні, бо вони успадкують «нового неба і нової землі, на яких живе правда» (2 Пет. 2:13), тобто вони опанують «землю живих», де вже не вмиратимуть, бо це земля вічного життя, «лагідні» побачать «милість Господню на землі живих» (Пс. 26:13).

4. «Блаженні голодні і спрагли правди, бо вони наситяться». Блаженні, ті що голодні на правду, жадні правди, живуть правдою, «бо праведний Господь і любить правду» (Пс. 10:7), бо «правда вічна» (Дан. 9:24). Хто любить Бога і живе серцем у Бозі, тому неправда противна: вона для нього чужа і мучить його. Праведний завжди і у всьому бажає правди й справедливості, а також праведності, яка вміщає в собі всі добродійства. «Голодні і спрагли правди» – це ті, що люблять добро і роблять його, але не

вважають себе за праведників і не покладаються на свої добрі діла, а визнають себе грішниками і винуватцями перед Богом і тому у молитвах вони просять благодатного виправдання перед Богом через Ісуса Христа. Такі люди любі Богові, тому Господь їх ублажає і «вони наситяться» ще тут на землі благодатною силою і добродійствами Господа Бога, одержавши від Нього задоволення своїх бажань. А повне насичення і задоволення Господь обіцяє їм у житті вічному, як у псалмі: «А я в правді дивитимусь на лице Твоє. Щоранку буду насичуватися славою Твою» (Пс. 16:15).

5. «Блаженні милостиві», бо Господь любить милостивих («Бо Я милості хочу, а не жертви», – сказав Господь (Ос. 6:6). «Коли б ви знали, що значить: милості хочу, а не жертви, то не осуджували б невинних», – сказав Ісус Христос (Мф. 12:7). Ніщо так не умилоствляє Бога, як милостиня і милосердя людини до іншої людини, яка своєю душею є образом і подобою Божою. А Бог наш «милостивий і праведний Господь; Бог наш милує нас» (Пс. 114:5). «Бо Ти, Господи, благий і лагідний і багатомилостивий до тих, що призивають Тебе» (Пс. 85:5). І Господь хоче, щоб і ми були такі братолюбні до ближніх своїх: милосердні, милостиві, давали милостиню, яка

високо цінується в очах Божих. «Із майна твого подавай милостиню, і нехай не шкодує око твоє, коли будеш творити милостиню. Ні від якого убогого не відвертай лиця твого, тоді і від тебе не відвернеться лице Боже» (Тов. 4:7). «Не відмовляй у благодіянні нужденному, коли рука твоя в силі зробити його» (Притч. 3:27). «Тому, хто просить у тебе, дай; і від того, хто хоче в тебе позичити, не відвертайся» (Мф. 5:42). «Любіть ворогів ваших, благословляйте тих, хто проклинає вас, добро творіть тим, хто ненавидить вас, і моліться за тих, хто кривдить і гонить вас, щоб ви були синами Отця вашого Небесного» (Мф. 5:44–45). Справді, милостиві можуть чинити милосердя на кожному кроці: допомогти немічному й старому, уступити місце старшому, показати дорогу тому, хто не знає куди йти, порадити людині у скрутному стані, допомогти нещасному матеріально, скільки можеш. Діл милості й милосердя для тіла людини безліч, ось головніші: нагодуй голодного; дай напитися спраглому; допоможи мандрівникові (запроси його в хату, нагодуй і дай йому відпочити); зодягни погано одягнутого; відвідай хворого (розваж його, дай пораду, допоможи видужати, прохай за нього лікарів, вмираючому постарайся

зменшити страждання, давши їжу, пиття, ліки, розваж його; коли ж помре, допоможи достойно поховати); відвідай ув'язненого (допоможи йому прийти до покаяння і стати на шлях праведний) та багато ін. «Не зробивши цього одному з менших цих, Мені не зробили», – скаже Господь (Мф. 25:45). «Бо немилостивий суд тому, хто не творив милості; милість же підноситься над судом» (Як. 2:13). А коли ми будемо милостиві, то й Господь Своїм Милосердям помилує нас на попередньому Суді після смерті та на Страшному Суді Своєму, бо наша милість і милосердя покривають багато наших гріхів.

6. «Блаженні чисті серцем». Якщо ми щирі, не лицемірні, робимо добро не на показ, а з добрими намірами, то ми чистосердечні, а якщо ми щирою молитвою і постійними зусиллями над собою досягаємо виконання усіх Божих заповідей, постійно думаємо про Бога, то тоді все божественне проганяє з наших сердець все гріховне – і помисли, і бажання, і тілесні пристрасті, тоді ми досягаємо чистоти серця, тоді наше серце стає храмом Духа Святого: «Хіба не знаєте, що тіла ваші є храм Святого Духа, Який живе у вас і Якого ви маєте від Бога, і ви не свої? Бо ви куплені дорогою ціною. Отже,

прославляйте Бога в тілах ваших і в душах ваших, які є Божі» (1 Кор. 6:19–20). Так і Христос каже: «Хто любить Мене, той слово Моє збереже; і Отець Мій полюбить його, і Ми прийдемо до Нього і оселю сотворимо у Нього» (Ін. 14:23). Якщо ми чисті серцем, то наше серце наповнюється тихою святою радістю й безмежною любов'ю до Бога і до всього Божого. Молитва стає для нас немов диханням і безустанно повторюємо ім'я Боже, безперестанно молимося («Безперестанно моліться. За все дякуйте: бо така щодо вас воля Божа у Христі Ісусі» (1 Сол. 5:17–18). Й тоді молитва для людини стає великою радістю, її серце наповняє якийсь невимовний радісний мир, лагідність і любов до всіх. Отже, чисті серцем побачать Бога не очима свого тіла, а очима просвіченого серця («і просвітив очі серця вашого, щоб ви зрозуміли, в чому полягає надія на Його покликання, і яке багатство славної спадщини Його для святих», Еф. 1:18). Чисте від гріховності серце здатне відчувати («бачити») Бога, бо «ми тепер діти Божі», «будемо подібні до Нього, тому що побачимо Його, як Він є» (1 Ін. 3:2), «кожний, хто перебуває в Ньому, не грішить; усякий, хто грішить, не бачив Його і не пізнав Його» (1 Ін.

3:6). Отже, для чистих серцем найвища нагорода, якої ми собі уявити не можемо, – це блаженство, що вище нашого розуміння.

7. «Блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться». Ця заповідь навчає нас, що Єдинородний Син Божий Христос Господь прийшов на землю, щоб примирити людей з Богом, взявши на Себе їх провини, і щоб примирити людей між собою. Все Його Вчення пронизане тим, щоб ми жили у мирі, згоді й однодушності: «Мир залишаю вам, мир Мій даю вам; не так, як світ дає, Я даю вам. Нехай не тривожиться серце ваше і нехай не страхається» (Ін. 14:27). Він навчав нас «мирися з суперником твоїм» поки ще живеш (Мф. 5:25), «тому що Бог не є Бог безладу, а миру» (1 Кор. 14:33). Христос навчає нас не мститися, а прощати братові провину хоч до 70 разів по сім: «Тоді Петро підійшов до Нього і сказав: Господи, скільки разів прощати брату моему, який згрішить проти мене? Чи до семи разів? Ісус говорить йому: не кажу тобі – до семи, але до сімдесяти разів по сім» (Мф. 18:21–22). Щоб жити в мирі, треба бути лагідним з кожною людиною, себе не вивищувати, а її не принижувати, тобто не давати приводу до незгод, а коли хтось інший такий

привід дає, то слід всіма способами затерти такий привід: незгоду припинити, навіть поступившись чимось своїм. Слід старатися примирити тих, що ворогують, а якщо не вдається, то молитися за них Богові, щоб пом'якшив їх серця і привів до згоди.

«Миротворці синами Божими назвуться», бо подвиг миротворців настільки високий і величний, що вони своїм подвигом стали подібними до Єдинородного Сина Божого, то й велич їх нагороди у тому, що вони стають благодатними синами Божими і, як сини, успадкують Боже Царство через Ісуса Христа («Тому ти вже не раб, а син, а якщо син, то і спадкоємець Божий через Ісуса Христа» (Гал. 4:7)).

8. «Блаженні вигнані за правду, бо їх є Царство Небесне». Господь навчає нас бути правдивими й справедливими; любити правду і мужньо її відстоювати, хоч би довелося за неї й потерпіти зневагу, гоніння і навіть смерть. Той, хто свідчить проти правди або дає неправдиву присягу іменем Господнім, чинить страшний гріх. Щасливі ті, що люблять правду «бо праведний Господь і любить правду. На праведних дивиться лице Його» (Пс. 10:7), бо

правда «угодна Йому [Господу]» (Притч. 11:1). У правді – істина. Ісус «є путь, і істина, і життя» (Ін. 14:6), «бо істина в Ісусі» (Еф. 4:21). «Всяка неправда не від істини» (1 Ін. 2:21), а неправда – від лукавого диявола. «Диявол... людиновбивцею був споконвіку і не стоїть в істині, бо істини немає в ньому. Коли він говорить неправду, від себе говорить, бо він неправдомовець і батько неправди», – каже Христос (Ін. 8:44). Ось чому Христос так возвеличує правду і обіцяє таку високу нагороду – Царство Небесне – гнаним за правду. Адже, переслідувані за правду, борці за правду уподібнюються Самому Христу Господу, Який Сам перетерпів велике гоніння за правду. Господь вважає справедливим винагородити їх за страждання, яких вони зазнали за правду.

9. Блаженні ті, кого ганьблять і гонять, розповсюджують про них усяку лиху, погану, принизливу славу та наклепи задля Бога. Господь навчає нас бути готовими перетерпіти за Його ім'я зневагу, гоніння і навіть саму смерть. Він каже: «Якщо світ вас ненавидить, знайте, що Мене перше, ніж вас, зненавидів. Якби ви були від світу [цього], то світ любив би своє; а оскільки ви не від світу [цього], але Я обрав вас

від світу [цього], тому ненавидить вас світ... Якщо Мене гнали, то гнатимуть і вас;... Та все те чинитимуть вам за ім'я Моє» (Ін. 15:18-21). «У світі зазнаєте скорботи, але мужайтесь: Я переміг світ» (Ін. 16:33). Як бачимо, Христос провістив сумну долю Своїм послідовникам від апостолів й до нинішніх днів. Не так давно ми були свідками зневаги, вигнання у радянські концтабори послідовників Христа; і нині багато християн потерпають від іновірців. Страждання й смерть за ім'я Христове, за істинну християнську віру, за Церкву Христову – це мученицький подвиг. Його з великою честю виконали мільйони мучеників і воістину одержали велику нагороду на небесах. Христос утішає, щоб не сумували під час гонінь, а раділи й веселилися, бо буде велика нагорода їм на небесах – Царство Небесне. Тому кожний, хто називає себе християнином, повинен бути готовим з радістю прийняти гоніння, приниження і навіть смерть за істину, за правду, за мир, за Господа Ісуса.

У деяких церквах як Антифон третій співають Хвалебну пісню Давида – псалом 94: «Прийдімо, у радості заспіваймо Господеві...». Кожний рядок із псалма доповнюється проханням: «Спаси нас, Сине Божий, у святих

дивний (славний, прославлений) Ти, співаємо Тобі: алилуя». Алилуя (на івриті «халелу-Йа'х» – хвалить Ях (Яг, Яхве, Іегову, Єгову) – це молитовне хвалебне слово, звернене до Бога, що застосовується в іудаїзмі та християнстві без перекладу, не відміняється і означає «вихваляйте Господа», це життєрадісне слово хваління Бога. «Алилуя» співають 1 раз, 2 рази (подвійна або сугуба), 3 рази (потрійна або тригуба алилуя). Коли співають цей антифон, то із вівтаря виносять Євангеліє перед народом і перед нами Сам Христос являється з Євангельською благою вісткою. А ми його зустрічаємо поясним поклоном.

Малий вхід з Євангелієм

Малий вхід з Євангелієм символізує вихід Господа Ісуса Христа на проповідь, бо через Євангеліє нам об'являється Христос, про Якого провіщали пророки. З появою Євангелія на Літургії тексти із Старого завіту (псалми) більше не співають. З цього моменту ми співаємо все те, що стосується Нового Завіту і відбуваються відповідні Новозавітні священнодійства. Ми прославляємо Пресвяту Богородицю або інших

святих, оспівуємо Самого Христа за Його прихід до нас, за Його страждання після приходу, за Його діяння.

За старих часів Малий вхід так не називався, а був просто входом до храму без Євангелія, бо Євангеліє було в храмі і не на престолі, як нині, а в окремій прибудові храму. Євангеліє та інші священні книги були доручені піклуванню диякона. Тому зараз на Малому вході диякон несе Євангеліє у руках, попереду несуть запалені свічки, а за ними йде священник. Свіча нагадує Іоанна Хрестителя, Який готовив людей до прийняття Месії («Він був світильник, який горів і світив», Ін. 5:35). Так й опромінить Господь і наші серця Своім світлом істини, світлом віри й гарячої любові до Нього.

У Молитві входу священник просить, щоб служба священника була подібна до служби ангелів у небі. Деякі тлумачники вважають, що символіка Малого входу – це Хрещення Ісуса перед проповіддю; диякон, свічконосці символізують Івана Хрестителя, який проголошує прихід Христа, священник символізує Ісуса. Малий Вхід – це символ Христа Учителя, який приходить навчати людей. Священник тихо читає Молитву входу.

Молитва входу

СВЯЩЕНИК у Молитві входу просить Господа, щоб із входом до вівтаря відбувся також вхід святих ангелів і щоб вони разом з нами співслужили і прославляли славу і благість Божу, бо усім (ангельським чинам і людям) належить віддавати Господу усяку славу, честь і поклоніння, Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині, і повсякчас, і на віки віків. Амінь.

ДИЯКОН в Царських вратах підносить Євангеліє вгору зі словами: **Премудрість. Станьмо побожно Ҁ. [Премудрость, прости Ҁ].**

Іншими словами «Премудрість! Станьмо побожно! Увага! Прямуймо!» або Станьте побожно і слухайте премудрість. Премудрість – це глибока, вища мудрість; безодня премудрості; настільки глибока мудрість, що розумом важко збагнути; неосяжна мудрість; великі пізнання; ученість; незбагненна «глибина багатства, і премудрості, і розуму Божого» (Рим. 11:33). Під назвою «Премудрість» мають на увазі Месію («і премудрість Божа сказала: пошлю до них пророків і апостолів, і декого з них уб'ють, а декого виженуть» (Лк. 11:49), в інших місцях Біблії Христос називається «Премудрістю Божою» або «Мудрістю» (1 Кор. 1:24; Рим.

11:33). «Премудрість Божа» – це «таємна, прихована, яку призначив Бог перед віками для слави нашої, якої ніхто з князів віку цього не пізнав; бо якби пізнали, то не розіп'яли б Господа слави» (1 Кор. 2:7–8). Виголос (церк.-слов.) «Прости» означає «станьмо побожно», встаньте прямо, стійте благоговійно і слухайте Премудрість, відчуйте благоговіння, схиліться перед Премудрістю. У древній Церкві християни, котрі сиділи, вставали на цей виголос.

КЛПРИКИ (якщо у неділю): † ***Прийдіть, поклонімось і припадімо до Христа. Спаси нас, Сину Божий, що воскрес із мертвих, співаємо Тобі: алілуя*** (один раз). [***† Приидите, поклонимся и припадем ко Христу. Спаси Сыне Божий, воскресый из мертвых, поюция Ти: аллилуиа***]. Замість «що воскрес із мертвих» у будні «у святих дивний Ти», у свято Богородиці «молитвами Богородиці», на Різдво «що від Діви народився», на Хрещення «що в Йордані хрестився» і т.д. У деяких церквах цей піснеспів замість кліриків співають хор і люди.

У перші віки християнства єпископ з народом збиралися у притворі храму і зі співом «Прийдіть, поклонімось...» урочисто прямували до центральної частини храму й так

розпочиналася Літургія. «Прийдіть, вклонимось, і припадемо до Христа!», – ці слова є і в ранішніх наших молитвах, це слова надзвичайно глибокого змісту. Ми закликаємо себе і всю Церкву мобілізувати всі свої душевні, сердечні й тілесні сили прийти і поклонитися Спасителю нашому Ісусу Христу, не тільки поклонитися, але й припасти до святих ніг Його, й таким способом виразити своє благоговіння Йому. Поклоніння в знак подяки, поваги, відданості Христу. Ми виражаємо особливу повагу й таким способом хочемо більше наблизитися до Господа, отримати Його благодать, стати чистішими, світлішими. Не треба думати, що це принизливий уклін і припадання до Господа, але ж завдяки Йому ми з'явилися на цей світ, завдяки Йому ми живемо і все те, що у нас є, завдяки Йому. Цим піснеспівом ми усвідомлюємо, що Христос тут серед нас у Церкві Христовій, на чолі якої Він стоїть.

Наблизившись до Христа, поклонившись Йому і припавши до Нього, ми просимо: «Спаси нас, Сину Божий, що воскрес із мертвих...». Спасити нас означає: 1) щоб Господь допоміг нам визволитися від зла, від рабства гріха, тобто жадання морального спасіння; 2) щоб врятував

нас від страждань на землі, тобто просимо фізичного спасіння; 3) щоб після смерті ми отримали життя вічне у Царстві Небесному, тобто духовне спасіння. Ми не тільки просимо спасіння у Христа, але й пригадуємо основні земні події Ісуса і звеличуємо Його заслуги перед людством, напр., що Він «воскрес із мертвих», щоб і ми воскресли у майбутньому і мали життя вічне, або просимо, щоб Христос «молитвами Богородиці» спас нас. Згадуємо, «що [Христос] від Діви народився», «в Йордані хрестився» і т.д.

І ми подячно «співаємо Тобі [Господи]»: алилуя, тобто вихваляємо Тебе, співаємо хвалебні пісні. А далі після Малого входу також співають належні тропарі і кондаки залежно від дня свята (пояснення слова «тропар» див. Антифон третій). Кондак (з грецьк. – короткий) – це короткий (кілька або більше рядків) неперевершений церковний піснеспів, жанр церковної візантійської гімнографії, що містить похвалу Ісусу Христу, Богоматері, Святому або віддзеркалює зміст свята. Основоположником цього жанру є преподобний Роман Солодкоспівець, якого ще звали Роман Мелодист (I пол. VI ст.). Він писав і співав милозвучним голосом багато тропарів й кондаків. В той час,

коли співають тропарі й кондаки, священник читає Молитву Трисвятого.

Молитва Трисвятого піснеспіву

СВЯЩЕНИК у Молитві Трисвятого піснеспіву прославляє Творця усього видимого і невидимого, Якого всі Небесні Сили славлять і поклоняються Йому, Який створив людину і дає їй всякі дари, мудрість, розум і грішника не відкидає, а встановив для нього покаяння для спасіння; і ми поклоняємося і хвалимо Господа. Просить Господа, щоб Він, молитвами Пресвятої Богородиці і всіх святих, прийняв з наших грішних уст Трисвяту пісню, зглянувся на нас з милосердя Свого, простив нам усяку провину вільну і невольну, освятив наші душі і тіла і дав нам можливість побожно служити Господу у всі дні нашого життя. Коли люди проспівують тропарі й кондаки, як продовження цієї тихої молитви священник виголошує: ***Бо Ти Святий єси, Боже наш, і Тобі славу возсилаємо, † Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині і повсякчас. [Яко Свят єси, Боже наш, и Тебе славу возсылаем, † Отцу и Сыну и Святому Духу, ныне и присно].***

ДИЯКОН завершує: *Ү І на віки віків. [ҮИ во веки веков].*

Завершення Молитви Трисвятого є вершиною хваління і прославляння Господа, яка вміщує в собі усі попередні похвали. Цей виголос посилює святість Триєдиного Бога – Отця і Сина і Святого Духа, називаючи Його святим (абсолютно досконалим, найкращим, освяченим, достойним найвищої поваги і поклоніння нашого, духовним, божественним, небесним, чистим, проникнутим найвищими почуттями, ідеальним). Ми визнаємо, що Триєдиний Бог наш (Отець, Син і Святий Дух) є Святий і ми Йому славу возсилаємо нині і повсякчас, і навіки віків.

ЛЮДИ: **Амінь.** [*Аминь*]. І далі співають «Трисвяте».

Трисвяте славослів'я

ЛЮДИ: † **Святий Боже, Святий Кріпкий, Святий Безсмертний, помилуй нас! (тричі). † Слава Отцю, і Сину, і Святому Духові нині, і повсякчас, і на віки віків. Амінь. † Святий Безсмертний, помилуй нас! † Святий Боже, Святий Кріпкий, Святий Безсмертний, помилуй нас!** [*† Святий Боже, Святий*

Крепкий, Святий Безсмертний, помилуй нас! (трижды). † Слава Отцу и Сыну и Святому Духу, и ныне и присно и во веки веков. Аминь. † Святий Безсмертний, помилуй нас! † Святий Боже, Святий Крепкий, Святий Безсмертний, помилуй нас!]. У свята Різдва Христового, Богоявлення, у Лазареву й Велику суботи, в усі дні великодньої седмиці й у період П'ятидесятниці замість Трисвятого співають «† Усі ті, що в Христа хрестилися, у Христа зодягнулися: алилуя» («† Елицы во Христа креститесь, во Христа облекостесь. Аллилуиа»), у свято Воздвиження Хреста Господнього і в Хрестопоклонну неділю – «† Хресту Твоєму поклоняємось, Владико, і Святе Воскресіння Твоє славимо» («† Кресту Твоєму поклоняємся, Владыко, и Святое Воскресение Твое славим»).

Тільки-що під час Малого входу з Євангелієм перед нами з'явився Сам Ісус Христос, Бог Слово і ми Його чекаємо, і ми Йому співаємо Трисвяту пісню. Оскільки в цій молитві слово «Святий» повторюється тричі, то вона називається також Трисвяте, Трисвяте славослів'я, або Трисвята пісня – це вища форма молитви, це як трисвяте ангельське славослів'я «Свят, Свят, Свят...», яке нам дано, як уже реальним учасникам Царства

Небесного. Тричі виголошене слово «святий» – це слова ангелів на Небі. Ця Трисвята молитва теж називається Ангельською піснею, бо її співають святі ангели на Небі довкола престолу Божого. Християни почали співати її через 400 років після Різдва Христового, з тих пір як у Константинополі був великий руйнівний землетрус і злякані цар Феодосій і народ разом молилися до Бога. Під час цього загального моління на очах у всіх один юнак невидимою силою був піднятий на Небо, а потім непошкодженим спущений знову на землю. Він розповів людям те, що чув на Небі, як Ангели співали: «Святий Боже, Святий Кріпкий, Святий Безсмертний». Й тоді розчулений народ додав: «помилуй нас», повторюючи цю молитву, і землетрус припинився.

При смисловому перекладі одного із псалмів Давида зустрічаються слова «Боже кріпкий і безсмертний» («Прагне душа моя до Бога сильного [кріпкого] й живого [безсмертного]») (Пс. 41:3). Зважаючи на ці старозавітні слова, новозавітне чудо у Константинополі й одкровення Христа можна думати, що у Трисвятому славослів'ї є співзвучність і поєднання Старого Завіту з Новим, Небесного і

земного, у якому ангели і люди стають однією Церквою, одним хором.

Згадаймо, що у Молитві входу священник просив Господа, щоб із входом до вівтаря відбувся також вхід святих ангелів і щоб вони разом з нами співслужили і прославляли славу і благість Божу, і тут ангели на небі співають разом з нами на землі Трисвяту пісню. Ось тому після входу з Євангелієм до вівтаря ми усвідомлюємо, що Христос, Який прийшов до нас, приєднав нас до хору ангелів. Тому важливо, щоб навіть у тих храмах, де забороняють людям співати, цей гімн співати б всі одноголосно. В цей час і священник, і диякон перед святим престолом тричі промовляють «Трисвяте», що дуже збільшує силу молитви.

У цій молитві ми звертаємося до Пресвятої Тройці – до Святого Бога Отця словами «Святий Боже», до Святого Бога Сина – «Святий Кріпкий», тобто сильний, твердий, непохитний, вірний, на Якого можна повсякчас покладатися, тому що Він такий же Всемогутній, як і Бог Отець, хоча по-людськи Він страждав і помер. До Святого Бога Святого Духа ми звертаємося «Святий Безсмертний», бо Він не тільки Невмирущий, Вічний, «Безсмертний», як Отець і

Син, але дає життя всім людям, всім живим істотам. Звертаючись до Триєдиної Пресвятої Тройці, просимо «помилуй нас». Помилуй нас від лукавого, нещастя, негараздів, голоду, вогню й війни, від раптової нехристиянської смерті. Поряд із благаннями до Пресвятої Тройці ми прославляємо Її словами: «Слава Отцю, і Сину, і Святому Духові нині, і повсякчас, і на віки віків. Амінь» (див. вище «Мале славослів'я»).

Прокімен

ДИЯКОН, взявши кадило, закликає: *Будьмо уважні. [Вонмем].*

Тобто після Трисвятого гімну диякон або священник закликає всіх вірних стояти не безтурботно і байдуже, не відволікатися, а прислухатися до того, що відбувається і що співають; і в цьому полягає смисл вислову «будьмо уважні».

СВЯЩЕНИК: *Ү Мир усім. [Ү Мир всем].*

Виголошуючи «Мир», священник наслідує Господа, Який дає нам Свій мир, і водночас просить миру, спокою і благоговіння для всіх нас.

ЧИТЕЦЬ: *І духові твоєму. [И духови*

твоєму].

Читець від імені народу відповідає «І духові Твоєму», тобто Бог дав нам мир і одностайність один з одним. Цими словами просимо Господа, щоб дав нам нероздільну єдність людей з Богом у мирі, щоб ми були нерозлучними з Божою любов'ю. Словами «І духові твоєму» (духу твоєму, душі твоїй) ми у відповідь бажаємо священнику теж благодатного миру від Господа. У давнині одним із християнських вітань було «Мир тобі» – «І духові твоєму», тобто і душі твоїй.

ДИЯКОН: Премудрість. [*Премудрость*].

Уважно вслухайтеся в Премудрість, в таїнство, бо це християнська премудрість. І зараз, в даний момент відкладімо свої турботи і печаль, і в цьому загальний смисл слова «Премудрість».

Може виникнути питання: навіщо потрібно повторно нагадувати на Літургії про Увагу, Мир, Премудрість? По-перше, людям притаманна забудькуватість, по-друге, різні людські проблеми часто й легко поборюють людину і вона, думаючи про них, відволікається на Літургії; по-третє, й інші не належні пристрасні помисли потребують повторення про Увагу, Мир, Премудрість, щоб ми не даремно брали

участь у Літургії, а були пильні й обачні та молилися. Тому потрібне це зовнішнє нагадування, щоб ми могли знову відновити наш розум, який постійно атакує забуття і тяжіє до даремних турбот.

ЧИТЕЦЬ: *Прокімен. Псалом голос* _ [Прокімен, Псалом глас _] (і виголошує прокімен, а співці повторюють тричі за ним, причому втретє читець вимовляє першу половину прокімену, а хор співає другу половину його. Інколи Богослужбовий статут може передбачати два прокімени. Прокімен (з грецьк. – попередній, перед чимось...) – це обраний із псалтирі уривок, який співають на різних Богослужіннях, а на Літургії – перед апостольськими читаннями. Це, зазвичай, коротке змінюване молитвослів'я, яке складається переважно з рядків псалмів (за винятком Літургійного прокімену з Євангелія «Величає душа Моя Господа...», Лк. 1:46–48) і передає головну думку читання або вказує на загальнє значення служби. Вважають, що прокімен виник зі звичаю народного співу, приблизно у VI столітті. У різні дні й свята виголошують різні прокімени згідно із Богослужбовими вказівками.

Читання Апостола

Можна запитати: чому ми слухаємо спочатку Апостола, а потім Євангеліє, а не навпаки? Бо ті одкровення, які нам явив Господь у Євангелії, досконаліші, ніж ті, які промовлені апостолами. І Господь не зразу все являв людям, а навчав поступово – від менш зрозумілого до більш зрозумілого. Тому щоб бачити нам поступове з'явлення Христа, щоб краще розуміти Його Вчення, доцільніше читати спочатку апостольські писання, а потім Євангеліє, яке є якнайдосконалішим одкровенням, в т.ч. про Друге Пришестя Ісуса Христа. З цих міркувань ми слухаємо спочатку Апостола, а потім Євангеліє.

ДИЯКОН: *Премудрість. [Премудрость].*
Перед безпосереднім читанням Апостола диякон ще раз наголошує про Премудрість.

ЧИТЕЦЬ. *Діянь святих апостолів читання. Або Соборного послання святого апостола (ім'я) читання. Або: До Римлян (Коринф'ян, Галатів, Тимофія тощо) послання святого апостола Павла читання. [Деяний святих апостол чтение. Или: Соборнаго послання святих апостол (имярек) чтение. Или: К римлянном [К коринфяном; К галатом; К*

Тимофею и т. п.] послания святого апостола Павла чтение)].

ДИЯКОН: *Будьмо уважні. [Вонмем].*

Під час читання Апостола диякон кадить святий престол, вівтар, іконостас, священика і людей. Читання Апостола й кадіння під час читання означають проповідь апостолів усьому світу. Під час читання Апостола священик за престолом символізує вихід Ісуса на гору Фавор і Преображення Господнє.

СВЯЩЕНИК після закінчення читання Апостола: *Ү Мир тобі. [Ү Мир ти].*

ЧИТЕЦЬ: *І духові твоєму. [И духови твоєму].*

ДИЯКОН: *Премудрість. [Премудрость].*

Спів Алилуарію

Алилуарій – це вірші із Священного Писання, найчастіше із псалмів, що вимовляються на Літургії після співу «Алилуя» зразу після читання Апостола: читець вимовляє «Алилуя», йому вторять співаки, потім читець вимовляє вірш, а співаки знову співають «Алилуя»; цей вірш і називається алилуарієм. Оскільки за своїм змістом цей вірш пов'язаний з євангельським

текстом, що буде читатися слідом, то, можна сказати, що алилуарій пов'язує читання Апостола з читанням Євангелія. Алилуарій був започаткований в Єрусалимській Церкві у VII столітті, тобто ще до Великого церковного розколу 1054 року, а нинішні недільні алилуарії цілковито сформувалися до XII століття.

ЧИТЕЦЬ: *Алилуя* (і виголошує стих із псалмів). [*Аллилуиа, глас*].

Який із алилуаріїв виголошувати (недільний, буденний чи ін.), зазначено у Богослужбових книгах.

ЛЮДИ: *Алилуя, алилуя, алилуя*. [*Аллилуиа, аллилуиа, аллилуиа*]. А священик в той час тихо проказує Молитву перед Євангелієм.

Молитва перед Євангелієм

Священик у цій молитві просить, щоб Господь допоміг нам пізнати Його, зрозуміти Євангельську проповідь Христа, щоб ми сповідували Заповіді Його, щоб подолали гріх і жили праведно, духовно, «бо Ти еси освячення і просвіщення душ і тіл наших, Христе Боже, і Тобі славу возсилаємо, з Безпочатковим Твоїм Отцем, і Пресвятим і Благим і Животворчим

Твоїм Духом, нині, і повсякчас, і на віки віків.
Амінь».

Благословення диякона на читання

Святого Євангелія

ДИЯКОН зі Святим Євангелієм на аналої виголошує: **Благослови, владико, благовістителя святого апостола і євангеліста (ім'я).** [*Благослови, владыко, блавестителя святого апостола и евангелиста (имя евангелиста)*].

Диякон каже: благослови мене на читання Писання благовісника (євангеліста, який описав Благу Вістку Ісуса – Євангеліє) святого апостола і євангеліста (Матфея, Марка, Луки, Іоанна Богослова). Богослужбовим статутом передбачено, які уривки і якого Євангелія читати в той чи інший день. Якщо священник сам буде читати Євангеліє, то диякон не говорить цих слів.

СВЯЩЕНИК: **Бог, молитвами святого славного всехвального апостола і євангеліста (ім'я), нехай дасть тобі слово благовістити силою великою на сповнення Євангелія улюбленого Сина Свого, † Господа нашого Ісуса Христа.** [*Бог, молитвами святого, славного, всехвального апостола и евангелиста (имярек),*

да даст тебе глагол, благовествующему силою многую, во исполнение Евангелия Возлюбленного Сына Своего, † Господа нашего Иисуса Христа].

Священик благословляє диякона на читання Святого Євангелія, просячи Бога, щоб Він молитвами святого славного і всіма хвалимого апостола і євангеліста (Матфея, Марка, Луки, Іоанна Богослова), дав диякону слово благовістувати, дарував благодать та сприяння Своєю Великою Божою Силою (Духом) продовжити проповідь нам Повноту Євангелія улюбленого Сина Свого, Господа нашого Ісуса Христа.

ДИЯКОН: *Амінь. [Аминь]. Премудрість. Станьмо побожно, вислухаймо Святе Євангеліє. [Премудрость, прости, услышим святого Евангелия].*

Словом «Амінь» підтвержене те, що сказав священик «Воістину так». Далі закликає людей уважно, благоговійно, побожно вислухати «Премудрість» «Святого Євангелія».

СВЯЩЕНИК, благословляючи: *Ү Мир усім. [Ү Мир всем].*

Тобто бажає людям миру, щоб вони з любов'ю у мирі, тиші, спокої, мовчанні, у стані душевного умиротворіння і рівноваженості

вислухали Слово Боже з Євангелії.

ЛЮДИ: І духові твоєму. [*И духови твоему*].

Пояснення «І духові твоєму» (див. «Прокімен»). У відповідь на слова «Мир усім» читець від імені народу відповідає «І духові Твоєму», тобто, щоб Бог дав нам мир і одностайність один з одним. Цими словами просимо Господа, щоб дав нам нероздільну єдність людей з Богом у мирі, щоб ми були нерозлучними з Божою любов'ю, а також бажаємо священнослужителю того ж благодатного миру від Господа. Словом, щоб всі ми перебували у єдиному Духу Божому.

ДИЯКОН: Від (ім'я євангеліста) Святого Євангелія читання. [*От (имя) святого Евангелиа чтение*].

Тут виголошується, яка із Четвероєвангелія буде читатися, тобто для вірних вказують автора Євангелія (Матфей, Марк, Лука, Іоан Богослов), який Богодухновенно написав Слово Боже.

ЛЮДИ: † Слава Тобі, Господи, слава Тобі. [*† Слава Тебе, Господи, слава Тебе*].

Перед читанням Священного Писання ми прославляємо Бога. Це треба робити за кожної нагоди, будь-коли і будь-де, й тоді, коли Бог посилає нам свої дари. Якщо під час Малого

входу ми бачили Євангеліє закритим, що символізувало з'явлення Христа на проповідь, то тут Євангеліє відкривається і ми вже чуємо слова Самого Христа. Тут ми отримуємо дуже велике благо, яким є слухання Божественних слів. Тому перед самим читанням Євангелія ми творимо славослов'я Богові, бо знаємо, що через Євангеліє символізується Сам Христос і ті, що знайшли Його і увірували в Нього, мають все. Нам потрібно лише поважати і прославляти Бога. Крім того, читання Євангелія відкриває нам одкровення Господа, підготовляє нас і очищує нас перед великим освяченням через Таїнство Євхаристії.

СВЯЩЕНИК: *Будьмо уважні. [Вонмем].*

Цей виголос привертає увагу слухачів. Він вживається з IV століття і закликає, щоб уважно, у мирі та спокої слухати Євангеліє.

Читання Євангелія

Читається Євангеліє – це кульмінація і основна точка на Літургії слова. Церковний Устав передбачає одні Євангельські читання у будні дні, інші – у неділю та свята. Під час читання Євангелія ми повинні розуміти, що ми у

словах диякона чи священника слухаємо Самого Господа Ісуса Христа, тому нам слід стояти зі схиленою головою. Горючі свічки при читанні – це символ, що Євангеліє має бути світлом у нашому житті.

СВЯЩЕНИК після прочитаного Євангелія промовляє: *Мир тобі, що благовіствуєш. [Мир ти, благовестуючим].*

Будь у мирі, спокої, душевній рівновазі, прочитавши Євангеліє.

ЛЮДИ: † **Слава Тобі, Господи, слава Тобі.**
[† Слава Тебе, Господи, слава Тебе].

Як і перед читанням Євангелія, ми ще раз посилено прославляємо Бога, двічі промовляючи слово «слава», виражаючи Йому свою повагу, шану, визнання і поклоніння. Диякон, дійшовши до Царських врат, віддає Святе Євангеліє священникові і якщо в цей час не виголошується проповідь (грецьк. – гомілія), а наприкінці служби, то диякон на солеї виголошує Потрійну (усердну) ектенію. Виголошення тут проповіді є логічним продовженням прочитаного Євангелія.

ЄКТЕНІЯ ПОТРІЙНА, АБО УСЕРДНА

Потрійна, або усердна (церк.-слов. «сугубая», де «сугубити» означає підсилувати, подвоювати) єктенія (з грецьк. «поширення, розповсюдження») одержала свою назву як від посиленого звертання до милосердя Божого, так і від троєкратного молитовного прохання «Господи, помилуй» починаючи з третього виголосу, а на перших двох виголосах «Господи, помилуй» співаємо один раз. Її ще називають «Єктенія усердного (посиленого) моління». Вона виголошується під час літії (з грецьк. – усердна, старанна молитва прохання) – це коротка церковна служба, яку здійснюють під час цілонічного (всенічного) Богослужіння напередодні свят, в притворі християнського храму. Відбувається літія й під час похорону, поминання померлих і під час хресного ходу. В народі потрійну (усердну) єктенію називають ще «замовною єктенією», бо в ній вставляли прохання за погоду (за дощ або його припинення), за відвернення лиха (землетрусів, епідемій, нашествия чужинців та ін.), читали диптихи. Диптих (з грецьк. – складений удвічі) – це свого роду складена вдвоє записна книжка із

списком імен для поминання під час Церковної служби. Якщо подібні книжки містили додаткові аркуші, то тоді їх називали триптихи, пентаптихи і т. д. або, загалом, поліптихи: це, по суті, пом'яники. Диптихи використовувалися в церкві з найдавніших, можливо, ще з апостольських часів. На Потрійну (усердну) ектенію виносять записки «За здоров'я» і «За упокій».

ДИЯКОН: *Промовмо всі з усієї душі і з усього розуміння нашого промовмо. [Рцем вси от всея души, и от всего помышления нашего рцем].*

Перший виголос цієї ектенії закликає нас до спокою і до «розумної», осмисленої, свідомої молитви. Промовмо, скажімо Господу нашому від усієї душі і духа нашого, всім розумом нашим, від усієї думки нашої: (а в наступних виголосах ми почуємо, що саме ми скажемо Богові).

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [† *Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *Господи, Вседержителю, Боже отців наших, молимося Тобі, вислухай і помилуй. [Господи Вседержителю, Боже отец наших, молим Ти ся, услыши и помилуй].*

Вседержитель – одне з імен Господа, тобто

Бог, що все сотворив і все створене тримає у Своїй владі й всім керує. Ім'я Вседержитель свідчить про те, що немає нічого непідвладного Господу, бо Він Бог Всевишній, Всемогутній, Всетворець, Предвічний, Цар. Ми називаємо Господа старозавітнім звертанням: «Боже отців наших». Споконвіків єврейський народ дуже шанував своїх предків. І до Бога він звертався не інакше, як: «Господи Вседержителю, Боже отців наших, Авраама й Ісаака та Якова, і сімені їх праведного» (з Молитви Манассії, царя юдейського, коли він утримувався в полоні у Вавилоні). В книгах Старого завіту ми досить часто зустрічаємо не тільки перелік предків тих, чи інших родів, а й звертання «Боже отців наших» (Прем. 9:1; Дан. 3:26, 52). Ще у древніх молитвах, використовувалися короткі молитовні антифонні «заклики-відповіді», так звані респонсорії (з лат. – відповідати), коли духовенство починає прохання, а вірні – його продовжують або відповідають на нього. Так, на цій ектенії після виголосу диякона «молимо Тебе», народ відповідав: «почуй нас і помилуй», а нині «молимося Тобі, вислухай і помилуй». Це словосполучення значно посилює моління, у якому ми просимо, щоб Господь вислухав наші

різні прохання й ті, що будуть у наступних виголосах, і, щоб помилував нас.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: **Помилуй нас, Боже, з великої милості Твоєї, молимося Тобі, вислухай і помилуй.** [*Помилуй нас, Боже, по велицей милості Твоєй, молим Ти ся, услыши и помилуй*].

Ми «молимося Тобі [Боже]», щоб Ти «вислухав» нас і двічі посилюємо прохання «помилуй» нас «з великої милості Твоєї [Боже]», а не за злобними і гріховними діяннями нашими. Просимо пролити на нас Божу милість, благодать, благодіяння, благовоління, простити нам все негідне і помилувати нас.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй (тричі).** [*† Господи, помилуй (трижды)*].

Виголошене прохання посилюються триразовим повторенням «Господи, помилуй». В цей час священик тихо молиться і благає, щоб Господь прийняв нашу щирю молитву і помилував нас «з великої милості» Своєї, послав щедрість Свою на нас і на всіх людей, що сподіваються від Бога великої і багатой милості. Ця молитва ще більше посилює наше усердне моління.

ДИЯКОН: *Ще молимоь за Святійшого отця нашого (ім'я), Патріарха Київського і всієї Руси-України, і владику нашого преосвященнійшого єпископа (ім'я правлячого єпископа), за братів наших священників, священномонахів і за все у Христі братство наше. [О Великом Господине и Отце нашем Святейшем Патриархе Киевском и всея Русы-Украине (имярек), и о Господине нашем Преосвященнейшем епископе (имярек), честнем пресвитерстве, во Христе диаконстве, о всем причте и людех Господу помолимся].*

Смислове значення цього виголосу таке, як і аналогічного виголосу на Великій (мирній) єктенії, лише більш інтенсифіковане, посилене, розширене, інколи конкретизоване словами «за братів наших священників, священномонахів», «і за все у Христі братство наше», тобто і за церковнослужителів, і за всіх членів громади).

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй (тричі).** [† *Господи, помилуй (трижды)*].

ДИЯКОН: *Ще молимоь за Богом бережену Україну нашу, за владу і військо її, щоб ми тихе і мирне життя прожили у всякому благочесті і чистоті. [Еще молимся о Богохранимей Украине нашей, властех и воинстве ея, да тихое*

и безмолвное житие поживем во всяком благочестии и чистоте].

Якщо на Великій (мирній) ектенії ми молились «За Богом бережену Україну нашу, за владу і військо її Господу помолимося», то тут наші прохання посилені словами «Ще молимося», тобто повторно благаємо Бога. Попросивши «за Богом бережену Україну нашу, за владу і військо її» ми пов'язуємо і підкріплюємо це прохання, «щоб ми тихе і мирне життя прожили у всякому благочесті і чистоті» (побожно, праведно), бо це можливо, якщо Бог оберігатиме нашу країну від кривавих повстань, заворушень, бунтів, військових заколотів і війн, і якщо Бог настановлятиме нашу владу на правильні дії та на прийняття правильних безпомилкових рішень, і якщо наші воїни будуть захищати Віру і Вітчизну. Відомо, що коли фінансові й соціально-економічні кризи, війни, тоді більше грішать люди, це залежить також від нас самих, від нашої моральної поведінки, праведності, від нашого дотримання Законів Божих – ось чому це прохання таке важливе.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй** (*тричі*). [*† Господи, помилуй (трижды)*].

Тут бувають додаткові прохання.

ДИЯКОН: *Ще молимоь за Святійших Патріархів православних, за благочестивих і повік незабутніх фундаторів святого храму цього (в монастирі – святого монастиря цього), і всіх раніше спочилих отців і братів наших, що тут і повсюди лежать, – православних. [Еще молимся о Святейших Патриархах православных, о благочестивых и приснопамятных создателях святого храма сего (если в монастыре: святые обители сея), и о всех преждепочивших отцах и братьях, где лежащих и повсюду, православных].*

Посилений словами «ще молимоь» виголос за спочилих зустрічається вперше. Ми повинні згадувати спочилих, молитися за них, щоб полегшити їх участь у загробному житті. Кожна гілка розколотого християнства молиться за своїх померлих вірних і священнослужителів, наприклад, православні – за своїх, католики – за своїх. Проте є деякі протестантські християнські секти, котрі хибно вважають, що не потрібно молитися за «усопших», бо вони сплять і чекають Загального Воскресіння. Тут ми молимоь «за Святійших Патріархів православних», «і всіх раніше спочилих отців... наших, що тут і повсюди лежать, – православних», молимоь «за

благочестивих і повік незабутніх фундаторів святого храму цього (в монастирі – святого монастиря цього),... що тут і повсюди лежать, – православних». Бачимо, як важливо фондувати у будівництво нових храмів, але при цьому треба жити благочестиво, бо гріховне життя фундатора храму не гарантує йому Царства Небесного. І ще молимося за всіх «раніше спочилих... братів наших, що тут і повсюди лежать, – православних», тобто за весь православний люд, що спочив від початку віків і донині. Ще в Літургії Якова, брата Господнього, була внесена молитва за спочилих.

Церква молиться за душі всіх померлих чад своїх, навіть якщо вони потрапили в пекло, бо там вони позбавлені самі за себе молитися, не можуть покаятися і очиститися від гріхів, тому що після смерті душа не має волі й немає покаєння. Тільки ми, живі, можемо допомогти їм, молячись, щоб Господь відпустив їм гріхи. Це приносить велику користь і полегшення душам, за яких ми молимося. Адже до Страшного Суду Божого остаточна доля цих і всіх інших людей ще не вирішена, а сила церковних молитов настільки велика, що деякі засуджені до пекла можуть ще до Страшного Суду бути звільнені від

пекла й прийняті в обителі Раю.

Коли ми молимося за небіжчиків, то й молимося водночас за самих себе, бо за нашу милість до померлих, за нашу молитовну пам'ять про них Господь нам посилає Свою милість, Господь і про нас пам'ятає. Адже ми знаємо і віримо, що ніяке добро не забувається Богом, не пропадає даром. Тому молимося за душі усопших, поминаючи їх у нашій домашній і в церковній молитві. Під час цього виголосу бажано у пам'яті своїй згадати своїх померлих близьких і рідних.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй (тричі).** [*† Господи, помилуй (трижды)*].

ДИЯКОН *Ще молимося за милість, життя, мир, здоров'я, спасіння, Боже завітання, прощення і відпущення гріхів рабів Божих (поминає імена за здоров'я), і всіх парафіян святого храму цього, щоб зберегтися їм від усякої скорботи, гніву, біди, недуг душевних і тілесних, щоб спокійно вони жили, щоб у здоров'ї і добробуті всі дні життя їх проходили, Всемилостивий Господи, вислухай нас і помилуй.* [*Еще молимся о милости, жизни, мире, здравии, спасении, прощении и оставлении грехов рабов Божиих (имярек), братии святого храма сего (если в монастыре:*

святых обители сея), Всемилостивый Господи, услыши ны и помилуй].

Просимо в Господа тілесних і духовних благ парафіянам того храму, де відбувається Служба Божа. Молимося за «милість» (прихильність і заступництво Боже, Його великодушність, милосердя, благовоління до нас, благодіяння нам), за «життя» (довголітнє у праведності за Божими законами), за «мир» (спокій, гармонію, без суперечок), за «здоров'я» (душевне і тілесне), за «спасіння» (визволення від усяких нещасть і небезпек у тілесному житті й спасіння у Царстві Божому), за «Боже завітання» (щоб Господь згадав про нас, завітав до нас Своєю благодаттю і благословенням), за «прощення і відпущення гріхів» (щоб Господь пробачив, простив і відпустив усі наші гріхи відомі й невідомі, вчинені протягом всього нашого життя свідомо і несвідомо, всіма нашими почуттями). Усе назване просимо у Господа для «рабів Божих» (якщо зачитуються їх імена із записок за здоров'я) «і всіх парафіян святого храму цього» (за тих, що на цій службі стоять і моляться і за тих, що постійно відвідують цей храм, але на цю службу з поважних причин не прийшли). А далі наші прохання посилюються словами, щоб всім

тим, чиї імена згадували, і всім парафіянам святого храму цього «зберегтися їм від усякої скорботи, гніву, біди, недуг душевних і тілесних, щоб спокійно вони жили, щоб у здоров'ї і добробуті всі дні життя їх проходили, Всемиловитий Господи, вислухай нас і помилуй». Тут варто в умі згадати своїх живих рідних і близьких, попросивши, щоб Господь їм пособив. Варто знати, церковне поминання за живих протягом 40 Літургій або днів називається Сорокоуством за живих.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй (тричі).** [† *Господи, помилуй (трижды)*].

ДИЯКОН: *Ще молимося за тих, що дари приносять і добро діють у святому і всечесному храмі цьому; за тих, що трудяться, співають, і за всіх присутніх людей, що сподіваються від Тебе великої і багатой милості.* [Еще молимся о плодоносящих и доброделяющих во святем и всечестнем храме сем, труждающихся, поющих и предстоящих людех, ожидающих от Тебе великия и богатыя милости].

Ще усердно «молимося за тих, що дари приносять» (тобто приносять речові й грошові пожертвування на Богослужбові потреби в храмі,

напр., на вино, елей, фіміам, свічі, прикраси для храму та ін., жертвують для храму плоди своєї праці – хліб, муку, вино, мед, віск та ін.) «і добро діють у святому і всечесному храмі цьому» (тобто виробляють прикраси для храму, прикрашають його або жертвують на підтримку благоліпності в храмі, його величної краси; добро діють благодійники, які безоплатно, часто таємно, жертвують на потреби храму і бідних. Важливо, щоб благодійники здійснювали добро не заради слави або зиску, а виключно заради любові до Христа та для виконання Його заповіді любові до ближнього, а також на знак каяття чи вдячності Богу). Молимося «за тих, що трудяться, співають» (за тих, що трудяться у храмі, підтримують його в охайному вигляді, читають, співають у храмі), «і за всіх присутніх людей, що сподіваються від Тебе [Господи] великої і багатой милості» (якщо у попередньому виголосі ми просили за всіх парафії, то тут просимо за всіх людей, що перебувають у храмі, за них молимося з умилінням сердець).

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй** (*тричі*). [*† Господи, помилуй (трижды)*].

Молитва усердного моління

СВЯЩЕНИК тихо усердно молиться, щоб Господь Бог наш прийняв наші моління і помилував нас з безмежної Своєї милості, і щоб Свої благодатні, спасительні дари жертовної любові Божої зіслав на тих, що моляться у храмі, й на всіх людей Божих, які очікують від Бога великої милості та щедрот. Цю тиху молитву священик завершує виголосом: ***Бо Ти Милостивий і Чоловіколюбний Бог еси, і Тобі славу возсилаємо, † Отцю, і Сину, і Святому Духові нині, і повсякчас, і на віки віків. [Яко Милостив и Человеколюбец Бог еси, и Тебе славу возсылаем, † Отцу и Сыну и Святому Духу, ныне и присно и во веки веков].***

Прохання у тихій молитві завершуються хвалінням Господа, як Бога Милостивого (доброго, доброзичливого, поблажливого, і прихильного до нас) і Чоловіколюбного (людинолюбного, який любить всіх людей, сердечно із співчуттям і жалем ставиться до людей, завжди допомагає людям і ніколи не робить їм зла). І ми Триєдиному Богові у Пресвятій Тройці – Отцю, і Сину, і Святому Духові – «славу возсилаємо, нині, і повсякчас, і на віки віків», тобто славимо і завжди, повік

будемо славити.

ЛЮДИ: Амінь. [*Аминь*]. Якщо є поминання спочилих, то (крім дванадесятих і храмових свят) виголошується Єктенія заупокійна при відчинених Царських вратах з кадильницею.

ЄКТЕНІЯ ЗАУПОКІЙНА

Єктенія заупокійна (або: заупокійна єктенія, єктенія за померлих, єктенія усопших) – це Мирна єктенія, під час якої є моління за душі всіх померлих християн (при вселенському поминанні) або за душі окремих осіб (при індивідуальному поминанні). Літургія, під час якої виконують заупокійну єктенію, називається Літургією заупокійною або задушною Літургією. Церковне поминання спочилого протягом 40 днів на Літургії чи на інших церковних службах називається Сорокоуством за померлого. Є ще й інший сорокоуст – це 40-кратне читання Псалтирі за душу померлого в перші 40 днів після смерті; Псалтир читають або близькі люди до померлого або спеціально найнята людина. Деякі східні церкви і римо-католики не мають Єктенії заупокійної.

ДИЯКОН: *Помилуй нас, Боже, з великої*

милості Твоєї, молимося Тобі, вислухай і помилуй. [*Помилуй нас, Боже, по велицей милості Твоєї, молим Ти ся, услыши и помилуй*].

Хоча Єктенія заупокійна, але перше прохання в ній за живих. Ми двічі просимо помилувати нас (простити нам гріхи, забути наші провини, звільнити нас від кари у пеклі й дарувати нам Царство Небесне), помилувати з великої Божої милості (з ласки, люб'язності, добродійства Божого) і просимо, щоб Господь почув ці наші прохання і помилував нас.

ЛЮДИ: † Господи, помилуй (тричі). [*† Господи, помилуй (трижды)*].

ДИЯКОН: Ще молимося за упокоєння душі спочилого раба Божого (спочилої раби Божої, душ спочилих рабів Божих – імена), і за відпущення йому (їй, їм) усякої провини вільної і невольної. [*Еще молимся о упокоении души усопших рабов Божиих (имена) и о еже проститися им всякому прегрешению, вольному же и невольному*].

Фізична смерть людини ще не означає повний спокій для її душі, бо душа покійного може страждати, не знаходити собі спокою, її можуть мучити нерозкаяні гріхи, каяття сумління. Тому ми, живі, молимося за спочилих,

просимо Бога дати їм спокій, полегшення. Благання «За упокоєння душ спочилих» так само як і прохання про здоров'я живих, означає моління про спасіння душ тих, чиї імена вимовляються. Згадаймо, як розсудливий розбійник просив з хреста Ісуса: «Пом'яни мене, Господи, коли прийдеш у Царство Твоє! І сказав йому Ісус: істинно кажу тобі: сьогодні ж будеш зі Мною в раю (Лк. 23:42–43). Отже, бути пом'янутим Господом – це те ж, що й «бути в раю», це означає перебувати у вічній пам'яті Бога, іншими словами, мати Життя Вічне. Просячи «упокоєння душ спочилих», ми благаємо Божого милосердя для померлих, «відпущення їм усякої провини вільної і невольної» і щоб на Суді Божому вони були помилувані та мали вічні блага у Царстві Божому.

Імена у записках чи пом'яниках пишуть не для того, щоб нагадати Господу Богу про наших померлих. Господь і так споконвічно знає всіх, хто жив, хто живе і хто буде жити на землі. Імена в записках нагадують нам самим, про кого ми повинні молитися. Вони є згадкою про кого ми повинні робити добрі справи. Спілкуючись з живими, ми постійно пам'ятаємо про них, а щодо

померлих, то почуття вболівання про них, гострота розлуки поступово слабшають і ми забуваємо своїх покійних, черствіємо. Про покійних потрібні частіші нагадування й тому імена покійних виголошуються на Богослужінні. До того ж, живі мають можливість покаятися у своїх гріхах, які Господь простить, а душі померлих не мають такої можливості, бо після смерті у душі немає волі.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй (тричі).** [*† Господи, помилуй (трижды)*].

ДИЯКОН: *Щоб Господь оселив душу його (її, душі їх) там, де праведні спочивають.* [*Яко да Господь Бог учинит души их, идеже праведнии упокояются*].

Просимо, «щоб Господь оселив душі [тих спочилих, яких ми згадували] там, де праведні спочивають, у вічному райському Господньому винограднику, у Царстві Небесному, де вони знайдуть мир і спокій. З Євангельської притчі Ісуса Христа про багача і Лазаря ми знаємо, що коли прийшов час «вмерти вбогому [Лазарю], і віднесений [він] був ангелами на лоно Авраамове», «отже, тепер він тут тішиться» (Лк. 16:22, 25). Тут «Авраамове лоно» символізує рай, але якщо це було у старозавітні часи, то рай був

закритий для людей, аж поки Ісус Христос після смерті не увійшов у нього й відтоді в ньому «праведні спочивають». А Лазар, як істинний праведний син Авраама, розділив з Авраамом його посмертну долю, отримавши становище, повне втішливих надій на майбутнє блаженство, що очікує всіх праведників.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй (тричі).** [*† Господи, помилуй (трижды)*].

ДИЯКОН: *Милості Божої, Царства Небесного і відпущення гріхів його (її, їх) у Христа, Безсмертного Царя і Бога нашого просимо. [Милости Божия, Царства Небеснаго и оставления грехов их у Христа, Безсмертнаго Царя и Бога нашего, просим].*

Тут уточнюється місце «там, де праведні спочивають» і ми просимо для спочилих «Царства Небесного», куди грішні не можуть потрапити. Тому ми просимо «у Христа, Безсмертного Царя і Бога нашого» «відпущення гріхів» їм з «Милості Божої». Адже без Милосердя Божого, без Його Милості, без допомоги Божої ми самі не можемо позбавитися від своїх гріхів.

ЛЮДИ: † **Подай, Господи.** [*† Подай, Господи*].

ДИЯКОН: *Господу помолимося.* [*Господу помолимося*].

За всі сказані вище прохання «Господу помолимося», щоб Господь послав нам Свої щедроти.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

Молитва за спочилих

СВЯЩЕНИК тихо читає Молитву за спочилих, у якій просить, щоб Господь Сам упокоїв душі спочилих рабів Своїх, імена, яких згадувалися, просить, щоб душі покійних спочивали «у місці світлім, у місці квітучім, у місці спокою, де нема ні недуги, ні скорботи, ні зітхання», просить прощення їм гріхів. Ця тиха молитва закінчується виголосом: ***Бо Ти еси воскресіння, життя і упокоєння спочилого раба Твого (спочилої раби Твоїї, спочилих рабів Твоїх – імена), Христе Боже наш, і † Тобі славу возсилаємо з Безпочатковим Твоїм Отцем і Пресвятим і Благим і Животворчим Твоїм Духом нині, і повсякчас, і на віки віків.*** [*Яко Ты еси воскресение, и живот, и покой усопших раб Твоих (имени) , Христе Боже наш, и † Тебе славу возсылаем, со Безначальным Твоим Отцем и*

Пресвятым и Благим и Животворящим Твоим Духом, ныне и присно и во веки веков].

Ісус Христос є «воскресіння, життя і упокоєння спочилих рабів Твоїх». Він має «владу суд творити, бо Він є Син Людський. Не дивуйтесь цьому, бо настає час, коли всі, хто в гробах, почують голос Сина Божого; і вийдуть ті, хто творив добро, у воскресіння життя, а ті, хто чинив зло, – у воскресіння суду» (Ін. 5:27–29). І воскресіння, і життя, і упокоєння спочилих – все у владі Господа. Ми славословимо Пресвяту Тройцю «і Тобі [Сину Божий] славу возсилаємо з Безпочатковим Твоїм Отцем [разом з Богом Отцем] і Пресвятим, і Благим, і Животворчим Твоїм Духом [і разом з Богом Духом Святим] нині, і повсякчас, і на віки віків», тобто нині, завжди і повіки.

ЛЮДИ: **Амінь.** [*Аминь*]. Царські врата закриваються.

ЄКТЕНІЯ ЗА ОГОЛОШЕНИХ

Єктенія за оголошених – це молитовні прохання за оголошених, тобто за слухачів шкіл катехизації, які готувалися до прийняття святого Хрещення. У давнину процес навчання основ

християнської віри був багаторічним і ділився на декілька періодів, які закінчувалися читанням молитов екзорцизму й помазання елеєм. Після завершення вивчення катехизму (з грецьк. – усні настанови, оголошення; це пояснення основ християнської віри) відбувалося спільне хрещення катехуменів (учнів школи катехизму) у присутності всієї християнської общини напередодні святкування Богоявлення, або у Велику Суботу перед Святою Пасхою. Під час їх хрещення читали уривки старозавітних писань (паремії), а потім новохрещені вперше причащалися разом з вірними Святих Христових Тайн.

На жаль, у більшості греко-католицьких та інших храмів опускають Єктенію за оголошених, мовляв сьогодні немає оголошених. Це хибна думка. Є і сьогодні оголошені; навіть охрещені атеїсти – ще гірші від оголошених. На мій погляд, сьогодні до оголошених можна віднести всіх, що не стали християнами, впали у ересь, відкололися від істинного християнства, а також атеїстів. І за них треба молитися. Ця ектенія якраз для них. А в інших церквах, де цю ектенію виголошують, можна помітити якийсь поспіх, хаос, зокрема, ще диякон не завершив виголосу, а

хор шість разів поспіль проспівав «Господи помилуй» в унісон з виголосами диякона; словом, не так як повинно бути: завершується виголос, а тоді співає хор; закінчився спів хору, а тоді починається виголос і т.д.

ДИЯКОН: *Оголошені, помоліться
Господеві. [Помолитесь, оглашеннии,
Господеві].*

Цей виголос стосується оголошених. Церква звертається, щоб вони помолилися Господеві.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

Це прохання у давнину проказували тільки оголошені. Тепер це співає хор. Ми можемо помітити, що частина мирян хреститься на цьому виголосі, інша ні, бо ці слова стосуються оголошених. Але ж ми своїми гріхами, можливо, гірші за оголошених і тому разом з оголошеними варто хреститися тут.

ДИЯКОН: *Вірні, за оголошених
помолимоь, щоб Господь помилував їх;
[Вернии, о оглашенных помолимся, да Господь
помилует их];*

Церква звертається до вірних, щоб вони помолилися за оголошених і щоб Господь помилував їх, простив їм гріхи, приєднав їх до

святої, соборної та апостольської церкви і дарував їм Царство Небесне.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: **Щоб просвітив їх словом істини;**
[*Огласит их словом истины*];

Просимо, щоб Господь просвітив оголошених Словом Істини, щоб вони прийняли Христа, Євангельську вістку і щоб возрадувались цьому, бо це Істина, Правда і Життя. Слово Істини – це Вчення Ісуса Христа і благодать Святого Духа «у Ньому [Христі] і ви, почувши слово істини, благовістя вашого спасіння, та увірувавши в Нього, були відзначені обіцяним Святим Духом (Еф. 1:13). Господь подає нам Слово Істини «Старайся представити себе Богові достойним, працівником бездоганним, який вірно подає слово істини» (2 Тим. 2:15).

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: **Щоб відкрив їм Євангеліє правди;**
[*Открыет им Евангелие правды*];

Щоб оголошені почули радісну Звістку (Євангеліє), щоб відкрилась їм Блага Вість про їх виправдання і щоб Господь відкрив їм Своє Вчення.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: **Щоб приєднав їх до Святої Своєї Соборної і Апостольської Церкви.** [*Соединит их Святей Своей, Соборней и Апостольстей Церкви*].

Щоб оголошені через Святе Хрещення були з'єднані з вірними у Тілі Христовому – у Церкві та Євхаристії, тобто щоб вони з'єдналися у Святій, Соборній і Апостольській Церкві, главою якої (Церкви Небесної і Церкви Земної) є Ісус. Адже Церква – це спільна велика сім'я у Христі Ісусі.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: **Спаси, помилуй, заступи і охорони їх, Боже, Твоєю благодаттю.** [*Спаси, помилуй, заступи и сохрани их, Боже, Твоею благодатию*].

Боже, Своєю благодаттю (милістю, Божественною силою), спаси (даруй оголошеним спасіння у Царстві Небесному) і помилуй оголошених (прости їм усякі гріхи), заступись за них і охорони їх від усякого зла і бід.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *Оголошені, голови ваші вклоніть перед Господом. [Оглашенни, главы ваша Господеви приклоните].*

Це звертання до оголошених, щоб вони вклонилися перед Господом. Ще Ісус навчав «написано: Господу Богу твоєму поклоняйся і Йому Єдиному служи» (Мф. 4:10), «Бог є Дух, і тим, що поклоняються Йому, належить поклонятися духом та істиною» (Ін. 4:24), «бійтеся Бога і воздайте Йому славу, бо настав час суду Його, і поклоніться Тому, Хто створив небо і землю, і море, і джерела вод» (Одкр. 14:7). Отже, Бог хоче, щоб ми поклонялися Йому як привселюдно, так і наодинці, щоб поклонялися в душі та істині. Поклоняючись Богові, ми виражаємо Йому честь, славу, повагу, благочестя, ми підносимо Бога в славі й ближче наближаємося до Бога, зосереджуємося на Богові, стаємо слухняніші Богу. Поклоніння Богові дисциплінує нас, тому його потрібно культивувати, переходячи до щоденного поклоніння, бо воно очищає нас й задовольняє наш розум. При поклонінні «Воістину з вами Бог» (1 Кор. 14:25). Ось чому тут і оголошеним, і всім присутнім у храмі треба поклонятися.

ЛЮДИ: *Ї Тобі, Господи. [Ї Тебе, Господи].*

Священик тихо проказує Головопреклонну молитву за оголошених. Головопреклонна молитва – це древня заміна звичаю покладання руки єпископа на голову кожного, хто молився, перед виходом його з храму; звідси і звичай цілування хреста після закінчення Літургії. На Літургії – три головопреклонні молитви: 1) за оголошених; 2) за вірних, які не причащаються (після «Отче наш») під час виголосу «Голови наші вклонімо перед Господом»; 3) для виходу з храму причасників (на заамвонній молитві), на якій диякон також стоїть зі схиленою головою.

Головопреклонна молитва за оголошених

СВЯЩЕНИК під час Головопреклонної молитви за оголошених просить Господа, щоб Він зглянувся на оголошених, що вклонилися Йому, щоб удостоїв їх відродження (Омовіння і Нового Буття) у хрещенні, щоб відпустив їх гріхи і приєднав їх до Святої Своєї Соборної і Апостольської Церкви. Молитва завершується виголосом: ***Щоб і вони з нами славили пречесне й величне ім'я Твоє, † Отця, і Сина, і Святого Духа, нині, і повсякчас, і на віки віків. [Да и ти с нами славят пречестное и великопое Имя***

Твое, † Отца и Сына и Святаго Духа, ныне и присно и во веки веков].

Щоб оголошені приєдналися до нашої церковної спільноти і разом з нами славили пречесне й величне ім'я Пресвятої Тройці – Отця, і Сина, і Святого Духа – нині, і повсякчас, і на віки віків, тобто завжди.

ЛЮДИ: АМІНЬ. [*Аминь*].

ДИЯКОН (або священник, якщо править без диякона): **Всі оголошені, вийдіть.** [*Елицы оглашени, изыдите*] (А якщо є другий диякон, то виголошує і той): **Оголошені, вийдіть.** [*Оглашени, изыдите*]. (І знову перший): **Щоб ніхто з оголошених не залишився, тільки вірні** [*Да никто от оглашенных, елицы верни*].

Тут споконвіків оголошені виходили з храму і прямували або у притвор або в інші приміщення для катехизації. Оголошені – це люди, що оголосили (сказали всім) бажання стати істинними християнами і прийняти хрещення, як православні християни, тобто ті, що неухильно дотримуються Вчення Господа Бога нашого. Православний (грецьк. «ортодоксальний» – «ортос» – правильний і «докс» – славний), тобто правильно славлять. Коли в церкву приходять нехрещена людина й говорить про те, що вона

бажає охреститися, священник розмовляє з нею і призначає час випробування. У церкві такі люди оголошуються як оголошені. Вони можуть бути на другій частині Літургії, тобто на Літургії оголошених, слухати читання Апостола, Євангелія, проповідь, наставляння. Після вигуку «Оголошені, вийдіть» оголошені повинні вийти з храму, тому що починається Літургія вірних, коли залишаються тільки хрещені, православні люди. Щодо виходу з храму після вигуку «Оголошені, вийдіть», то тут не варто дивитися як оглядатимуться чи поведжуватимуться сусіди. Вважається, що кожна нехрещена людина, як оголошена, ще не має права брати участь у Євхаристії та повинна піти. Вважається, що повинні вийти також іновірці, інославні й ті, що розкаюються, тобто несуть відповідну епітімію (з грецьк. покарання), тобто морально-виправну міру за відповідні негідні вчинки віруючого. Однак, сьогодні після тривалого атеїстичного засилля в нашій країні часто-густо невідомо хто в церкві оголошений, а хто вірний (особливо це стосується храмів великих міст); тому виконання наказу «Оголошені, вийдіть» віддається на відкуп самих оголошених, на їх законопослушність, на їх розуміння і сумління.

ЛІТУРГІЯ ВІРНИХ (АБО ЖЕРТВИ)

Літургія вірних (або жертви) – це третя, найважливіша частина Літургії, на якій Святі Дари, що приготовлені на Проскомидії, силою й дією Святого Духа «пресуществляються» (церк.-слов.), тобто через священнодійство Тайнства переісточення, відбувається їх «трансубстанціяція», таємнича переміна в Тіло й Кров Христові, Які й підносяться в спасительну для людей жертву Богу Отцю, а потім їх дають віруючим для Святого Причащання. Літургія вірних полягає в приношенні Богові жертви хвали й подяки, тобто Євхаристії, яку творимо на згадку Господа нашого Ісуса Христа. Ця частина літургії одержала назву Літургія вірних тому, що тільки вірні можуть бути присутніми на ній і тільки вірні можуть приступати до причащання Святих Христових Тайн. Вірні – це ті, що прийняли православну віру через Святе Хрещення й залишилися вірними обітницям, що дані при Святому Хрещенні.

Якщо Літургія слова повчала, то на Літургії вірних приноситься Безкровна Жертва, тому вона ще називається Літургією жертви. Тут відбувається правдиве повторення Голгофи

Христової. На Літургії слова Сам Ісус через Святе Письмо й інші обряди являвся нам, а тут на Літургії вірних Сам Христос приходить з Тілом і Кров'ю. Якщо Літургію слова склали апостоли, то Літургію жертви започаткував Сам Ісус Христос. Літургія слова довго творилась, змінювалась, вдосконалювалась, а Літургія жертви має ту ж суть, яку започаткував Ісус Христос і протягом віків не змінюється. В Літургії слова є багато змін – різні тропарі, кондаки, різні читання Апостола, Євангелія. Літургія жертви – це реальна жертва, яку здійснив Христос на Голгофі, а тепер ми довершуємо і звершуємо її.

На Літургії вірних згадуються страждання Господа Ісуса Христа, Його смерть, поховання, Воскресіння, Вознесіння на небо, сидіння Сина Божого праворуч Бога Отця й друге славне пришествя Його на землю.

На Літургії вірних відбуваються такі найважливіші священнодійства: 1) перенесення Чесних Дарів з жертовника на престол, підготовка віруючих до молитовної участі при здійсненні Безкровної Жертви; 2) відбувається саме Таїнство Євхаристії з молитовним спогадом усіх членів Небесної та земної Церкви; 3)

приготування до причащення й причащення священнослужителів і мирян; 4) подяка за причащення й благословення на вихід з храму (відпуст).

Багато одних і тих же символів на Проскомидії означали різні події при народженні Ісуса, на Літургії слова – проповідь, вчення Ісуса, а на Літургії жертви – смерть, Воскресіння і Вознесіння Ісуса. Так, Великий вхід символізує поховання Христа Йосипом і Никодимом у новому гробі. Жертовник, від якого починається хід, – це тепер Голгофа (на Проскомидії жертовник означав печеру, у якій народився Ісус). Престол – гріб Господній. Закриття Царських врат – сходження душі Спасителя в пекло. Закриття завіси – приставляння стражі до гробу Господнього. Покриття Святих Дарів воздухом – привалювання каменю до входу у гріб. Кадіння – погребальні аромати (а на Проскомидії – це смирна й ладан, які принесли волхви). Звіздиця – запечатування гробу печаткою (на Проскомидії звіздиця символізувала Віфлеємську зірку, що сповістила народження Спасителя). Відкриття завіси до Символу віри (виголос «Двері, двері! В премудрості будьмо уважні») – розбігання

(втеча) стражі при Воскресінні Христовому. Повівання воздухом – землетрус, що супроводжував Воскресіння Ісуса. Залишення звіздиці на дискосі – збереження неушкодженої печатки гробу Господнього при Воскресінні. Анафора (коли хліб і вино трансубстанціюються або таємничо перемінюються в Тіло і Кров Христа) – саме Воскресіння. Піднесення Агнца й хрестоподібне творення Агцем над дискосом (й над іншими частками, які є на дискосі) при проголошенні «Святеє святим» – означає створення Церкви Христової від усіх кінців землі. Роздроблення Агнца на чотири частини означає переломлення хліба, яке зробив Христос на Тайній вечері. Вливання теплоти з молитвою «Теплота віри повна Духа Святого. Амінь» відбувається, щоб причащатися теплою Кров'ю Христовою, в знак того, що Тіло Христове навіть при розлученні з душею завжди залишалося нерозлучним з Божеством Животворящим і нетлінним (тобто Кров Його не остигала). Ця дія означає сходження Святого Духа на Церкву. Причащання священнослужителів у святині є прообразом Тайної вечері з причащенням апостолів. Вихід із Чашею через Царські врата для причащання народу символізує явлення

Воскреслого Христа Його учням. Благословення з виголосом «Спаси, Боже, людей Твоїх і благослови насліддя Твоє» після причащення означає благословення Христа апостолів при Вознесінні. Перенесення Святих Дарів з престолу на жертвник – саме Вознесіння Христове.

ЄКТЕНІЯ ВІРНИХ ПЕРША

Диякон від імені вірних вимовляє дві єктенії.

ДИЯКОН (або священик, якщо править без диякона, а якщо є два диякони, то знову продовжує виголос перший: ***[Вірні], ще і ще в мирі Господу помолимось. [Верни], паки и паки миром Господу помолимся***].

Вірні – це хрещені християни, які користувалися в церковній общині всіма правами свого статусу і які мали право причащатися. Літургія вірних починається посиленням закликком до молитви Господу у мирі та спокої. Це заклик до зосередження свого розуму, до забуття всіх своїх проблем, щоб молитися у мирі, спокої, душевній рівновазі.

ЛЮДИ: † Господи, помилуй. [† Господи, помилуй]. Священик тихо промовляє Першу молитву вірних.

Перша молитва вірних

СВЯЩЕНИК у Першій молитві вірних дякує Господу за те, що удостоїв нас стати перед святим Божим жертовником і просить милосердя Божого за гріхи наші. Просить Бога прийняти наші молитви, благання і жертви безкровні за всіх людей, щоб ми були гідні сили Святого Духа і щоб Господь, вислухавши нас, був Благий і Милостивий до нас. Поки священник молиться, диякон продовжує виголошувати ектенію.

ДИЯКОН: *Заступи, спаси, помилуй і охорони нас, Боже, Твоєю благодаттю.* [Заступи, спаси, помилуй и сохрани нас, Боже, Твоею благодатию]. Цей виголос звучить вчетверте, як і на Великій, або мирній ектенії, на малих ектеніях перед 2-м і 3-м антифонами.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [† *Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *Премудрість.* [Премудрость]. Увага, послухайте надзвичайне, важливе, мудре. «Послухаємо! Почуємо! Увага!».

СВЯЩЕНИК (виголос): *Бо Тобі належить усяка слава, честь і поклоніння, † Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині, і повсякчас, і на віки віків.* [Яко подобает Тебе всякая слава, честь и поклонение, † Отцу и Сыну и Святому

Духу, ныне и присно и во веки веков].

Цим виголосом священник завершує Першу молитву вірних. Так же завершувалася й Молитва першого антифону. Нас закликають віддавати Триєдиному Богу (Отцю, і Сину, і Святому Духові) Славу, Честь і Поклоніння зараз, завжди й повік.

ЛЮДИ: АМІНЬ. [*Аминь*].

ЄКТЕНІЯ ВІРНИХ ДРУГА

ДИЯКОН: Ще і ще в мирі Господу помолимось. [*Паки и паки миром Господу помолимся*].

Вчетверте лунає заклик до мирної, спокійної, зосередженої молитви.

ЛЮДИ: † Господи, помилуй. [*† Господи, помилуй*]. Коли священник править один, то дальших прохань не промовляє. Наступні 4 прохання такі ж, як на Великій (мирній) екстенії, тому не повторюватимемо їх інтерпретації.

ДИЯКОН: За мир з неба і спасіння душ наших Господу помолимось. [*О свѣшнем мире и спасении душ наших Господу помолимся*].

ЛЮДИ: † Господи, помилуй. [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *За мир усього світу, за добрий стан святих Божих Церков і за з'єднання всіх Господу помолимося. [О мире всего мира, благостоянии святых Божиих Церквей и соединении всех, Господу помолимся].*

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *За святий храм цей і тих, що з вірою, побожністю та страхом Божим входять до нього, Господу помолимося. [О святем храме сем и с верою, благоговением и страхом Божиим входящих в онь, Господу помолимся].*

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *Щоб визволитися нам від усякої скорботи, гніву, небезпеки та недолі, Господу помолимося. [О избавитися нам от всякия скорби, гнева и нужды, Господу помолимся].*

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*]. Священик тихо промовляє Другу молитву вірних.

Друга молитва вірних

СВЯЩЕНИК у Другій молитві вірних просить, щоб Господь зглянувся на наші благання, очистив наші душі й тіла від усякої тілесної і душевної скверни і дав усім, що моляться, успіх у житті й вірі і в духовному розумінні, щоб ми достойно причастилися і удостоїлися Небесного Царства.

ДИЯКОН (якщо його нема, то священик): **Заступи, спаси, помилуй і охорони нас, Боже, Твоєю благодаттю.** [*Заступи, спаси, помилуй и сохрани нас, Боже, Твоею благодатию*].

Як і на попередніх ектеніях, просимо, щоб Господь Своєю благодаттю заступився за нас, охороняв нас від гріха і всілякого зла, помилував і дарував спасіння у Царстві Небесному.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: **Премудрість.** [*Премудрость*].

СВЯЩЕНИК завершує Другу молитву вірних виголосом: **Бо під Твоєю державою завжди охорону маючи, Тобі славу возсилаємо, † Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині, і повсякчас, і на віки віків.** [*Яко да под державою Твоею всегда храними, Тебе славу возсылаем, † Отцу и Сыну и Святому Духу, ныне и присно и во веки веков*].

Порівняно із завершенням тихих молитов першого і другого антифонів цей виголос ще більше стверджує і посилює попередні молитви, і має, по суті, прохально-прославлюваний зміст. Ми визнаємо, що нас охороняє Господь у своїй Божій державі й ще прохаємо про це («Бо під Твоєю державою завжди охорону маючи»). Будучи під постійною Божою охороною, ми прославляємо («славу возсилаємо») Єдиного Бога у Пресвятій Тройці (Отця, і Сина, і Святого Духа) зараз завжди і повік, тобто завжди у земному і позаземному житті («нині, і повсякчас, і на віки віків»). Відкриваються Царські врата.

ЛЮДИ: **Аміль.** [Аміль]. І співають Херувимську пісню. Замість Херувимської на Літургії у Великий четвер співають «Вечері Твої Тайної...», а у Велику суботу – «Хай мовчить усяка плоть...».

Спів Херувимської пісні при відкритих Царських вратах є наслідування Ангелам, Які безперестанно славословлять Небесного Царя і Бога нашого і на Літургії невидимо урочисто супроводжуватимуть приготувані на Проскомидії Святі Дари, які переноситимуться із жертovníка на престол.

Херувимська пісня

Ми таємно Херувимів з себе уявляємо і Животворчій Тройці Трисвяту Пісню співаємо, відкладімо нині всякі життєві піклування. *[Иже Херувимы тайно образующе и Животворящей Троице Трисвятую песнь припевающе, всякое ныне житейское отложим попечение].*

Ми, що Херувимів таємно (духовно) уявляємо; ми Животворчій Тройці Трисвяту пісню разом з Херувимами співаємо, а для того відкладімо (не згадуймо) всякі наші життєві турботи, («бо, щоб і нам всім Царя прийняти, Якого невидимо супроводять усі ангельські чини. Аلیلуя» – згодом буде це продовження).

Херувимська пісня ввійшла у Богослужбову практику у 573 році; її, по суті, взято із псалма 23 – самотнього псалма, у якому мова йде про Царя. Херувимський гімн був приспівом до цього псалма. Згодом псалом вилучили, а гімн залишили і співали його без перерви, не як нині. У XV столітті додали «ми Херувимів», тобто стаємо подібними до ангелів і тому повинні відкинути всяку печаль, сумування, щоденну турботу, бо зараз буде Тайна, щоб ми могли збагнути і прийняти Царя всіх нас –

причаститися.

У чому ми подібні до Ангелів? Тілом своїм ми перебуваємо в храмі (домі) Божому, а наша Богоносна душа, у всьому (крім гріха) подібна до Ангелів небесних. Душа перебуває в живому храмі (тілі), якщо цей храм (тіло) чисте (святе). Тіло не є перешкодою для освячення й спілкування з Богом у молитві. У праведних християн тіла святі й після смерті не піддаються тлінню, тому десятиліттями й сторіччями святі мощі перебували й перебувають нетлінними. Наша подібність з Херувимами (Ангелами) внутрішня, духовна, таємнича. Наша ангельсько-херувимська серцевина душі прихована під тілесною оболонкою. Ми бачимо в кожній людині образ Божий і вище створіння Боже, подібне до Херувиму, тому ми повинні жити для Бога, догоджати Йому, жертвуючи собою.

Під час Херувимської пісні диякон кадить, промовляючи про себе 50-й псалом, а священик тихо читає Молитву особистого благочестя.

Молитва особистого благочестя

У Молитві особистого благочестя священик визнає, що ніхто у грішному тілі не достойний ні

приходити, ні наближатися, ні служити Господу. Господь Христос, ставши людиною, передав нам священнодійство цієї безкровної літургійної жертви, тому священник благає Господа, щоб Він зглянувся над ним, очистив його душу й серце силою Святого Духа і благодаттю, щоб удостоїв його гідно принести Господу дари ці й священнодіяти Тайну Святого і Пречистого Тіла і Чесної Крові Господа Бога нашого «і Тобі славу возсилаємо з Безпочатковим Твоїм Отцем і Пресвятим і Благим і Животворчим Твоїм Духом нині, і повсякчас, і на віки віків. Амінь».

Після Молитви особистого благочестя і кадіння священник та диякон тихо промовляють Херувимську пісню, переходять до жертовника, моляться і з Чесними Дарами виходять через північні двері на солею, а люди схиляють свої голови і подумки, про себе, моляться словами розсудливого розбійника «Пом'яни мене, Господи, коли прийдеш у Царство Своє» й тим самим просимо, щоб Господь і про нас згадав.

Великий вхід

Так як і Святе Євангеліє на Малому вході, так і Святі Дари на Великому вході є центральним

знаком Літургії. Там – навчати мирян, а тут – жертвувати. Великий вхід символізує входження Господа Ісуса Христа на вільні страждання для спасіння світу, зокрема урочистий вхід Господа у Єрусалим, де Він принесе себе в жертву за наше спасіння. Поставлення Чесних Дарів на престол, закриття Царських врат і засув завіси означають поховання Ісуса Христа, привалення каменя й опечатування Гробу Господнього.

Чесні Дари не кладуть на престол від самого початку Літургії, бо стародавні люди приносили Богові жертви живих істот (це були жертви криваві), а також приносили дари із золота чи срібла; ці дари спочатку клали в окреме місце, а потім здійснювали жертву. Так і тут на Проскомидії на жертovníку підготовляються Чесні Дари, а потім їх переносять на престол для звершення жертви. Так вчинив і Христос, спершу Він взяв в руки хліб і вино, віддав хвалу Богові Отцеві (Лк. 22:19–20), тобто приніс Отцеві їх, як Дар, а потім, як Тіло і Кров Свої, подав апостолам і наказав чинити це на спомин про Нього і це наслідувала Церква Христова.

Тут на Літургії Великий вхід відбувається із ще не освяченими Чесними Дарами і ще не звершеною жертвою, тоді, як на Літургії

Передосвячених дарів, Великий вхід відбувається із освяченими Чесними Дарами – істинним Тілом і Кров'ю Христа і звершеною жертвою на попередній Літургії.

ДИЯКОН: *Святійшого отця нашого (ім'я), Патріарха Київського і всієї Руси-України, і владика нашого преосвященнішого (ім'я правлячого єпископа) нехай пом'яне Господь Бог у Царстві Своїм † завжди, нині, і повсякчас, і на віки віків. [Великого Господина и Отца нашего Святейшего Патриарха Киевского и всея Руси-Украине (имярек), и Господина нашего Преосвященнейшего (имя епархиального архиерея), да помянет Господь Бог во Царствии Своем, † всегда, ныне и присно и во веки веков].* Коли СВЯЩЕНИК править без диякона, то виголошує це саме, а коли з дияконом, то виголошує далі: *Преосвященних митрополитів, архієпископів і єпископів православних, священство, дияконство і весь чернечий чин, Богом бережену Україну нашу, владу і військо її, парафіян святого храму цього, вас і всіх православних християн нехай пом'яне Господь Бог у Царстві Своїм † завжди, нині, і повсякчас, і на віки віків. [Преосвященные митрополите, архиепископе и епископе*

православныя, честне пресвитерстве, диаконстве, о всем монашим чине, Богохранимей Украине нашей, властех и воинстве ея, вас и всех православных христиан да помянет Господь Бог во Царствии Своем, † всегда, ныне и присно и во веки веков].

За першоієрарха нашого, Святійшого Патріарха, правлячого єпископа і священнослужителів і за людей ми молилися на двох ектеніях: великій (мирній) і потрійній (усердній). Цей, третій виголос, розширює і уточнює наші прохання, щоб Господь Бог пом'янув у Царстві Своїм, тобто, щоб Господь завжди пам'ятав і дав Життя Вічне Главі нашої Церкви – Святійшому Патріарху, правлячому єпископу, усім митрополитам, архієпископам, єпископам, усьому священству, дияконству, чернецтву, щоб вічно процвітала Україна, щоб Господь пом'янув нашу владу, військо, парафіян цього храму, всіх тих, що разом моляться на Літургії, і всіх християн, які правильно славлять Бога; нехай Господь Бог пом'яне всіх у Царстві Своїм «завжди, нині, і повсякчас, і на віки віків». Коли священник завершить цей виголос, вірні, що стоять у храмі, тихо, подумки повинні сказати: «Хай пом'яне Господь Бог священство твоє у

Царстві Своїму завжди, нині, і повсякчас, і на віки віків».

І диякон, і священник входять у вівтар Царськими вратами. На престолі знаходиться антимінс (грецьк.), тобто чотирикутна тканина з вшитими у неї частками мощів, на якій зображений Ісус Христос у гробі; кожний престол у церкві повинен мати антимінс, бо без нього не можна служити Літургію. Священник ставить Святу чашу і дискос на антимінс, що символізує зняття тіла Спасителя з Хреста й покладання його на плащаницю. Потім священник знімає з дискаса й чаші покрівці, які на Проскомидії зображали пелени, якими повили Дитячко Ісуса при народженні, а тепер вони символізують пелени, якими оповили мертве Тіло Ісуса, зняте з хреста. Царські врата закриваються, ніби привалюється камінь гробу Господнього, засмикується завіса, яка зображає печатку, яку поставили на камінь, що ним був закритий вхід у гріб Господній. І ще закриті Царські врата і завіса означають, що таємниця, яка відбуватиметься у вівтарі, недоступна очам нашим і слабкому, недосконалому людському розуму й поняттю. Ця тайна осягається тільки чистою й гарячою вірою. Ось чому тут варто,

щоб кожен з нас усвідомив свою незначність: «Бог – все, а я – ніщо».

ЛЮДИ: Амінь. Щоб підняти Царя всіх, Якого в славі проводять невидимо ангельські чини. Алилуя, алилуя, алилуя. [*Амінь. Яко да Царя всех подыдем ангельскими невидимо дориносима чинми. Аллилуиа, аллилуиа, аллилуиа*].

Ствердно сказавши «Амінь», люди продовжують слова Херувимської пісні «Щоб підняти Царя всіх, Якого в славі супроводять невидимо ангельські чини. Алилуя, алилуя, алилуя», тобто піднімімо ж і ми всі Царя нашого Господа (восхвалімо Його), бо Його у славі, як Переможця (смертю смерть переміг), невидимо, незримо несуть списоносні Ангельські чини («дориносима чинми»). У давнину, коли цар з військом повертався з війни з перемогою, то царя на троні урочисто несли на списах у місто, звідси й пішло «дориносима чинми», дослівний переклад «Ангельські чини на списах несуть». Отже, так як у давнину переможця-царя воїни піднімали догори на щит і так несли на списах, так і християни з ангелами несуть свого Царя-Бога. Інші тлумачі вважають, що тут є натяк на Святе Причастя, яке згодом настане: «щоб і царя

всі ми прийняли» (в інших перекладах), тобто, щоб гідно прийняли Христа, гідно причастилися. І цей урочистий спів завершується триразовим ствердним «Алилуя», тобто життєрадісно вихваляємо Тебе, Господи.

Священик, тихо молячись, виконує з дияконом відповідні священнодії, потім диякон виходить північними дверима і виголошує Благальну екстенію:

ЄКТЕНІЯ БЛАГАЛЬНА ПІСЛЯ ХЕРУВИМСЬКОЇ ПІСНІ

Благальною, або прохальною, ця екстенія називається тому, що, окрім загальних прохань, у значній частині цієї екстенії віруючі просять Бога про свої тимчасові й вічні блага; ці прохання закінчуються словами «у Господа просимо», а клірос (хор) і люди співають «Подай, Господи». Благальну екстенію у різному вигляді (з додатковими проханнями) виголошують на багатьох Богослужіннях: на Літургії, Вечірні, Утрені, Молебнях, на Таїнстві вінчання та ін. На Літургіях святих Іоанна Златоуста і Василя Великого – по дві, а на Літургії Передосвячених дарів – одна Благальна екстенія. Справді, Сам

Господь сказав: «Просіть, і дасться вам; шукайте, і знайдете; стукайте, і відчинять вам» (Мф. 7:7). Ми раді виконувати цю Заповідь Божу і просимо...

ДИЯКОН: *Доповнимо молитву нашу Господу. [Исполним молитву нашу Господеви].*

«Доповнимо молитву нашу Господу», тобто зробимо нашу молитву до Господа повнішою, щирішою, миролюбнішою, душевнішою, сердечнішою і не відволікаймося, а зосереджуємося у молитві, бо далі ми перейдемо до нових благань до Господа.

ЛЮДИ: **Господи, помилуй.** [*Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *За принесені чесні дари Господу помолимося. [О предложенных честных Дарех Господу помолимся].*

Найперше молимося «за принесені чесні дари», тобто за Дари, які підготовлені на Проскомидії, під час Великого входу принесені на престол і зараз лежать перед Богом. Молимося, що Господь освятив Чесні Дари і щоб звершене на початку Літургії (на Проскомидії) було доведене до кінця, тобто, щоб Чесні Дари були освячені дією Святого Духа і «пресуществились» (церк.-слов.), «трансубстанціювались» (лат.),

переісточились, таємничо перемінились у Тіло і Кров Христові.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *За святий храм цей і тих, що з вірою, побожністю та страхом Божим входять до нього, Господу помолимось. [О святем храме сем и с верою, благоговением и страхом Божиим входящих в онь, Господу помолимся].*

Благально помолившись за принесені Чесні дари, тепер молимо за свої потреби, а саме втретє, які на Єктенії великій (мирній) і Другій єктенії вірних просимо всього корисного нашому святому храму і всім тим, хто з вірою, побожністю і страхом Божим входять до храму Господнього.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *Щоб визволитися нам від усякої скорботи, гніву, небезпеки та недолі, Господу помолимось. [О избавитися нам от всякия скорби, гнева и нужды, Господу помолимся].*

Це благання було на Єктенії великій (мирній), Єктенії вірних другій, а в дещо ширшому розумінні на Єктенії потрійній

(усердній). Молимося, щоб Господь не допустив на нас будь-якої скорботи (жалоби), гніву (злості), небезпеки (нещастя, загрози, ризику) і неволі (злощастя).

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*]. Після перенесення Божественних Дарів на святий престол священник тихо промовляє Молитву принесення.

Молитва принесення

У Молитві принесення священник просить Господа, щоб Він прийняв наші благання і удостоїв нас гідно приносити Богові дари і жертви духовні за наші гріхи і щоб послав на нас Свою благодать і щоб жертва наша була приємна Богові й щоб Благий Дух благодаті Божої вселився в принесених дарах цих і в усіх людях Божих.

ДИЯКОН: *Заступи, спаси, помилуй і охорони нас, Боже, Твоєю благодаттю. [Заступи, спаси, помилуй и сохрани нас, Боже, Твоею благодатию].* Це 6-й однойменний виголос.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *Дня всього звершеного, святого, спокійного і безгрішного у Господа просимо. [Дне всего совершенна, свята, мирна и безгрешна, у Господа просим].*

Просимо в Господа, щоб нам цей «день» провести розумно, доцільно, цілеспрямовано, у користі для свого вдосконалення у Бозі, у святості, праведності, спокійно, мирно й без прогрішень і гріхів. Під словом «день» слід розуміти і вечір, і цілу добу, і навіть все життя, які удосконалюють вірних для Царства Божого через Спількування у Святому Дусі.

ЛЮДИ: † **Подай, Господи.** [*† Подай, Господи*].

ДИЯКОН: *Ангела миру, вірного провідника, охоронителя душ і тіл наших, у Господа просимо. [Ангела мирна, верна наставника, хранителя душ и телес наших, у Господа просим].*

Просимо в Господа Святого Мирного, Доброго Ангела, щоб був нам вірним наставником і провідником, охоронителем душ і тіл наших. За переданням старозавітної Церкви з часів другого Єрусалимського храму, людину, яка після молитви йшла додому з храму, супроводжує злий або добрий (мирний) ангел. У

християнському переданні «Ангел Миру» ототожнюється з Ангелом-Охоронителем, іноді – з Самим Христом, а злий ангел – це біс або диявол. У цьому виголосі ми просимо послати нам через Ангела-Охоронителя звістку про примирення з Богом, про Боже благовоління як у земному житті, так і під час проходження душею митарств.

ЛЮДИ: † **Подай, Господи.** [*† Подай, Господи*].

ДИЯКОН: *Прощення і відпущення гріхів та провин наших у Господа просимо.* [*Прощення и оставления грехов и прегрешений наших, у Господа просим*].

Просимо в Господа прощення, пробачення, помилування, відпущення, позбавлення нас гріхів (тяжких гріхів) і провин (легких гріхів). Гріх (на санскр. «gregh») – те, що заслуговує на огиду, зневагу, відкинення. «Провини» (син. – прогрішення) розуміють ще як гріхопадіння, гріховну схильність людської волі, похіть, хворобу волі, схильність людської волі до гріха, гріховний потяг, нездоланне бажання скоїти щось недобре. «Провина» – те, що заслуговує на абсолютне і негайне відкинення, це помилка, вина, недбалість. Прегрішна людина – вельми

порочна, грішна за своєю внутрішньою суттю людина. «Прощення і відпущення гріхів та провин» – це звільнення від них і повна відмова від їх повторення, тобто повне зцілення людини від гріхів і їх наслідків.

ЛЮДИ: † **Подай, Господи.** [*† Подай, Господи*].

ДИЯКОН: *Доброго і позиточного для душ наших і миру для світу в Господа просимо. [Добрых и полезных душам нашим и мира мирови, у Господа просим].*

Просимо в Господа всього корисного, благодіючого, позиточного, доброго, потрібного для душ наших, і просимо миру, спокою, рівноваги всім людям і усьому світу. «Миру для світу» – це прохання, щоб небо й земля були примирені у Христі, щоб була «слава у вишніх Богу і на землі мир, в людях благовоління!» (Лк. 2:14), щоб люди жили між собою не у ворожнечі, а у Бозі, перебували у єднанні Миру Божого, у Божественному Спокої і Мовчанні, бо «мир Божий, який перевищує всякий розум, збереже серця ваші й помисли ваші в Христі Ісусі» (Флп. 4:7). «Світ» – це весь Всесвіт, усі Галактики, вся світобудова у її повноті, увесь цілісний створений видимий та

невидимий (ангельський) світ.

ЛЮДИ: † **Подай, Господи.** [*† Подай, Господи*].

ДИЯКОН: *Останок життя нашого в мирі та покаянні скінчити у Господа просимо. [Прочее время живота нашего в мире и покаянии скончати, у Господа просим].*

Просимо в Господа, щоб час нашого земного життя, що залишилося нам, ми прожили у мирі й спокійній совісті, щоб останок часу життя нашого був сповнений миру зі всіма оточуючими, щоб залишок нашого життя був сповнений примирення з Богом, з Церквою і з людьми, щоб ми були у мирі, тобто перебували у стані благодаті та святості. Просимо, щоб ми закінчили своє життя у покаянні, тобто отримали відпущення гріхів у Святих Таїнствах Єлеопомазання і Причастя (Євхаристії).

ЛЮДИ: † **Подай, Господи.** [*† Подай, Господи*].

ДИЯКОН: *Християнського кінця життя нашого, безболісного, бездоганного, мирного, і доброї відповіді на Страшному Суді Христовім просимо. [Христианския кончины живота нашего, безболезнены, непостыдны, мирны, и добраго ответа на Страшном Судици*

Христове, просим].

Просимо в Господа, щоб кончина наша була християнською, тобто зі сповіддю й Причащенням Святих Христових Тайн, щоб кінець нашого життя був безболісний, неганебний, спокійний, мирний, тобто, щоб ми перед кончиною примирилися зі своїми близькими, друзями і знайомими. Просимо «християнського кінця життя нашого», тобто смерті без хвороб, у пошані, спокої, уві сні, причому не через ганебну кару, а кінця природного з надією на вічне спасіння, тобто, просимо достойного закінчення земного життя при загальній повазі, а також отримавши відпущення гріхів під час Причастя (Євхаристії) і у Святому Таїнстві Єлеопомазання. Випросимо у Господа доброї й небоязкої відповіді на Страшному і Великому Суді Христовому.

ЛЮДИ: † **Подай, Господи.** [*† Подай, Господи*].

ДИЯКОН: *Пресвяту, Пречисту, Преблагословенну, Славну Владичицю нашу Богородицю й Приснодіву Марію зо всіма святими пом'янувши, самі себе, і один одного, і все життя наше Христу Богові віддамо.* [*Пресвятую, Пречистую, Преблагословенную,*

Славную Владычицу нашу Богородицу и Приснодеву Марию, со всеми святыми помянувши, сами себе, и друг друга, и весь живот наш Христу Богу предадим].

Як і на ектеніях (великій (мирній), малих перед 2-м і 3-м антифонами), ми за все дякуємо і шануємо Богородицю зі всіма святими і просимо пом'янути (помилувати) нас і доручаємо, віддаємо свої дух, душу, тіло, здоров'я, сім'ю, роботу, все наше Богові на опіку й цим ми з'єднуємося з Церквою Небесною, віддаючи себе Святій Волі і Промислу Божому.

ЛЮДИ: † **Тобі, Господи.** [*† Тебе, Господи*].

СВЯЩЕНИК (виголос): † **Щедротами Єдинородного Сина Твого, що з Ним благословен єси, з Пресвятим і Благим і Животворчим Твоїм Духом нині, і повсякчас, і на віки віків.** [*† Щедротами Єдинородного Сина Твого, с Нимже благословен єси, со Пресвятым и Благим и Животворящим Твоим Духом, ныне и присно и во реки веков*].

Це звертання до Бога Отця: «щедротами» (завдяки заслугам, милості, благодіянням, великодушності, благості) «Єдинородного Сина Твого» (Бога Сина, Ісуса Христа), Ти Отче Небесний «з ним» (з Сином Своїм) і «з

Найсвятішим і Благим і Оживляючим Твоїм Духом» (з Богом Святим Духом) «благословенний є» (благодатний; ошасливлений, щасливий; радісний) «нині, і повсякчас, і на віки віків» (нині, завжди і вічно). Тут ми визнаємо, що Ісус Христос перший відкрив людям сутність Бога у Пресвятій Тройці (Отець, Син і Святий Дух), Ісус Христос Своїм подвигом в очах людей возніс Отця і Святого Духа на найвищу висоту величі, прослави й благодаті та завдяки Ісусу Христу, коли люди пізнали і Бога Отця, і Бога Святого Духа, стали вихваляти, славити їх, служити їм, служити Благодаті Божій своєю людською радістю і благодаттю. Цим виголосом вірні усвідомлюють, що вся сила подячних, прохальних та інших молитов повністю залежить від великого клопотання Сина Божого перед Предвічним і Одноістотним з Ним Отцем. Про це казав Сам Спаситель: «щоб, чого не попросите в Отця в ім'я Моє, Він дав вам» (Ін. 15:16).

ЛЮДИ: АМІНЬ. [*Аминь*].

СВЯЩЕНИК благословляє народ: **Ү Мир усім.** [*Ү Мир всем*]. Це третє побажання миру, як і перед виголосом Прокімена, і перед читанням Святого Євангелія.

ЛЮДИ: *І духові твоєму. [И духови твоему].*

ДИЯКОН: *Полюбімо один одного, щоб однодушно сповідувати [Возлюбим друг друга, да единомыслием исповемы].*

Щоб ми примирилися один з одним, щоб ми полюбили один одного, щоб ми перейнялися одними думками про Бога і сповідували Його, щоб однодушно виразили свою віру в Нього. У відповідь співці й люди доповнюють, кого саме слід нам сповідувати, а саме: Отця, і Сина, і Святого Духа, Тройцю одноістотну і нероздільну. Під час цього виголосу кожен мирянин повинен забути всі свої невдоволення, простити іншому образи і подумки, по-братськи обійняти його з почуттям лагідності, любові, а не злості. Інакше, ні молитви його не можуть бути приємними Богові, ні дари його не будуть спасительні для душі.

У перші роки християнства в цей час всі у храмі виражали взаємну любов один до одного поцілунком примирення у Христі – чоловіки з чоловіками, а жінки з жінками; й задля цього вони стояли в храмі окремо (чоловіки справа, жінки зліва). На католицькій літургії і нині в цей час серед мирян відбувається рукостискання без поцілунків. Нині цей обряд зберігся у кліриків:

при соборному служінні священники у цей час цілують один одного в плече й руку, у знак взаємної любові й згоди. При цьому один з них говорить: «Христос посеред нас», а інший відповідає: «І є, і буде». Всі інші віруючі повинні в цей час простити один одного, якщо мають гнів на когось, залишити всяку ворожнечу й пам'ятати, що Господь не прийме від них і самої молитви, якщо вони стоятимуть перед Ним з гнівом на кого-небудь або із зарозумілістю.

ЛЮДИ: † **Отця, і Сина, і Святого Духа, Тройцю Єдиносущну і Нероздільну.** [*† Отца и Сына и Святаго Духа, Троицу Единосущую и Нераздельную*].

Це продовження виголосу «Полюбімо один одного, щоб однодумно сповідувати», на який люди відповідають: «Отця, і Сина, і Святого Духа, Тройцю Єдиносущну і Нероздільну» ми повинні визнавати, сповідувати. І ми повинні правильно сповідувати догмат (основне положення, правило віри) про Святу Тройцю, а саме: Бог є Єдиний у Сутності, але Троїчний в Особах, тобто Бог – Триєдиний, Трипостасний, Тройця Єдиносущна, Одноістотна. Сам Ісус сказав «Я і Отець – єдине» (Ін. 10:30). Іпостасі мають особистісні, або іпостасні властивості: Бог

Отець не народжений. Бог Син предвічно народжується від Бога Отця. Бог Дух Святий предвічно сходить від Отця. Триєдиний Бог (і Його три Особи – Отець, Син і Святий Дух існують у повній єдності) – це Одна Істота, Одна Сутність, а не три, це Один Бог – Безпочатковий, Вічний, Всюдисущий. Бог – це Дух, тому Його не можна побачити. І Отцю, і Сину, і Святому духу однакове поклоніння і однакова слава. Ми поклоняємося Пресвятий Тройці єдиним нероздільним поклонінням. Ми можемо побачити, що молитви бувають звернені до однієї Особи Святої Тройці, але вони, як правило, закінчуються славослів'ям всім трьом Особам. Молитовно ми звертаємося до Пресвятої Тройці у однині, а не в множині («Тобі», а не «Вам» славу возсилаємо...). Догмат про Пресвяту Тройцю незбагнений, це Тайна Божа, яка незбагненна на рівні розуму, тим більше грішної людини.

Священик в той час тихо молиться і виконує необхідні священнодійства. Потім, коли правлять два священики і більше, то вони, а також диякони, вітаються поцілунком примирення у Христі із словами «Христос посеред нас», «І є, і буде».

ДИЯКОН: *Двері, двері! В премудрості
будьмо уважні. [Двері, двері! Премудростію
вонмем].*

У цей час завіса від Царських врат відкривається й люди співають Символ віри. Відкриваються двері до Самої Божої присутності, щоб віруючі вимовляли сповідання віри перед Особою Самого Бога і що тільки їм через щирі віру відкритий доступ до престолу благодаті.

У давні часи християнства на словах «Двері, двері!» відносилися до людей, які стояли біля дверей храму («придверники»), і після виголосу «Оголошені, вийдіть!» вони зачиняли двері, щоб не міг увійти в храм хто-небудь із оголошених або розкаюваних, або навіть невірних, і щоб ніхто не заважав здійснювати Євхаристію. Інші вважають, що двері – це наші вуха, які ми повинні відчинити для того, щоб благоговійно слухати Слово Боже і щоб ніщо стороннє не відволікало нас. Окрім того, у старовину під час гонінь на християн двері храмів зачинялися, щоб не увірвалися язичники.

Нині ці слова перед Символом віри відносяться до всіх віруючих і нагадують їм, щоб вони, приготувалися до великого Таїнства, зачинили мисленні двері серця свого, тобто

почуття, зір, слух, так, щоб жодна гріховна думка не входила в цей час у людину на Літургії й щоб розум вірних був зайнятий однимумним сповіданням віри, яка промовляється або співається у Символі віри.

Слова «В премудрості будьмо уважні» (будемо уважно слухати) збуджують у нас особливу увагу до змісту Символу віри, до його суті, налаштовують увагу віруючих до Спасительного Вчення Церкви, що викладене у Символі віри (у догмату). Ця премудрість велить нам відчинити всі двері – і уста наші, і наші вуха. Адже Символ віри співається перед самим здійсненням Таїнства, а для того християни повинні засвідчити перед Богом і Церквою чистоту і єдність своєї віри, тому що без щирої віри ніхто не може приступити до Таїнства, навіть ніхто не може бути присутнім при здійсненні Таїнства.

В цей час священник, молячись Символом віри, воздухом повіває над Святими Дарами. Це робиться на згадку землетрусу, що був при воскресінні Ісуса Христа, а також для сходження Святого Духа на запропоновані Чесні Дари, подібно до того, як сходженню Святого Духа на Апостолів передував бурхливий подих вітру.

З цієї хвилини віруючі не повинні виходити з храму до закінчення Літургії, та звісно, пізніше цього часу не гоже приходити в храм, бо 9-те апостольське правило гласить: «Всіх вірних, що входять у церкву... і не перебувають на молитві до кінця чинять безчинство в церкві, їх подобає відлучати від церковного спілкування».

Символ віри

ЛЮДИ: 1. Вірую в Єдиного Бога Отця, Вседержителя, Творця неба і землі, всього видимого і невидимого.

2. І в Єдиного Господа Ісуса Христа, Сина Божого, Єдинородного, що від Отця народився перше всіх віків.

3. Світло від Світла, Бога Істинного від Бога Істинного, рожденного, несотворенного, одноістотного з Отцем, через Котрого все сталося.

4. Він для нас, людей, і для нашого спасіння з небес зійшов, і тіло прийняв від Духа Святого і Марії Діви, і став людиною.

5. І розп'ятий був за нас при Понтії Пилатові, і страждав, і був похований.

6. І воскрес на третій день, як було

написано.

7. І зійшов на небо, і сидить праворуч Отця.

8. І знову прийде у славі судити живих і мертвих, і Царству Його не буде кінця.

9. І в Духа Святого, Господа Животворчого, що від Отця походить, що з Отцем і Сином рівнопоклоняємий і рівнославлений, що говорив через пророків.

10. В Єдину, Святу, Соборну і Апостольську Церкву.

11. Визнаю одне хрещення на відпущення гріхів.

12. Чекаю воскресіння мертвих, і життя будучого віку. Амінь.

[1. Верую во Единаго Бога Отца Вседержителя, Творца небу и земли, видимым же всем и невидимым. 2. И во Единаго Господа Иисуса Христа, Сына Божия, Единороднаго, Иже от Отца рожденнаго прежде всех век. Света от Света, Бога истинна от Бога истинна, рожденна, несотворенна, единосущна Отцу, Имже вся быша. 3. Нас ради, человек, и нашего ради спасения сшедшаго с Небес, и воплотившагося от Духа Свята и Марии Девы, и вочеловечшася. 4. Распятаго же за ны при

Понтийстем Пилате, и страдавши, и погребенна. 5. Воскресшаго в третий день по Писанием. 6. И восшедшаго на Небеса, и сидяща одесную Отца. 7. И паки грядущаго со славою судити живым и мертвым, Его же Царствию не будет конца. 8. И в Духа Святаго, Господа Животворящаго, Иже от Отца исходящаго, Иже со Отцем и Сыном спокланяема и сславима, глаголаващаго пророки. 9. Во едину Святую Соборную и Апостольскую Церковь. 10. Исповедую едино Крещение во оставление грехов. 11. Чаю воскресения мертвых, 12. И жизни будущаго века. Аминь].

Перше слово «Вірую» відноситься до всіх 12 членів Символу Віри. Найвичерпніше пояснення Символу віри дав святий Іларіон [в квадратних дужках наші вставки]: «Вірую в Єдиного Бога, Який славиться в Трійці: в Отця ненародженого, безпочаткового, безконечного; в Сина народженого, теж безпочаткового і безконечного; в Духа Святого, Який виходить від Отця і являється в Сині, теж безпочаткового і рівного Отцю і Сину; в Трійцю Єдиносущну, але роздільну лицями [в Особах], Трійцю [з] іменами [Отця, Сина, Святого Духа], але Єдиного Бога. Не зливаю розділення, ані єдності не розділяю,

бо єднаються Вони несумісно і розділяються нероздільно. Отець тому так називається, що ненароджений; Син – що народжений; Дух же Святий – що виходить, не одходячи. Не буває ані Отець Сином, ані Син Отцем, ані Дух Святий – Кожному своє, несумісно суще, крім Божества. Бо єдине Божество в Тройці, єдине владцтво Його, єдине Царство Його; спільно Трисвяте Воно для херувимів, спільний поклін Йому од [від] ангелів і людей, єдина Йому слава і дяка од всього світу.

Того Єдиного Бога відаю [знаю] і в Того вірую. В Його ж ім'я і охрестився, в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа. І [те], що прийняв од писань святих отців, того й навчився. І вірую, і визнаю, що Син, благоволінням Отця і Святого Духа хотінням, зійшов на землю спасти рід людський, від небес і Отця не одлучився, і Святого Духа осіненням вселився в утробу Діви Марії, і зачався, як Сам тільки знає, і народився без сімені чоловічого, Матір Дівочою зберігши, як і годиться Богу, – і при народженні, і перед народженням, і по народженні, синівства не одкинувши.

Визнаю, що на небесах Він був без Матері, а на землі без Отця, вигодувався [зростав] як

людина і виховувався, і був людиною істинною, не привидом, а істинно в нашій плоті, сповна Бог і сповна людина, у двох ествах і хотінні волі. Од того, що було, не одступився, а те, чого не було, взяв на Себе, і постраждав плоттю як людина заради мене, і, без страсті перебувши, вмер, безсмертний, аби мене, мертвого, оживити; зійшов у пекло, аби прадіда мого Адама визволити і обожити, а диявола зв'язати, постав як Бог, вийшов з-між мертвих як переможець, Христос, Цар мій, триденно, і, з'явившись багато разів ученикам Своім, зійшов на небеса до Отця, од Якого неодлучним був, і сів праворуч од Нього. Сподіваюся [очікую з надією], що Він знову прийде з небес, але не таємно, як раніше, а в славі Отчій, з небесними воїнами. І мертві [воскреснуть і] на голос ангельський зустрічати Його вийдуть. І буде Він судити живих і мертвих і віддавати кожному за ділами його. [«І життя будучого віку» буде, тобто буде нескінченно вічне життя в оновленому Світі, де Бог буде Всім і в усьому].

Вірую ж і в сім Соборів православних святих отців. Того, кого вони одкинули, і я одмітаю; того, кого вони проклинали, і я проклинаю, а що на письмі вони передали нам, те я приймаю. Святу

ж і Преславну Діву Марію Богородицею нарікаю [називаю], шаную і з вірою поклоняюся їй, і на святій іконі Її Господа мого Немовлям на лоні Її бачу і веселюся; розп'ятого Його бачу і радуюся; на воскреслого Його, і як восходить [возноситься] на небеса, дивлячись, здіймаю руки і поклоняюся Йому. Також і угодників Його святих ікони бачачи, славлю Того, Хто спас їх, мощі їхні з любов'ю і вірою цілую, і чудеса їхні проповідую, і зцілення од них приймаю.

До Кафолічної [Соборної, яка володіє повнотою Істини; це євхаристійна община всього Народу Божого] й Апостольської Церкви [Церкви створеної Господом Ісусом Христом] прилучаюсь, з вірою входжу, з вірою молюся, з вірою виходжу. Так вірую! І не посоромлюся, і перед народами визнаю, і заради визнання душу свою покладу! Слава ж Богу за все – Він дбає про мене понад силу мою! І моліться за мене, чесні вчителі і владики Руської [Київської Русі, Української] землі. Амінь».

Після співу Символу віри, віруючі всім своїм єством готуються до гідного знаходження в храмі при здійсненні Таїнства Причащення.

ЄВХАРИСТІЙНИЙ КАНОН (ЄВХАРИСТІЙНА АНАФОРА)

Євхаристійна анафора (з грецьк. – возношення, єдинопочаток), це центральна, кульмінаційна частина Божественної Літургії, яка розпочинається після співу Символу віри, це велика Євхаристійна молитва, під час якої відбувається освячення Чесних Дарів у Тіло і Кров Христові. Євхаристійну анафору ще називають канonom (правилом) Святої Євхаристії (Святої Подяки), Таїнством Святої Євхаристії, Святого Причастя (з грецьк. – «подяка»). Порядок виголосів Євхаристійної анафори у літургіях різних обрядів і конфесій дещо відрізняється. Нині, всупереч споконвічній традиції, Євхаристійна анафора в основному читається священиком у вівтарі тихо, а вголос звучать лише деякі, вирвані з контексту виголоси, тиради. Тому віруючий народ не так активно, як у Древній Церкві, бере участь у Євхаристії. Людина може все життя ходити у храм і бути цілком необізнаною про найважливішу Богослужбову молитву на Євхаристійній анафорі, хоча знати цей текст потрібно християнинові для осмисленого

сприйняття Літургії. Я знаю, що в одному із українських міст на Архієрейській Літургії єпархіальний архієпископ УПЦ КП багато тихих молитов на Євхаристійному каноні читає вголос, правда, церковнослов'янською мовою, що дещо утруднює розуміння незрозумілою мовою, але набагато прояснює зміст того, що відбувається у вівтарі під час Літургії. Оскільки в цій книзі ми не передаємо дослівно тихі молитви у вівтарі, то ми обмежимося лише найпростішим викладом основних частин Євхаристійної анафори.

Після Символу віри перед Євхаристійною анафорою відбувається діалог, а саме заклик до здійснення Таїнства, початкові взаємні привітання та заклики. А далі сама Євхаристійна анафора з такими основними частинами:

1. Префацію (вступ): подяка Богові за створення світу і за Промисел Божий; служба людей Творцеві із спогадами ангельського служіння, згадування відкупних подвигів Ісуса Христа, опису Тайної вечері.

2. Анамнезис («згадування»), згадуються страждання, хрест, поховання, воскресіння, вознесіння, сидіння праворуч Отця Господа нашого Ісуса Христа. У цій частині приноситься наша велика подяка (Євхаристія).

3. Епиклезис («закликання» Святого Духа)

починається з повторення слів приношення, потім старанно призивається Святий Дух на освячення Святих Дарів і вірних, що їх вкушають.

4. Інтерцесіонес («клопотання») – це моління про покійних, особливий спогад Богоматері, Іоанна Предтечі, апостолів, всіх святих, поминання Церкви Небесної та земної, її ієрархії, кліру, влади, країни, міста (села) й всіх людей. Це залишки древніх диптихів, що читалися дияконом під час здійснення священником анафори, а потім увійшли в її текст. Довгий ряд згадувань «І всіх і все» завершується голосним славослів'ям Святої Тройці – Отця, і Сина, і Святого Духа, – що символізує особливу близькість християн до Бога.

Молитва Господня («Отче наш...») вже не відноситься до Анафори, а перед Господньою молитвою виголошується Єктенія благальна.

Початкові взаємні привітання та заклики

ДИЯКОН, стоячи на солі: *Станьмо побожно, станьмо зо страхом. Будьмо уважні, щоб у мирі святу жертву приносити. [Станем добре, станем со страхом, вонмем, Святое Возношение в мире приносити].*

Ми повинні стояти так, як подобає перед

Богом, зі страхом, смиренно і з любов'ю. Станьмо пристойно, зі страхом будемо слухати, щоб принести у світі святе приношення, тобто Святу жертву. Цей заклик наближає нас до самої головної Євхаристійної молитви – до Євхаристійної анафори, до Євхаристійного приношення. Для цієї премудрості ми повинні завжди тримати відчиненими свої серця, слухати, бути уважними до самих себе. З уважністю, благоговінням і побожністю у мирі зі всіма і з Богом будемо приносити Безкровну Жертву (Святу Євхаристію). Ця Жертва є великою милістю Божою, що дарована нам внаслідок нашого примирення (миру) з Господом. Приносити її треба з вірою, бо велика небезпека чекає на тих, які в душі мають, хоч якийсь сумнів щодо цієї віри. Саме твердо стоячи у вірі не на словах, а на ділах наших, у мирі, з повагою ми повинні приносити наші Дари Богові. Адже Сам Господь сказав: «Коли ти принесеш дар твій до жертовника і там згадаєш, що брат твій має щось проти тебе, залиш там дар твій перед жертовником і піди перше помирися з братом твоїм, і тоді прийди й принеси дар твій. Мирися з суперником твоїм швидко...» (Мф. 5:23–25).

Тут є заклик, щоб всі встали, бо у старовину вірні у певні моменти Літургії сиділи на підлогах

або на лавках. Щоб всі стояли благообразно, благопристойно, красиво, належним чином, покірно, лагідно, довготерпеливо, з любов'ю, терплячи один одного, у єдності духу, щоб Дари, які підіймаються над престолом перед Лицем Божим, ми принесли у мирі в наших серцях Святій Тройці, як Безкровну Жертву, Жертву подяки Богові, Жертву хвали «від усіх і за все».

ЛЮДИ: † Милість миру, жертву хвали. [*† Милость мира, Жертву хвалення*].

Тут ми проявляємо готовність здійснити жертвоприношення Господу не тільки в мирі та в однодушності з ближніми, але й з почуттям милості і милосердя до них. Тобто весь достаток, плоди, все своє даємо в жертву за Дар милості Божої, приносимо також жертву хвали і слави Богу. Вигуки «Милість! Мир! Жертва Хвали!» були притаманні для вірних у найдавніші часи. Цими словами святий апостол Павло звертався до Тита: «Титові, істинному синові за спільною вірою: благодать, милість і мир від Бога Отця і Господа Ісуса Христа, Спасителя нашого» (Тит. 1:4). І тут словами «Милість миру, жертву хвали» вірні відповідають, що приносимо Безкровну Жертву подяки і хвали не лише з миром, а й приносимо сам мир, як жертву Богові, приносимо милосердя Богові, бо Сам Ісус сказав: «Милості

хочу, а не жертви. Бо Я прийшов прикликати не праведників, але грішників до покаяння» (Мф. 9:13), бо людське милосердя є запорукою справжнього і міцного миру. Цим співом й самі вірні активізують себе до всепрощення, взаємної злагоди, духовної пильності, прихильності, до сповненої милості взаємної любові у Христі, під час принесення Євхаристійної Жертви Хвали, і до цього нас закликає Святе Письмо: «Отже, будемо через Нього [Ісуса Христа] безустанно приносити Богу жертву хвали, тобто плід уст, що прославляють ім'я Його. Не забувайте також добродійності і спілкування, бо такі жертви благоугодні Богу» (Євр. 13:15-16). Диякон в цей час чинить відповідні священнодійства.

СВЯЩЕНИК благословляє вірних: *У Благодать Господа нашого Ісуса Христа, і любов Бога і Отця, і причастя Святого Духа нехай буде зо всіма вами. [У Благодать Господа нашого Ісуса Христа, и любви Бога и Отца, и причастие Святого Духа, буди со всеми вами].*

Ці слова з Другого послання святого апостола Павла до Коринф'ян «Благодать Господа нашого Ісуса Христа, і любов Бога Отця, і причастя Святого Духа нехай буде зо всіма вами. Амінь» (2 Кор. 13:13), тобто це апостольське вітання.

Ним священник просить у Бога для віруючих особливого дару від кожної особи Пресвятої Тройці, а саме: від Бога Отця випрошуємо «любов», тому що завдяки єдиномулюбству Бог Отець послав на землю Єдинородного Сина Свого. Від Сина Божого просимо «благодаті», або Божественної сили для віруючих у Нього. Від Духа Святого просимо «причастя» або «спілкування», без якого ніхто з нас не може засвоїти спасительні заслуги Христа. Христос помер за нас, тому Його турбота про нас є благодаттю. Адже все, що ми маємо (життя, здоров'я, достаток, сім'ю, роботу, все-все...), нам подарував Бог, завдяки Благодаті Господа нашого Ісуса Христа, завдяки любові до нас Бога (у Пресвятій Тройці) і Бога Отця, і завдяки нашого причастя (спілкування, сопричастя, співспілкування, співпраці) зі Святим Духом, завдяки сприянню і допомозі Святого Духа, взаємного зв'язку вірних і Духа Святого. Отримавши всі ці блага, нехай подасться всім нам те, що вже подали, і ще «нехай буде зо всіма вами», тобто нехай вони [благодать, блага] будуть зо всіма нами, хай не відступає від нас дарована нам благодать. І в цьому виголосі ми просимо допомоги, сопричетності сприяння «причастя» Святого Духа у звершенні Таїнства

Святої Євхаристії та готуємо себе до Таїнства Причащення.

ЛЮДИ: І з духом твоїм. [*И со духом твоим*].

Ці слова відносяться до священиків, які служать, й означають, що дані нам дари – Благодать Христа, любов Бога Отця і спілкування зі Святим Духом – нехай будуть також і з душами священиків. Цим взаємним вітанням священнослужителя і вірних проголошується християнській громаді присутність Господа серед нас. Ці слова священика й відповідь народу свідчать про велику Тайну Церкви. Ми не відповідаємо «І з тобою», тобто в тілі, а кажемо «І з духом твоїм», бо «дух» найвища і найблагородніша складова людини серед «духа, душі й тіла», бо дух, що йде від Бога керує всім і нами. Дух постійно підживлює нашу душу, а душа – наше тіло й так існує людина. Дух – це найглибший вимір людини і саме Святий Дух перебуває в людині з усією Своєю силою. Дух Божий свідчить духу нашому, що ми – діти Божі. І ще виразом «І з духом твоїм» ми підкреслюємо особливу важливість, чесноту й гідність священика й цінність його служіння перед Богом за себе і за нас, ми бажаємо йому миру, виражаємо свою повагу. У священику, що служить Євхаристію, особливим чином

присутній Святий Дух, Який отриманий ним у Таїнстві Священства. Ця літургічна формула «І з духом твоїм» має також екуменічну цінність, бо вона використовується на всіх богослужіннях – православних, католицьких і протестантських. Екуменізм – це рух за зближення й об'єднання різних християнських церков (конфесій).

СВЯЩЕНИК: *До неба піднесемо серця. [Горе имеим сердца].*

Спрямуємо наші серця нагору, до Неба, до Бога. Піднесімо наші душі, думки і помисли від землі до Неба, тобто думаймо не про земне, а про горішнє, про духовне, про Бога – там наш скарб («вишніх шукайте, де Христос сидить праворуч Бога, про горне помишляйте, а не про земне» (Кол. 3:1–2). Хай линуть наші серця до Господа і хай будуть наші серця у Господі. «Не збирайте собі скарбів на землі, де черв і тля точать і де злодії підкопують і крадуть. Збирайте ж собі скарби на небі, де ні черв, ні тля не точать і де злодії не підкопують і не крадуть, бо де скарб ваш, там буде й серце ваше» (Мф. 6:19–21).

ЛЮДИ: † **Піднесли до Господа.** [*† Имамы ко Господу*].

Ми маємо серця, спрямовані до Господа. Серця наші там, «де наш скарб», де Христос перебуває праворуч Бога Отця. Наші серця

горять і звернені до Бога. Ми вже «піднесли до Господа» свої серця, вони є у Господі.

СВЯЩЕНИК: † *Дякуємо Господеві. [† Благодарим Господа].*

Дякуємо Господу за все, за те, що Він дав нам життя, за кожен крок життя нашого, за кожну мить радості нашої, дякуємо і за кожне зітхання смутку нашого, за тяжкі, гіркі хвилини нашого життя з хворобами, журбою, переживаннями. Дякуємо Господу за прожиті роки, за допомогу, за всі явні і таємні добродійства, милості, щедроти, благодіяння, зцілення, прощення гріхів і дари Божі, які ми отримуємо не завжди заслужено. Дякуємо Господу за те, що Він дає нам і дякуємо Богові за те, що Він віднімає від нас. Дякуємо Господу за те, що він наставляє нас і веде у Своє Небесне Царство.

1. Префаціо

(«Вступ до Євхаристійної Анафори»)

ЛЮДИ: Достойно і правдиво є поклонятися † Отцю, і Сину, і Святому Духові, Тройці Єдиносущній і Нероздільній. *[Достойно и праведно есть поклонятися † Отцу и Сыну и Святому Духу, Троице Единосущной и Нераздельней].*

Це початок Євхаристійної молитви.

«Достойно і праведно» – це початкові слова єдиної молитви анафори, яку тихо читає священник і яку співають люди. Подякувавши Господу за всі благодіяння Його, особливо за те, що Він дав нам буття; і коли ми відпадаємо від Нього, Він знову наставляє нас, прощає і веде у Царство Небесне, ми повинні «достойно і правдиво» (гідно, справедливо, з честю, з достоїнством, подобаючи, у праведності, у страху Божому) «поклонятися Отцю, і Сину, і Святому Духові, Трійці Єдиносущній і Нероздільній», тобто поклонятися Триєдиному Богу у Трьох Божих Особах – Отцю, і Сину, і Святому Духу – у мирі, спокої і благоговінні, з невимірною подякою.

СВЯЩЕНИК тихо молиться, починаючи тими словами, що й люди: «достойно і правдиво є» славити, благословляти, хвалити Господа, дякувати і поклонятися завжди і всюди Несказанному, Неосяжному розумом, Невидимому, Незбагненному, завжди Сущому і завжди Незмінному Богові у Пресвятій Трійці. Бог з небуття до буття нас привів, а коли ми впали в гріх, Господь знову нас підніс і на небо привів, даруючи Царство Боже. За всі відомі й невідомі, явні і неявні благодіяння для нас дякуємо Пресвятій Трійці. І за цю службу

дякуємо Богові, що Господь приймає її з рук наших, хоч стоять перед Ним тисячі архангелів, ангелів, херувимів і серафимів, які безперестанно славословлять Господа (виголос): **Пісню перемоги співають, виголошують, викликають і промовляють:** [*Победную песнь ноюще, вопиюще, взывающе и глаголюще*]:

Сонми безтілесних ангельських сил співають Господу голосно, славословлять, викрикуючи, викликаючи, волаючи; вони оглушливо гомонять, наче птахи, намагаючись перекричати одне одного «пісню перемоги», так урочисто, так славно ангельські сили спрямовані до Бога, їх нездоланне бажання виконати Його святу волю. Цим священик виражає різноманітні славослів'я ангельських сил.

ЛЮДИ: Свят, Свят, Свят Господь Саваоф, – повне небо і земля слави Твої. Осанна в вишніх. Благословен, хто йде в ім'я Господнє. Осанна в вишніх! [*Свят, Свят, Свят Господь Саваоф, исполнь Небо и земля славы Твоея. Осанна в вышних. Благословен Грядый во Имя Господне. Осанна в вышних*]!

Це ангельська пісня. «Свят, Свят, Свят» (Святий) Господь Саваоф! (одне з Імен Божих, Саваоф – Господь, Владика небесних сил, воїнств)! «Повне небо і земля слави Твої»

(Господь Саваоф, Який наповнює Славою Своєю Небо і землю, або повне небо і земля слави Твоєї). І до ангельських слів приєднують хвалебну пісню єврейських отроків, які вітали Ісуса Христа при урочистому вході Його в Єрусалим: «Осанна в вишніх. Благословен, хто йде в ім'я Господнє. Осанна в вишніх!». «Осанна» – це вигук захоплення на Близькому сході, що дослівно не перекладається, а означає «порятунок, спасіння». «У Вишніх» – на Небі. «Осанна в вишніх» – врятуй нас на небесах, даруй нам спасіння у Царстві Небесному, спасіння з Небес, спасіння на Небі. «Благословен, хто йде» – йде Господь Ісус Христос, благословен той, хто йде з іменем Господнім – Ісус Христос, а також ті, хто праведно у вірі «йтимуть в ім'я Господнє», житимуть за Заповідями Господніми будуть благословенні у Царстві Господньому, бо їх спасіння на Небесах («Осанна в вишніх!»).

Після співу переможної пісні відбувається найважливіше Таїнство, вирішальна священна дія на Літургії вірних: освячення Дарів – Євхаристія. Диякон під час співу ангельської пісні чинить відповідні священнодії.

СВЯЩЕНИК продовжує тиху молитву, у якій прославляє Пресвяту Тройцю, згадує, що Бог

Отець так полюбив Свій світ, що й Сина Свого Єдинородного віддав, щоб усякий, хто вірує в Нього, не загинув, а мав життя вічне. Ісус Сам Себе віддав за життя світу і на Тайній вечері Ісус «взяв хліб у святі Свої і пречисті й непорочні руки, подякувавши, благословивши, освятивши, розломивши, дав святим Своїм ученикам і апостолам, і промовив» (а далі голосно): ***Прийміть, споживайте – це є Тіло Моє, що за вас ламається на відпущення гріхів.*** † [*У Приимите, ядите, Сие есть Тело Мое, еже за вы ломимое во оставление грехов †*].

Цей виголос при соборному служінні у деяких церквах співають усі священники. Цей голосний виголос на Літургії Святого Василя Великого починається словами тихої молитви «дав святим Своїм ученикам і апостолам, і промовив: **Прийміть, споживайте...**». Коли священник це промовляє, диякон чинить відповідні священнодійства. Згадуючи Тайну вечерю Господа з апостолами і встановлення на ній Таїнства Святого Причащення, священник тут вимовляє слова Самого Ісуса Христа: «**Прийміть, споживайте – це є Тіло Моє, що за вас ламається на відпущення гріхів**» (Лк. 22:19; Мф. 26:26, 28; Мк. 14:22, 24; 1 Кор. 11:23–24). При

проголошенні цих слів вірні чинять поясні поклони, а потім хрестяться.

ЛЮДИ: **Амінь.** [*Аминь*].

СВЯЩЕНИК (про себе): «Так само і чашу після Вечері, промовляючи» (далі голосно): *Ї Пийте з неї всі, це є Кров Моя Нового Завіту, що за вас і за багатьох проливається на відпущення гріхів. †* [*Ї Пийте от нея вси, сия есть Кровь Моя Новаго Завета, яже за вы и за многи изливаемая во оставление грехов †*].

Цей виголос при соборному служінні у деяких церквах співають усі священники. Тут священик продовжує слова Ісуса на Тайній вечері (Лк. 22:20; Мф. 26:27–28; Мк. 14:23–24; 1 Кор. 11:25). При проголошенні й цих слів вірні чинять поясні поклони, а потім Хресне Знамення.

Під час попереднього і цього виголосів всі віруючі повинні згадувати Тайну вечерю Христову й подумки перейнятися вірою в пречисте Тіло й Чесну Кров Господа Ісуса Христа. «Бо кожного разу, коли ви споживаєте хліб цей і п'єте чашу цю, смерть Господню сповіщаєте, доки Він прийде. Тому-то, хто їстиме хліб цей або питиме чашу Господню недостойно, винний буде супроти Тіла і Крови Господньої. Нехай же випробує себе людина, і так нехай

їсть від хліба цього і п'є від чаші цієї. Бо хто їсть і п'є недостойно, той їсть і п'є на осудження собі, не думаючи про Тіло Господнє. Через це багато з вас німечних і недужих і чимало вмирає» (1 Кор. 11:26–30). Цими неперевершеними словами на Тайній вечері Господь Ісус Христос, як Володар Суботи, що вшановувалася у Старому Завіті, змінив біблійну історію про вихід іудеїв з Єгипту та їхнє спасіння і заповів нам, щоб за Новозавітною Євхаристійною Трапезою, завжди пасхальною за своїм змістом, Його апостоли і ми згадували вже не вихід євреїв з Єгипту, а історію Спасительної смерті, Воскресіння, Вознесіння і майбутнього Другого пришествя Господа Бога і Спасителя нашого Ісуса Христа, коли вся Повнота Церкви земної і Небесної зустрінатиме Христа, прийдешнього на хмарах. Оскільки Ісус воскрес у недільний день, то замість суботи ми найбільше вшановуємо неділю серед усіх Божих днів тижня. І на кожній Літургії з нами незримо перебуває Дух Святий, Який освячує Чесні Дари, і видимо з нами Сам Ісус Господь у Страшних і Священних Христових Тайнах, бо Він прийняв нашу природу і носить її повіки. Освячення відбувається через священнодійства, які звершує священник, бо один раз принісши себе і пожертвувавши собою, священник не припиняє

приймати освячення, а звершує для нас безнастанно цю Службу Божу, і тому є вічним нашим заступником перед Богом, задля чого і сказано Йому: «Ти священник повік» (Пс. 109:4). Тому у вірних немає і не повинно бути жодних сумнівів щодо Освячення Дарів та звершення інших Таїнств, хоча вони звершуються за приношенням і за молитвами священників.

ЛЮДИ: **Амінь.** [*Аминь*].

2. Анамнезис («згадування»), приношення і подяка

СВЯЩЕНИК продовжує тихо молитися, згадуючи страждання Ісуса задля нашого спасіння: «хрест, гріб, воскресіння на третій день, на небо сходження, праворуч Отця сидіння, друге і славне Пришестя» і виголошує: † ***Твоє від Твоїх Тобі приносимо за всіх і за все.*** [*† Твоя от Твоих Тебе приносяще о всех и за вся*]. Цей виголос при соборному служінні у деяких церквах співають усі священники.

Іншими словами цей виголос означає: все «Твоє», Господи, від Тебе «Твоїх» беремо, бо ми нічого свого не маємо, і «Твоє» «Тобі приносимо за всіх і за все». «Твоє від Твоїх» – це запозичення з Першої книги Паралипоменон, або Хронік: «І нині, Боже наш, ми славословимо Тебе

і хвалимо величне ім'я Твоє. Бо хто я і хто народ мій, що ми мали можливість так жертвувати? Але від Тебе все, і від руки Твоєї отримане ми віддали Тобі» (1 Пар. 29:13–14). Одночасно, коли священник промовляє цей виголос, диякон чинить відповідні священнодійства.

ЛЮДИ: Тебе оспівуємо, Тебе благословимо, Тобі дякуємо, Господи, і † молимося Тобі, Боже наш. [*Тебе поем. Тебе благословим, Тебе благодарим, Господи, и † молим Ти ся. Боже наш*].

Цим співом логічно об'єднується «Твоє від Твоїх...» із «Тебе оспівуємо...», тобто Тобі хвалебну пісню співаємо, Тобі хвалу, величання і прославляння віддаємо. Так, як ми в піснях оспівуємо свій рідний край, так і ще більше, і ще щиріше оспівуємо Твою державу, Господи. Тебе благословляємо, схвалюємо все, що Ти для нас робиш. Тобі завжди дякуємо за всіх і за все, «і молимося Тобі, Боже наш» і просимо Тебе, Отче Небесний, зішли Духа Твого Святого на нас і на ці Дари, і сотвори хліб цей Тілом, а вино – кров'ю Христа Твого. Просимо Тебе, Господи, молимо Тебе. Ці слова «Тебе оспівуємо...» співають так довго, аж поки священник не відслужить всі тихі молитви епиклезису («закликання» Святого Духа) та інтерцесіонесу

(«клопотання»). Важливість цієї хвилини настільки велика, що з нею не зрівняється жодна хвилина нашого життя. У цій священній хвилині полягає все наше спасіння і любов Бога до роду людського, тому що Бог з'явився у плоті. Після закінчення цього співу священники і ми поклоняємося до землі Тілу й Крові Христовим.

3. Епиклезис («закликання» Святого Духа)

СВЯЩЕНИК тихо молиться: «Ще приносимо Тобі цю словесну й безкровну службу і просимо, і молимо, і благаємо: зішли Духа Твого Святого на нас і на запропоновані дари ці». Потім священник і диякон, молячись про себе, чинять відповідні священнодійства, щоб Отець Небесний Святий Хліб створив Чесним Тілом Христа, і щоб те, що в чаші стало Чесною Кров'ю Христа; щоб це перетворив Дух Святий. Й тоді усі священнослужителі вшановують істинні Тіло і Кров Христові земним поклоном. Диякон і священник знову тихо моляться. Як і Сам Ісус Христос закінчив Тайну вечерю молитвою до Бога Отця за всіх віруючих у Нього, так і після освячення Дарів, вони приносяться Богові в жертву з молитвою за всю Церкву Христову, молитовно поминаючи всіх своїх членів Церкви як живих, так і померлих. Ці молитви мають

надзвичайно важливе і особливе значення, тому що Тіло й Кров Христові приносяться Богу, як щира жертва подяки за весь всесвіт: подяка за святих, уже прославлених Богом; за помилування померлих у вірі, які ще не досягли повного блаженства; за очищення від гріхів християн живих.

Священна мить освячення Дарів є велика і страшна, і вельми шанується. В цей час вітвар наповнений святими Ангелами, які є священнослужителями поряд із земним духовенством. Щоб люди у храмі відчули цю мить, Церква встановила правило, щоб у вітварі задзвонив благовісний дзвін і щоб цим закликати до особливої уваги присутніх у храмі, а у давніші часи у цю мить дзвонив дзвін на дзвіниці і всі відсутні, до кого тільки сягнув голос дзвона, знали, що відбулося Велике і Святе Таїнство. Тоді християни, де б вони не були й що б вони не робили, почувши дзвін, повинні були із благоговінням піднести свої молитви Господу розумом і серцем. Кожний повинен був подумки або вголос, впавши на коліна (якщо дозволяли умови), звернутися до Бога із словами: «Пом'яни мене, Господи, у Царстві Твоєму». Так, як жертва Христова була принесена за весь світ, так і Євхаристійна жертва приноситься за весь світ.

Тому священник, після освячення Дарів довго молиться Господу.

СВЯЩЕНИК далі тихо молиться, щоб ці Святі Дари стали причасникам на користь душі, на відпущення гріхів, на спільність зі Святим Духом і на осягнення Царства Небесного.

4. Інтерцесіонес («клопотання»)

СВЯЩЕНИК продовжує тихо молитися «Ще приносимо Тобі цю словесну службу за спочилих праотців, отців, патріархів, пророків, апостолів, проповідників, благовісників, мучеників, сповідників, посників і за усяку душу праведну, у вірі спочилу», тобто священник від імені всіх віруючих приносить Богові подячну молитву за те, що Він удостоїв святих наших Свого Божественного прославляння й дозволив їм заступатися за нас на Небесах. Продовжуючи цю молитву, за усіх святих священник виголошує: † **Особливо за Пресвяту, Пречисту, Преблагословенну, Славну Владичицю нашу Богородицю й Приснодіву Марію.** [† *Изрядно о Пресвятей, Пречистой, Преблагословенней, Славней Владычице нашей Богородице и Приснодеве Марии*]. І священник, а потім диякон кадять престол, молячись.

«Особливо» (насамперед, передусім,

якнайбільше, найсильніше) подякуймо Господеві за Найсвятішу, Пречисту (Безгріховну), Найблагословеннішу, Найславнішу Володарку нашу Богородицю (Матір Божу) і Завжди Діву Марію. Свята Церква спонукає віруючих особливо подякувати Господу за Пресвяту Матір Божу, тому що Вона удостоїлася від Бога особливого прославляння, набагато вищого, від усіх інших святих і Її молитви перед Богом мають найбільшу силу, ніж молитви усіх інших святих.

ЛЮДИ: † Достойно є, і це є істина, славити Тебе, Богородицю, Присноблаженну і Пренепорочну і Матір Бога нашого. Чеснішу від херувимів і незрівнянно славнішу від серафимів, що без істління Бога Слово породила, сущу Богородицю, Тебе величаємо.
† [† Достойно есть, яко воистинну блажити Тя, Богородицу, Присноблаженную и Пренепорочную и Матерь Бога нашего. Честнейшую Херувим и Славнейшую без сравнения Серафим, без истления Бога Слова рождшую, сущую Богородицу Тя величаем †].

Співці від імені всіх, що моляться, і люди співають хвалебну пісню на честь Божої Матері. У певні дванадесяті свята та інші дні на Літургії Святого Василя Великого замість «Достойно

є...» співають інші величальні чи жалібні (напр., у Велику суботу) священні пісні (Задостойник – що замінює «Достойно є...»).

«Достойно є...», найгідніше, найбільше за інших, і це найсправедливіше є прославляти Тебе, Богородицю, Найблаженнішу й Найнепорочнішу і Матір Бога нашого. Тому ми величаємо Тебе, чеснішу від Херувимів і незрівнянно славнішу від Серафимів, Ти народила Бога Слова і беззмінно залишилася Пречистою Вседівою, Тебе величаємо істинна Богородице. Ця пісня приписується Ангелу, який наприкінці X століття явився ченцю подвижнику, що жив у печері на Афонській горі, біля обителі Пантократської.

Під час співу «Достойно є...» або Задостойника священник молиться за покійних, поминаючи їх іменами, особливо тих, за кого відбувається Божественна літургія. І присутнім у храмі бажано, приєднавшись до співу хору, виразити величання Божій Матері, а потім про себе пом'янути поіменно своїх близьких: померлих родичів. Після співу «Достойно є...» або Задостойника творять земний уклін.

СВЯЩЕНИК знову під час співу «Достойно є...» тихо молиться за святого Іоана Хрестителя Господнього, за апостолів, за святого, чия

пам'ять в цей день, і за всіх святих, щоб їх молитвами Господь зглянувся на нас; щоб Господь пом'янув усіх спочилих в надії на воскресіння і спочилих (за їх іменами), а також пом'янув єпископів, пресвітерство, дияконство і священство; ще молиться за всесвіт, за Святу Соборну і Апостольську Церкву, за всіх праведників, за Україну, уряд і військо, і за всіх нас. У давнину тут поминання померлих диякон читав вголос із пом'яників, а нині це відбувається тихо. Після тихої молитви священник виголошує: **Найперше пом'яни, Господи, Святійшого отця нашого (ім'я) Патріарха Київського і всієї Руси-України, і владика нашого преосвященнішого єпископа (ім'я правлячого єпископа), і даруй їх святій Твоїй Церкві, щоб були вони у мирі бережені, почесні, здорові, довговічні і правдиво навчали слову Твоїї істини.** [В первых помяни Господи, Великаго Господина и Отца нашего (имярек), Святейшаго Патриарха Киевского и всея Руси-Украине (имярек), и Господина нашего Преосвященнейшего епископа (имя епархиального епископа), ихже даруй святым Твоим Церквам в мире, целых, честных, здравых, долгоденствующих, право правящих слово Твоей истины].

Насамперед, пом'яни, Господи, духовних

правителів наших (Святійшого Патріарха і правлячого єпископа нашого), і даруй їм, щоб вони, для блага Твоєї Церкви, були у мирі, оберігалися Тобою, були шановані («почесні»), здорові. Даруй їм довгі роки життя, щоб вони довго і правильно («правдиво») навчали старозавітне і новозавітне Твоє Вчення («слову Твоєї істини»), щоб вони правильно керували Церквою за Твоїм щирим, істинним словом. При Архієрейському служінні ще згадується країна, у якій ми живемо, уряд її, а при звичайному священнослужінні це поминання вимовляється священиком тихо.

ЛЮДИ: † **І всіх, і все.** [*† И всех и вся*].

Це продовження виголосу священика, що означає пом'яни, Господи, і всіх віруючих християн, «і всіх, і все», тобто всю повноту зібрання євхаристійної общини – і чоловіків, і жінок. Тут віруючі повинні тихо згадати своїх живих – близьких, рідних, знайомих, всіх християн.

СВЯЩЕНИК ще тихо молиться, щоб Господь пом'янув, послав Свою милість і спас наші та інші міста (села), країну і всіх вірних, подорожуючих, хворих, полонених, благодійників, вбогих і всіх нас. Тут поминають живих, потім голосно: ***І дай нам єдиними***

устами і єдиним серцем славити і оспівувати пречесне і величне ім'я Твоє, † Отця, і Сина, і Святого Духа, нині, і повсякчас, і на віки віків. [И даждь нам единеми усты и единем сердцем славити и воспевати Пречестное и Всликопное Имя Твое, † Отца и Сына и Святаго Духа, ныне и присно и во веки веков].

На закінчення всього жертвоприношення, Євхаристії, священник просить у Бога всім нам одностайності, єдності, єдиного розуміння, щоб ми єдиними устами і єдиним серцем, всі правильно і правдиво славили і оспівували пречесне і величне ім'я Господа у Пресвятій Тройці – Отця, і Сина, і Святого Духа – нині, завжди і повік.

ЛЮДИ: Амінь. [*Аминь*].

Взаємні прикінцеві побажання

СВЯЩЕНИК благословляє людей: *У Нехай же будуть милості Великого Бога і Спаси нашого Ісуса Христа з усіма вами. [У И да будут милости Великаго Бога и Спаси нашего Иисуса Христа со всеми вами].*

Це благословення готує віруючих до Святого Причащання. Спочатку священник прикликає на них і на всіх присутніх у храмі Милості Великого Бога й Спаси нашого Ісуса Христа, тобто

великодушно доброго, милосердного відношення, благовоління, благодіяння, прощення гріхів і прогрішень, помилування, щедрот, прихильності Божої. Потім виголошуватиметься ектенія, в тому числі про те, щоб Господь наш прийняв їх «у святий, і наднебесний, і мислений Свій жертовник, як духовні пахощі, зіслав нам Божественну благодать і дар Святого Духа».

ЛЮДИ: І з духом Твоїм. [*И со духом Твоим*].

Цими словами люди бажають душі священника теж дарів благодаті Божої, щоб і з ним були милості Великого Бога і Спаси нашого Ісуса Христа. Диякон північними дверима виходить на солею і виголошує Благальну ектенію.

ЄКТЕНІЯ БЛАГАЛЬНА ПЕРЕД ГОСПОДНЬОЮ МОЛИТВОЮ

Це Прохальна ектенія після Євхаристійної анафори, себто перед Господньою молитвою, яка з 4-го виголосу абсолютно така ж, як і Єктенія благальна після Херувимської пісні, тому ми не будемо повторювати їх пояснення. Єктенія благальна перед Господньою молитвою готує віруючих до Святого Причащення.

ДИЯКОН: Всіх святих пом'янувши, ще і ще

в мирі Господу помолимось. [Вся святія помянувшє, паки и паки миром Господу помолимся].

У тайних молитвах на Євхаристійній анафорі священик від себе і від імені вірних згадував всіх святих, закликав допомагати живим і померлим. «Всіх святих пом'янувши», тобто молитовно пригадавши всіх померлих та живих, тепер лунає посиленій заклик, щоб ми знову й знову у мирі (спокої, душевній рівновазі) Господу молилися.

ЛЮДИ: † Господи, помилуй. [† Господи, помилуй].

ДИЯКОН: *За принесені й освячені чесні дари Господу помолимось. [О принесенных и освященных Честных Дарех, Господу помолимся].*

«За принесені» (підготовлені на Проскомидії, принесені на престол під час Великого входу) «й освячені чесні дари» (під час Євхаристійної анафори, коли вони стали істинним Тілом й істинною Кров'ю Господа Христа), Господу помолимось.

ЛЮДИ: † Господи, помилуй. [† Господи, помилуй].

ДИЯКОН: *Щоб Чоловіколюбний Бог наш, прийнявши їх у святий, і наднебесний, і мислений Свій жертовник, як духовні пахоці,*

зіслав нам Божественну благодать і дар Святого Духа, помолимось. [*Яко да Человеколюбец Бог наш, приемь я во святыи, и пренебесный, и мысленный Свой Жертвенник, в воню благоухания духовнаго, возниспослет нам Божественную благодать и дар Святаго Духа, помолимся*].

Молимося і просимо, щоб Людинолюбний Бог наш прийняв «їх» («освячені Чесні Дари») на святий, наднебесний і невидимий Свій Жертвеник, як аромати пахоців душ наших, і щоб з Вишини (з Небес) зіслав нам Божественну благодать і Дар (спілкування) Святого Духа.

ЛЮДИ: † Господи, помилуй. [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: Щоб визволитися нам від усякої скорботи, гніву, небезпеки та недолі, Господу помолимось. [*О избавится нам от всякия скорби, гнева и нужды, Господу помолимся*].

Цей виголос і рещту до виголосу «Християнського кінця життя нашого...» аналогічні як і на Єктенії благальній після Херувимської пісні, тому ми їх не інтерпретуватимемо.

ЛЮДИ: † Господи, помилуй. [*† Господи, помилуй*].

СВЯЩЕНИК тихо молиться і благає Бога,

щоб удостоїв нас «причаститися небесних Твоїх і страшних Таїн, цієї священної і духовної Трапези, з чистою совістю, на відпущення гріхів, на прощення провин, на спільність з Духом Святим», на отримання Царства Небесного.

ДИЯКОН: *Заступи, спаси, помилуй і охорони нас, Боже, Твоюю благодаттю. [Заступи, спаси, помилуй и сохрани нас, Твоею благодаттю].*

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *Дня всього звершеного, святого, спокійного і безгрішного у Господа просимо. [Дне всего совершенна, свята, мирна и безгрешна, у Господа просим].*

ЛЮДИ: † **Подай, Господи** [*† Подай, Господи*].

ДИЯКОН: *Ангела миру, вірного провідника, охоронителя душ і тіл наших у Господа просимо. [Ангела мирна, верна наставника, хранителя душ и телес наших, у Господа просим].*

ЛЮДИ: † **Подай, Господи** [*† Подай, Господи*].

ДИЯКОН: *Прощення і відпущення гріхів та провин наших у Господа просимо. [Прощення и оставления грехов и прегрешений наших, у*

Господа просим].

ЛЮДИ: † **Подай, Господи** [† *Подай, Господи*].

ДИЯКОН: *Доброго і позиточного для дуи наших і миру для світу у Господа просимо. [Добрых и полезных душам нашим и мира мирови, у Господа просим].*

ЛЮДИ: † **Подай, Господи** [† *Подай, Господи*].

ДИЯКОН: *Останок життя нашого в мирі та покаянні скінчити у Господа просимо. [Прочее время живота нашего в мире и покаянии скончати у Господа просим].*

ЛЮДИ: † **Подай, Господи** [† *Подай, Господи*].

ДИЯКОН: *Християнського кінця життя нашого, безболісного, бездоганного, мирного і доброї відповіді на Страшному Суді Христовім просимо. [Христианския кончины живота нашего, безболезнены, непостыдны, мирны, и добраго ответа на Страшнем Судищи Христове просим].*

ЛЮДИ: † **Подай, Господи** [† *Подай, Господи*].

ДИЯКОН: *Єдність віри і причастя Святого Духа виблагавши, самих себе, і один одного, і все життя наше Христу Богові віддамо.*

[Соединение веры и причастие Святаго Духа испросивше, сами себе, и друг друга, и весь живот наш Христу Богу предадим].

Просимо «єдності віри» (одностайності, однодушності у вірі) «і Причастя Святого Духа» (щоб з'єднатися нам зі Святим Духом і стати храмом Святого Духа), «самі себе й один одного, та все життя наше Христу Богу віддамо» (доручаємо Христу Богу нашому всього себе і всіх наших оточуючих християн (їх дух, душу, тіло, здоров'я, сім'ї, роботу), все життя наше Богові на опіку віддамо й цим ми з'єднуємося з Церквою Небесною.

ЛЮДИ: † **Тобі, Господи.** [*† Тебе, Господи*].

СВЯЩЕНИК з піднесеними руками виголошує: ***І сподоби нас, Владико, безбоязно, неосудно насмілитись призивати † Тебе, Небесного Бога Отця, і промовляти: [И сподоби нас, Владыко, со дерзновением, неосужденно смети призывати † Тебе, Небеснаго Бога Отца, и глаголати]:***

І дозволь нам, Владико, сміливо та неосудно насмілитись прикликати Тебе, Небесного Бога, як Отця, і промовляти, мається на увазі, промовляти Молитву Господню («Отче наш...»).

Молитва Господня «Отче наш...»

ЛЮДИ (і/або всі, що моляться): **Отче наш, що єси на небесах, нехай святиться ім'я Твоє; нехай прийде Царство Твоє; нехай буде воля Твоя, як на небі, так і на землі; хліб наш насущний дай нам сьогодні; і прости нам провини наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим; і не введи нас у спокусу, але визволи нас від лукавого. [*Отче наш, Иже еси на Небесех! Да святится Имя Твое, да придет Царствие Твое, да будет воля Твоя, яко на небеси и на земли. Хлеб наш насущный даждь нам днесь, и остави нам долги наша, якоже и мы оставляем должником нашим; и не введи нас во искушение, но избави нас от лукаваго*].**

Цієї молитви навчив нас Сам Господь Ісус Христос: «Моліться ж так: Отче наш...» (Мф. 6:9–13; Лк. 11:2–4), тому ми називаємо її Молитвою Господньою. Текст цієї молитви складається із звернення до Бога Отця, семи прохань і славослів'я Пресвятої Трійці. Починається молитва із закликання, звернення до Бога-Отця, до Першої Особи Пресвятої Трійці. Звертання до Бога Отця «Отче наш, що єси на небесах», тобто звертаємося до Бога Отця нашого Небесного: «Отче наш», Батьку наш Небесний.

Ми називаємо Його Отцем, бо Він створив світ (всесвіт), все видиме і невидиме, і нас, бо без Його волі ми не з'явилися би на світ, тому ми називаємо Бога Отцем нашим, а всі ми рівні між людьми – дочки і сини Бога Отця, а між собою – брати і сестри у Христі. Бог Отець є на небесах, а Небеса – це весь світ і весь всесвіт. Бог Всюдисущий (перебуває скрізь), тобто існує на небесах, але й є на Землі.

1-ше прохання до Бога «нехай святиться ім'я Твоє» – так, нехай буде святе і прославлене ім'я Твоє. Просимо Отця, щоб серед нас завжди святилося ім'я Боже, бо це приведе нас до миру, любові й згоди. Щоб Ім'я Боже і нами, і іншими людьми, завжди вимовлялося з благоговінням, завжди шанувалося і славилось. Щоб Ім'я Боже святилось і в нас, тобто просимо Бога, що дав і нам святості (праведності).

2-ге прохання «нехай прийде Царство Твоє». Царство Боже на землі полягає в правді й істині, й у взаємній любові, тому що Бог є Любов, Істина й Життя. Просимо Бога, щоб Він, вселившись у нас, дарував нам блаженство – Царство Боже усередині нас. Згідно з Ученням Христовим є Царство Боже на землі і буде Царство Небесне. Ці два царства різні. Царство Небесне – це Царство Вічного блаженства, яке

настане після Страшного суду Господнього. Словами Царство Боже ще часто називають Царство земне, тобто царство, яке об'єднує тих людей, що добровільно і старанно виконують волю Божу і живуть за заповідями Господніми. Просимо Господа, щоб Він царював у наших душах, керував нашим розумом, серцем і волею і щоб Бог допоміг нам Своєю благодаттю служити Йому і вірно виконувати Його закони. Якщо ми в душі своїй матимемо Царство Боже, то душа наша буде чиста й непорочна і ми будемо захищені силою і любов'ю Божою від бід і нещасть у земному житті, й тоді ми удостоїмось вічного блаженства в Царстві Небесному.

3-тє прохання «нехай буде воля Твоя, як на небі, так і на землі», тобто, щоб воля Господня перебувала постійно на землі так, як на небі. Ми знаємо, що врятуватися ми можемо тоді, коли будемо покорятися волі Божій. Тому ми віддаємо себе волі Отця Небесного, Котрий є всевидюче Благо й Досконалість. Ми просимо Божої допомоги (волі), щоб виконувати Заповіді Божі і побудувати своє життя за Законами Божими; щоб Господь Своєю Волею оточив нас Своєю турботою, увагою і підтримкою; щоб люди самостійно, за своєю доброю волею прийшли до Бога і зрозуміли, що Бог людині Друг, Захисник і

Помічник. Навіть Ісус Христос узгоджував Свою волю з волею Бога-Отця: «Я нічого не можу творити Сам від Себе. Як чую, так і суджу, і суд Мій праведний; бо не шукаю Моєї волі, а волі Отця, Який послав Мене» (Ін. 5:30) і ми повинні погоджувати свої вольові поступки з Волею Божою.

4-те прохання «хліб наш насущний дай нам сьогодні», це перше прохання для людей. У цій літургійній молитві під хлібом можна розуміти Святі Тіло й Кров Христові. Ми просимо Бога, щоб сьогодні Він нам дав «хліб», тобто все, що найнеобхідніше для нашого існування, для нашого життя на землі. Крім їжі для тіла, людині потрібна ще їжа для душі, якою є молитви, читання духовно корисних книг, вивчення Біблії, тобто просимо про задоволення як душевних, так і тілесних наших потреб, оскільки «хліб наш на(д)сущний» – це Пожива для вічного життя – це Тіло і Кров Христові.

5-те прохання «і прости нам провини наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим», це друге прохання для людей. Просимо Бога пробачити нам гріхи наші, бо ми самі прощаємо тих людей, які нас скривдили або заподіяли нам зло, які в чому-небудь завинили перед нами. Тут гріхи названі «долги» (борги), а грішники – боржники,

бо Бог дав нам свобідну волю, щоб ми творили добро, а ми повертаємо її на гріх, і таким чином ми стаємо боржниками перед Богом, бо розтратили дар Божий не за призначенням. Ми не повинні тримати зла ні на кого, не повинні ні на кого гніватися, ображатися, а повинні прощати кривдників (боржників) наших, любити їх, «бо якщо ви прощатимете людям провини їхні, то простить і вам Отець ваш Небесний. А коли не будете прощати людям провин їхніх, то і Отець ваш не простить вам провин ваших» (Мф. 6:14–15).

6-те прохання «і не введи нас у спокусу», це третє прохання для людей. «Спокуса» – це випробування, коли людина впадає в гріх, тобто робить злі, недобрі вчинки. Спокусі піддається і Бог, і людина. Ми спокушаємо Бога тоді, коли вимагаємо від Нього щось неймовірне і навіть зле чи просимо продемонструвати докази Його Всемогутності й Милосердя. Такі вимоги можуть лунати або від людини, або від диявола. Згадаймо, як сатана спокушав Ісуса Христа. Спокуса людини проявляється у вигляді зваблювання її до здійснення аморального, гріховного вчинку, до порушення Закону Божого. Спокуса для людини може виявлятися й у випробуванні її віри і добротності.

Господь Бог ніколи не допустить тих спокус людини, що ведуть до гріха. Спокуса, що виходить від Бога, може виявлятися тільки у випробуванні віри людини, наприклад, Бог спокушав Авраама, повеліваючи йому принести в жертву сина Ісаака, бо випробовував його віру. Спокушає людину на гріх тільки злий дух, спокушати може людина сама себе і навколишні та інші люди можуть спокушати людей. Чим сильніша спокуса, тим важче з нею боротися. Просимо Бога допомогти нам перемогти спокусу і не допустити на нас спокус, охоронити нас від здійснення зла. Людина наділена силою Духа Святого, який панує над тілом і допоможе нам перемогти будь-які похоті, примхи і гріховні бажання. І в цьому проханні ми просимо Бога допомогти нам встояти проти гріха і не спокуситися, тобто не впасти у гріх.

7-ме прохання «але визволи нас від лукавого», це четверте прохання для людей. Для того, щоб не впасти у спокусу, ми просимо Бога «визволи нас від лукавого», від диявола, бо сила диявола в лукавстві, у підступності, в обмані, в хитрості, за допомогою яких він і спокушає людину. Чим більше зла робить людина, тим далі вона відходить від Бога, і тим ближче підступає до неї диявол-спокусник. За те, що злий дух

використовує лукавство для спокуси людини, то у цій молитві він названий лукавим духом. Так як дух зла, дух сатани є надприродною силою, яка більша від сил людей, тому ми і просимо у молитві: Господи, «визволи нас від лукавого»; просимо допомогти нам боротися з духом зла і захистити нас від нього, просимо позбавити нас від усякого зла, що є в нашому гріховному світі, просимо, щоб Бог визволив нас від злої, лукавої сили і захистив нас від її підступів.

У деяких церквах і нині «Отче наш...» не співають, а промовляють всією общиною, промовляють всі, що знаходяться у храмі. У старовину при цьому підіймали руки до неба, що означало доторкання до Престолу Божого або до риз Христових, а відкриті долоні – це готовність прийняти дари Божої любові.

СВЯЩЕНИК: *Бо Твоє є Царство, і сила, і слава, Отця, і Сина, і Святого Духа, нині, і повсякчас, і на віки віків. [Яко Твое есть Царство, и сила, и слава. Отца и Сына и Святаго Духа, ныне и присно и во веки веков].*

Це славослів'я у Господній молитві «Отче наш...» перед завершальним, стверджувальним «Амінь» називають Літургійним славослів'ям, бо Ісус завершив молитву дещо іншими словами: «Бо Твоє є Царство, і сила, і слава навіки. Амінь»

(Мф. 6:13), а у євангеліста Луки: «і не введи нас у спокусу, але визволи нас від лукавого» (Лк. 11:4). У Літургійному славослів'ї доповнені слова євангеліста Матфея «Бо Твоє є Царство, і сила, і слава [Отця, і Сина, і Святого Духа] [нині, і повсякчас, і] навіки [віків]. Амінь», тобто у Літургійному славослів'ї ми висловлюємо свою повну віру в могутність сили Божої і Його Влади, Незламність і Славу, що поширюється над усім. Ця віра наша ґрунтується на тому, що Тобі – Богу Нашому у Пресвятій Тройці, – Отцю і Сину, і Святому Духу, належить Царство і сила, і вічна слава. Тобто належить влада над усім світом (Царство), могутність (сила) і шанування і популярність (слава), на віки віків (тобто в усі віки, назавжди).

ЛЮДИ: Амінь. [*Аминь*].

Закінчується Господня молитва «Отче наш...» проголошенням слова «Амінь», тобто «все це вірно, істинно так, хай буде так» (це інтерпретація євр. слова «Амінь»). Цим словом єврейський народ у синагогах завершував читання молитов і цей звичай перейшов у християнство.

СВЯЩЕНИК, благословляючи людей: *Ү Мир усім.* [*Ү Мир всем*]. Це четверте бажання «Мир

усім».

ЛЮДИ: І духові Твоєму. [*И духови твоему*].
І душі Твоїй священику.

ДИЯКОН: Ү Голови наші вклонімо перед Господом. [*Ү Главы ваша Господеви приклоните*].

Це заклик перед Головопреклонною молитвою, бо за тих вірних, що «вклонили свої голови» буде моління священика. Прихиливши голови, вірні подумки моляться в собі приблизно так: «Тобі, Господи Боже мій, прихилиючи голову, сповідаюсь і молюсь Тобі: грішний я, Господи, і недостойний Твого прощення, але Ти, Людинолюбче, як блудного сина помилуй мене, як митаря виправдай мене і як розсудливого розбійника удостой мене Царства Небесного». Прихилити голови – це вираз побожного страху перед жертвою Господньою і для прийняття миру від Бога.

ЛЮДИ: Тобі, Господи. [*Тебе, Господи*]. Тут ще слід схилити голови.

Головопреклонна молитва

Головопреклонна молитва походить від того, що у давнину був звичай покладання руки єпископа на кожного, хто молився, перед виходом з храму. На Літургії – три

головопреклонні молитви: 1) для оголошених, 2) для вірних, які не причащаються (після «Отче наш...»), 3) для виходу з храму причасників (заамвонна молитва), на якій диякон не випадково стоїть зі схиленою головою.

СВЯЩЕНИК тихо молиться Головопреклонною молитвою, дякуючи Богові за все Його Творіння, і просить «Сам, Владико, зглянься з неба на тих, що вклонили свої голови перед Тобою, бо не перед тілом і кров'ю вони вклонилися, а перед Тобою», а також просить, щоб принесені дари Господь подав всім на добро і кожному по потребі, щоб всім допомагав, а хворих зцілив і виголос: † ***Благодаттю, щедротами і чоловіколюбством Єдинородного Сина Твого, що з Ним благословен єси, з Пресвятим і Благим і Животворчим Твоїм Духом нині, і повсякчас, і на віки віків. [† Благодаттю, и щедротами, и человеколюбием Единороднаго Сына Твоего, с Нимже благословен єси, со Пресвятым и Благим и Животворящим Твоим Духом, ныне и присно и во веки веков].***

Це завершення Головопреклонної молитви, щоб все те, чого просив священник у цій тихій молитві, Господь дав Своєю «Благодаттю, Щедротами і Чоловіколюбством Єдинородного

Сина Твого, що з Ним благословен еси, з Пресвятим і Благим, і Животворчим Твоїм Духом», і щоб це було «нині, і повсякчас, і на віки віків».

ЛЮДИ: **Амінь.** [*Аминь*]. Закриваються Царські врата й завіса. Священик священнодіє і тихо промовляє Молитву про Причастя з руки Христової.

Молитва про Причастя з руки Христової

СВЯЩЕНИК у Молитві про Причастя з руки Христової просить, щоб Господь прийшов і освятив нас, і щоб удостоїв всіх нас «державною Твоєю рукою подати нам Пречисте Тіло Твоє і Чесну Кров Твою, а через нас і всім людям». Тобто, щоб ми прийняли із всесильної («державної») Руки Божої «Його пречисте Тіло і Його дорогоцінну Кров, і через нас роздати їх усім Людям Твоїм», бо у древні часи Святе Причастя розносилося тим вірним, які були відсутні на Євхаристії, але не повинні були потрапити до рук катехуменів (оголошених).

ДИЯКОН: *Будьмо уважні.* [*Вонмем*].

Будьте уважні, бо священик простягає руки і торкається Святого Агнца, щоб святе Піднесення творити.

СВЯЩЕНИК підносить Святий Агнець і

виголошує: † *Святеє святим.* [† *Святая святим*].

Тобто, Святі Дари для обранців Божих – для християн, для вірних. У давнину, а нині – на католицькій літургії, Святі Дари під час виголосу «Святеє святим» підносилися вгору і показувалися святому Народу на знак запрошення його до причастя Джерела життя вічного. Слово «святий» тут вживається не як моральний, а «не схожий», «інший», «виділений серед інших», як «рід обраний, царствене священство, народ святий, люди відновлення, поставлені для того, щоб сповіщати чесноти Того, Хто покликав вас із темряви у чудове Своє світло; колись не народ, а нині народ Божий; колись непомилувані, а нині помилувані» (1 Пет. 2:9–10). Слова «Святеє святим» ще відносили до Ісуса, коли Його підносили на хрест. «Святеє святим» ще означає, що Святі Дари – Тіло й Кров Христові – можуть бути преподані тільки святим, тобто тим, що очистили себе від гріхів через покаяння. При цьому виголосі творять земний уклін заради піднесення Святого Агнця перед Його роздробленням. У цей час слід згадувати Тайну вечерю і останню бесіду Господа Ісуса Христа з учнями, Його хресні страждання, смерть і поховання. В цей час бажано, щоб вірні тихо

промовили Молитву митаря: «Боже, будь милостивий до мене грішного. Боже, очисти гріхи мої і помилуй мене. Безліч раз нагрішив я, Господи, прости мені».

ЛЮДИ: † Єдин Свят, Єдин Господь, Ісус Христос, на славу Бога Отця. Амінь. [*† Єдин Свят, єдин Господь Ісус Христос, во славу Бога Отця. Аминь*]. І співають співці Причасний дня або святого.

«Єдин Свят» (Єдиний Святий, бо ніхто сам від себе не має освячення, а все – від Бога і через Бога), «Таким і повинен бути у нас Первосвященик: святий, незлобливий, непорочний, відділений від грішників і піднесений вище небес, Який не має потреби щоденно, як ті первосвященики, приносити жертву спочатку за свої гріхи, потім за гріхи народу, бо Він зробив це один раз, принісши в жертву Себе Самого» (Євр. 7:26–27). «Єдин Господь, Ісус Христос, на славу Бога Отця», у Славі Бога-Отця, бо ніхто з людей не прославив Бога Отця належною Йому славою, а лише Єдинородний Син воздав Йому відповідну славу: «Я прославив Тебе на землі, звершив діло, яке Ти доручив Мені виконати. І нині прослав Мене Ти, Отче, в Тебе Самого – славою, яку Я мав у Тебе, коли ще не було світу. Я явив ім'я Твоє людям,

яких Ти дав Мені від світу; вони були Твої, і Ти дав їх Мені, і вони зберегли слово Твоє» (Ін. 17:4–6), «І все Моє – Твоє, і Твоє – Моє; і Я прославився в них» (Ін. 17:10). «Тому і Бог звеличив Його і дав Йому ім'я вище над усяке ім'я, щоб перед іменем Ісуса схилилося всяке коліно небесних, земних і пекельних [підземних] і всякий язик сповідував, що Господь Ісус Христос у славу Бога Отця» (Флп. 2:9–11). І стверджувальне «Амінь». А далі співають Причасний, залежно від дня, напр., у неділю: «Хваліте Господа з небес, хваліте Його в небі. Аلیلуя, аلیلуя, аلیلуя». В інші дні – інші Причасні. В цей час виноситься паламарська свіча й ставиться перед Царськими вратами.

Священнодійства і причащення священнослужителів

Священик і диякон, тихо молячись, чинять відповідні священнодійства: 1) розломлення і розділювання Агнця Божого; 2) розбавлення святою теплою Божественну Кров Господню; 3) священнослужителі промовляють Молитву причасника і причащаються; 4) відбувається приготування для Причастя причасників. Царські врата дотепер були закриті, нагадуючи нам закриту світлицю на Тайній Вечері.

Заклик до Причащення мирян

Під час причащення священнослужителів вірні повинні уявити собі картину воскресіння Христового. Ось перед ними гріб Господній. Вхід у нього закритий важким каменем і на ньому поставлена печатка синедріону. Труна охороняється стражниками. Цю картину зображує закритий вітвар. Аж ось місце, де був похований Ісус, освітилося небесним світлом і земля затряслася. Ангел Господній зійшов з неба, відвалив камінь від гробу і сів на ньому. Воїни, що охороняли гріб, злякалися і, як мертві, упали на землю. Христос воскрес із мертвих і вийшов з гробу. Все це відображається у тому, що відкривається церковна завіса й двері вівтаря. Вихід священнослужителів із вівтаря з Чашею в руках зображує собою Воскресіння Христа з мертвих. В особі священнослужителів уявляємо двох Ангелів «в блискучих одягах», які сповістили жінкам-мироносицям, що Христос воскрес.

ДИЯКОН підносить Святу Чашу догори і виголошує: † **Зі страхом Божим і вірою приступіть.** [*† Со страхом Божиим и верую приступите*].

Винесення Чаші зі Святими Дарами означає,

що перед нами являється Сам Господь Ісус Христос, як Він являвся багатьом після Свого Воскресіння. Вірні покладають земний уклін при проголошенні: «Зі страхом Божим і вірою приступіть» до Святого Причастя Тіла і Крові Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа.

Що таке «страх Божий» і чим він відрізняється від звичайного людського страху? Страх людський – це острах, жах, тривога, боязкість, переляк та багато інших неприємних відчуттів перед небезпекою, злом, нещастям, але необхідних відчуттів для збереження життя людини в цьому світі. Приведу приклад із свого життя у шкільні роки: коли я грав на скрипці у сільському клубі, приступили до мене два п'яних чоловіки: один наполягав, щоб я грав одне, а другий – щоб я грав інше; обидва наставляли до мене ножі; тоді я вперше відчув приступ болю в серці (стенокардію) і мав страх. Це страх людський – це очікування зла, загрози і це змушує нас триматися подалі або тікати від того, чого ми боїмося, це емоція людини з викидом адреналіну в кров, з якою не зрівняється жодна інша емоція – ні любов, ні ненависть, ні доброта, ні радість, ні горе. Від такого страху сивіють, непритомніють і навіть вмирають. Хіба зло з таким страхом притаманне Богові, Який є

найбільшою Любов'ю? Звісно, ні, бо страх Божий – це добро для нас.

Отже, страх людський і страх Божий – це протилежні страхи; їх об'єднує тільки одне – обидва страхи призначені для збереження людського життя. Суть страху Божого – максимально наблизитися до Бога і це захистить нас. Якщо страх людський змушує нас тікати від джерела страху, то страх Божий закликає нас бігти до джерела страху, бо страх Божий веде людину до спасіння і життя вічного. Страх Божий – це одна із найбільших християнських чеснот: через противлення гріху ми прагнемо до благочестивого, чистого, праведного життя без гріха; ми благоговіємо до безмежної святості Божої та боїмося образити Господа, боїмося порушити Його святу волю. Страх Божий – це страх втратити любов Бога. Через страх Господній людина переборює страх людський, здобуває вищу християнську досконалість – любов до Бога й до людей. Страх Божий потрібен нам, щоб ми не грішили (Вих. 20:20). Божий страх дозволяє нам краще пізнати Бога: через «страх Господній і знайдеш пізнання про Бога. Тому що Господь дає мудрість; з уст Його – знання і розум; Він зберігає для праведних спасіння; Він – щит для тих, хто ходить

непорочно; Він охороняє путі правди й оберігає стежки святих Своїх» (Притч. 2:1–8). Щоб навчитися страху Божого треба ненавидіти зло, звертатися до премудрості Божої, боротися з гріхом, розмірковувати над словом Божим і дотримуватися Його Заповідей. Дуже важливо мати страх Божий, бо це джерело мудрості, це шлях до щасливого життя, це шлях до вічного життя. Хто має страх Божий, тому, як свідчать різні місця з Біблії, Господь обіцяє: довге життя, здоров'я, гарне харчування, гарантію від убогості, що він завжди буде задоволений, захищений від зла, матиме здійснення бажань, багато нащадків, землю, Господь буде вказувати йому шлях, милість Господню від віку й до віку, благословення від Господа, безліч благ, що Бог його чує і бачить, що ангели захищають його, відкриються йому Тайни Божі, душа буде врятована від смерті. Ось чому ми повинні приступати до Святого Причастя зі страхом Божим, а не зі страхом людським.

А ще ми повинні приступати до Причастя з вірою Божою. Віра – це фундамент усього, фундамент, на якому будуються наші взаємини з Богом, з людьми, із собою. У кожної людини є якась віра, навіть безвір'я – це віра. Є віра Божа і віра людська. Ісус закликав: «майте віру Божу, бо

істинно кажу вам, якщо хто скаже горі цій: посунься і кинься в море, і не сумніватиметься в серці своїм, а повірить, що станеться за його словом, – буде йому, що тільки скаже» (Мк. 11:23). Віра бере початок у Бога. Бог Сам вірить у Себе і у Своє Слово. По Слову Божому було створено все – видимий і невидимий світ. Якби Бог не мав віри у Своє Слово, то цей світ зараз би не існував. Віра – невід’ємна складова Божого характеру. Наш Бог віруючий і Він може дати тільки те, що Він має Сам. Якби в Нього не було віри, Він не зміг би дати віри нікому. Усе, що Бог уже зробив і продовжує робити – це результат Його віри. Бог є єдиним джерелом віри. Сила віри укладена в слові Божому. Сьогодні наша віра заснована на Біблії – на Слові Божому. Біблія була, є й буде авторитетом для всіх. Якщо людина наповнена Словом Божим і її розум теж, то уста її говорять істинне Слово Боже. Божа віра заснована на Слові Божому. Справжня віра має у своїй основі тільки Слово Боже. Свою віру потрібно зігрівати Словом Божим і Його обітницями.

Є й людська віра – це бісівська віра, що ґрунтується на традиціях, на ритуалах, на окультизмі, на вигадках людського розуму. Усяка віра поза Словом Божим – бісівська.

А ми повинні бути впевнені у Бозі, мати непохитну Божу віру. Ось чому ми повинні «Зі страхом Божим і [з] вірою [Божою]» приступити до Святого Причастя – це заклик до бажаючих причаститися, щоб вони приступили до Причастя «зі страхом Божим та вірою», щоб вони не погордували Таїнством задля явленого у ньому Самого Господа, щоб не сумнівалися у Ньому, бо те у що ми віруємо перевершує наш розум, щоб визнали гідність Святого Причастя, бо Воно дарує життя вічне тим, які причащаються, щоб вони з вірою приступали до Причастя.

ЛЮДИ: Благословен, хто йде в ім'я Господнє. Бог Господь і явився нам.
[Благословен, грядый во имя Господне. Бог Господь и явился нам].

Ми уявляємо Воскресіння Ісуса Христа і явлення Його після Воскресіння, а саме: відчинення Царських врат означає відвалення каменю від гробу Христового. Диякон символізує Ангела, а Сам воскреслий Господь є у Святих Дарах. Слова, з якими диякон звертався до народу «Зі страхом Божим і вірою приступіть», нагадують і про те, як учні Христові спочатку «злякалися», побачивши Воскреслого Господа, аж поки Він не закликав їх наблизитися до Себе й доторкнутися до Нього, а потім учні Христові

увірували і визнавали Його Господом і Богом. З такими почуттями ми в храмі повинні благоговійно поклонитися Самому Господу за прикладом апостолів і жінок-мироносиць і привітати прийдешнього Господа словами із псалма: «Благословен, хто йде в ім'я Господнє... Бог Господь і явився нам» (Пс. 117:26–27). «Я прийшов», – каже Ісус, «в ім'я Отця Мого, і не приймаєте Мене; а коли інший прийде в ім'я своє, того приймете» (Ін. 5:43).

СВЯЩЕНИК читає Молитву перед Причастям:

Молитва перед Причастям

Усі причасники повторюють за священником цю Молитву.

† Вірую, Господи, і визнаю, що Ти єси воістину Христос, Син Бога Живого, що прийшов у світ грішників спасти, між якими я перший (перша). Ї Ще вірую, що це саме є Пречисте Тіло Твоє і це саме є Чесна Кров Твоя. † Молюся, отже, Тобі: помилуй мене, і прости мені провини мої вільні й невольні, чи то в слові, чи в ділі, свідомі й несвідомі; і сподоби мене неосудно причаститися Пречистих Твоїх Таїн на відпущення гріхів і на життя вічне. Амінь.

† Вечері Твоєї Тайної, Сину Божий, причасником (причасницею) мене сьогодні прийми, бо ворогам Твоїм тайни не розповім і цілування не дам Тобі, як Юда, але, як розбійник, визнаю Тебе: † пом'яни мене, Господи, у Царстві Твоїм. Нехай не на суд і не в осуд буде мені причастя Святих Твоїх Таїн, Господи, а на зцілення душі й тіла.

[† Верую, Господи, и исповедую, яко Ты еси воистину Христос, Сын Бога живаго, пришедый в мир грешныя спасти, от них же первый есмь аз. У Еще верую, яко Сие есть самое Пречистое Тело Твое, и сия есть самая Честная Кровь Твоя. † Молюся убо Тебе: помилуй мя, и прости ми прегрешения моя, вольная и невольная, яже словом, яже делом, яже ведением и неведением, и сподоби мя неосужденно причаститися Пречистых Твоих таинств, во оставление грехов, и в Жизнь Вечную. Аминь.]

† Вечери Твояе Тайныя днесь, Сыне Божий, причастника мя приими; не бо врагом Твом тайну повем, ни лобзания Ти дам, яко Ииуда, на яко разбойник исповедаю Тя: † помяни мя, Господи, во Царствии Твом. Да не в суд или во осуждение будет мне причащение Святых Таин, Господи, но во исцеление души и тела. Аминь].

У деяких церквах цю молитву промовляють усі присутні в храмі в той час, коли причащаються священнослужителі, тобто перед Святою Чашею вони нічого не кажуть, а там є слова «Ще вірую, що це саме є Пречисте Тіло Твоє і це саме є Чесна Кров Твоя» і священник рукою показує на Святу Чашу. Гадаю, що замисел таким способом швидше завершити Літургію позбавляє вірних відчувати ту урочистість, тремтливість, благоговійність і страх Божий порівняно з тими, що моляться перед Чашею. Молитву перед Причастям можна розуміти так.

Вірую, Господи, і свідчу, що Ти є воістину Христос, Син Бога Живого, Який прийшов у світ грішних спасти, серед яких ми – найгрішніші. Ще вірую, Господи, що у Святій Чаші цій є істинне Пречисте Тіло Твоє й істинна Всечесна Кров Твоя. Молю Тебе, Господи, і благаю: «Помилуй мене і прости мені всі провини, беззаконня і гріхи мої, які я вчинив протягом всього свого життя вільно й невольно, словом, ділом, думкою, зором, слухом, нюхом, смаком, дотиком та іншими моїми почуттями, свідомо чи несвідомо. І удостой мене, Господи, неосудно прийняти частку Пречистих Тайн Святих Твоїх Тіла і Крові для прощення гріхів моїх і для життя вічного.

Амінь.

Вечері Твоєї Тайної, Сину Божий, причасником мене сьогодні прийми, бо ворогам Твоїм я Тайни не розкажу і поцілунку Тобі не дам, як Іуда, але, як розбійник при Хресті свідчу всім віру свою: «Пом'яни мене, Господи, у Царстві Твоєму». І нехай моє Таємниче Причастя Тобі у Святих Твоїх Тілі й Крові принесе мені не засудження з суворим вироком, але зцілення душі і тіла мого. Амінь.

ПРИЧАЩАННЯ МИРЯН

Причасники чинять поклін до землі там, де стоять, а потім побожно складають руки навхрест на грудях (права рука зверху). При цьому у жодному разі не можна хреститися перед Чашею, щоб ненавмисно не штовхнути і не пролити Святу Чашу. Хрестоподібно складені руки замінюють Хресне Знамення. І так, один за одним, не поспішаючи, благоговійно, зі страхом Божим підходять до Святої Чаші і називають своє ім'я. Під час Причастя диякон (або два братчики) підкладає покривець під бороду причасникові, а після Причастя витирає уста причасника платом. Причасник, причастившись, цілує нижній край Чаші, як саме Пречисте ребро Христове, а потім відходить убік спокійно, не творячи Хресного знамення й поклонів. Відійшовши, приймає антидор (просфору) і теплоту від братчика, запиваючи нею Святе Причастя.

ЛЮДИ під час причащення співають: *Тіло Христове прийміте, Джерела безсмертного вкусіте* [Тело Христово приимите, Источника бессмертнаго вкусите]. В інші дні можливі інше пісне співи, напр., у Пасхальну седмицю «Христос воскрес...».

Після причастя вірних священник і диякон заносять Святощі на престол, чинять відповідні священнодійства.

Подячні гімни після Причастя

СВЯЩЕНИК благословляє рукою: **Ү Спаси, Боже, людей Твоїх і благослови насліддя Твоє.** [*Ү Спаси, Боже, люди Твоя и благослови достояние Твое*]. Потім далі чинить відповідні священнодійства.

Спаси, Господи, всіх людей Твоїх і благослови нас – спадкоємство Твоє з роду в рід, надбання Твоє (обраний народ Твій, Боже), а з ним і святині Твої, і Церкву Твою Святу.

ЛЮДИ: **Ми бачили Світло істинне, прийняли Духа Небесного, знайшли Віру істинну, Нероздільній Тройці Ү поклоняємось, бо Вона спасла нас.** [*Видехом Свет истинный, прияхом Духа Небеснаго, обретохом веру истинную, Нераздельней Троице Ү поклоняемся: Та бо нас спасла есть*].

Ми пізнали Твоє, Боже, Світло Істинне, ми через Причастя «прийняли Духа Небесного», тобто через Причастя отримали дар Спількування у Святому Дусі, одержали ту Божественну благодать, яка освячує нас. Прийнявши Духа

Небесного, ми знайшли «Віру істинну», Євангельську Віру, Яку відкрив нам Господь Бог і Спаситель наш Ісус Христос. Ми набули впевненості у Вірі, поклоняємося Одноістотній і Нероздільній Тройці – Отцю, і Сину, і Святому Духу, бо вона спасла нас через Причастя, через тверду Віру, благодать Святого Духа Небесного, через визнання й поклоніння Пресвятій Тройці!

Диякон і священник, молячись, чинять необхідні священнодійства, а потім:

СВЯЩЕНИК, благословляючи Святою Чашею народ, виголошує: † ***Завжди, нині, і повсякчас, і на віки віків.*** [† *Всегда, ныне и присно и во веки веков*].

Це останнє явлення Святих Дарів перед народом символізує Вознесіння Господа нашого Ісуса Христа на Небеса. Ці слова сповіщають усім нам, що Христос, Який Вознісся, буде з нами «завжди, нині, і повсякчас, і на віки віків». При цих словах священника ті, що не причащалися Святих Тайн, творять Хресне Знамення і земний поклін, а причасники – хрестяться і творять поясний уклін. У деяких храмах є звичай, що після цього благословенного виголосу священник доторкається Святою Чашею до голів вірних, які стоять перед солеєю, схиливши голови. Потім священник ставить

Святощі на жертovníк.

ЛЮДИ: Амінь. † Нехай повні будуть уста наші похвалою Тобі, Господи, щоб ми оспівували славу Твою, бо Ти сподобив єси нас причаститися Святих Твоїх Божественних, безсмертних і животворчих Таїн. Збережи нас у Твоїй Святині весь день навчатися правди Твоїї. † Алилуя, алилуя, алилуя. [Амінь. † Да исполнятся уста наша хваления Твоего, Господи, яко да поем славу Твою, яко сподобил єси нас причаститися Святым Твоим, Божественным, Безсмертным и Животворящим Тайнам; соблюди нас во Твоей святыни, весь день поучатися правде Твоей. † Аллилуиа, аллилуиа, аллилуиа].

Ствердне «Амінь», потім народ співає хвалебну пісню з пророчих слів псалма: «Нехай наповняться уста мої хвалою Тобі, [щоб я оспівував славу Твою і] кожен день – велич Твою» (Пс. 70:8). Оскільки ми без Бога нічого не можемо робити, то й просимо Господа, щоб Господь наповнив уста наші, щоб ми співали хвалебну пісню і славили Бога. Не гідні ми, Владико, кажуть вірні, навіть і пісню Тобі принести за ті блага, яких Ти нас удостоїв («бо Ти сподобив єси нас причаститися Святих Твоїх Божественних, безсмертних і животворчих

Таїн»), але Ти і це даруй і наповни уста наші хвали так, як Ти даєш молитву тим, хто молиться, так і для прославлення Твого, Господи, даруй силу вустам нашим.

Потім ми просимо, щоб з Божою допомогою зберегти нам освячення, яке ми прийняли, і не зрадили благодаті Божій, і не втратили дару від Бога. «Збережи нас у Твоїй Святині», а для цього і ми повинні докласти свої зусилля «весь день навчатися правди [Премудрості] Твоєї», тобто ми повинні жити у вірі, правдиво, справедливо так, як навчає нас Премудрість Божа, Євангеліє Христа і Людинолюбство Його – й тоді збережемо в нас освячення. Святі Христові Тайни не тільки освятили нас, але й примножують нам віру в Бога, запалюють любов і не дозволяють нічому поганому увійти в нашу душу. Збережи нас у Твоїй Святині, весь день наставляючи у заповідях Твоїх. Після Святої Літургії християни весь день старалися спілкуватися з Богом у молитві, читанні Біблії та слухаючи Слово Боже на Вечірні. Потрійне «Алилуя» (життєрадісно вихваляємо Господа). В інші дні замість «Нехай повні будуть уста наші...» співаємо інші піснеспіви, напр., у пасхальну седмицю – «Христос воскрес...». Диякон, вийшовши північними дверима,

виголошує Єктенію подяки.

ЄКТЕНІЯ ПОДЯКИ

ДИЯКОН: *Станьмо побожно, прийнявши Божественні, Святі, Пречисті, безсмертні, небесні і животворчі страшні Христові Тайни, достойно подякуємо Господу. [Прости приимше Божественных, Святых, Пречистых, Безсмертных, Небесных и Животворящих, Страшных Христовых Тайн, достойно благодарим Господа].*

Станьмо просто, стоячи на ногах, станьмо добре, побожно, благопристойно, благоговійно, щоб після того, як ми прийняли «Божественні, Святі, Пречисті, Безсмертні Небесні і Життєтворчі, Страшні Христові Тайни» ми достойно, пристойно, гідно, з повагою і благоговолінням подякували Господеві. У старовину, коли всі єктенії вислуховувались вірними на колінах, то після Причастя ця Подячна єктенія вислуховувалася стоячи. Це заклик вознести подяку Богові, стоячи і благоговійно.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *Заступи, спаси, помилуй і*

охорони нас, Боже, Твоєю благодаттю. [Заступи, спаси, помилуй и сохрани нас, Боже, Твоєю благодаттю]. Цей виголос ми вже не раз чули на попередніх ектеніях.

ЛЮДИ: † **Господи, помилуй.** [*† Господи, помилуй*].

ДИЯКОН: *Дня всього звершеного, святого, спокійного і безгрішного виблагавши, самі себе, й один одного, і все життя наше Христу Богові віддамо. [День весь совершен, свят, мирен и безгрешен испросивше, сами себе, и друг друга, и весь живот наш Христу Богу предадим].*

Після того, як ми попросили у Господа, щоб весь цей день «звершений» був для нас в усьому святим, спокійним, мирним і безгрішним, ми «самі себе, й один одного, і все життя наше Христу Богові віддамо», тобто все наше доручаємо Богові на опіку, бо й так ми самі, наше життя, наші рідні, близькі й все, що у нас, – це не наше, а все це нам дав Бог і ми просимо, щоб Бог піклувався цим.

ЛЮДИ: † **Тобі, Господи.** [*† Тебе, Господи*]. «Тобі, Господи» все доручаємо. Священик тихо читає Подячну молитву.

Подячна молитва

СВЯЩЕНИК у Подячній молитві від імені людей дякує Богові за Причастя Святими Тайнами, які Господь дарував нам для освячення і зцілення душ і тіл наших. Просить, щоб Господь зміцнив віру, любов, примножив мудрість, зцілив душі й тіла наші й щоб дав нам добру відповідь на Страшному Суді Христовому і на завершення цієї молитви, чинячи знак хреста Євангелієм, виголошує вголос: **Бо Ти єси освячення наше, і Тобі славу возсилаємо, † Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині, і повсякчас, і на віки віків.** [*Яко Ты єси Освящение наше, и Тебе славу возсылаем, † Отцу и Сыну и Святому Духу, ныне и присно и во веки веков*].

Раніше Подячна молитва виголошувалась вголос перед усім народом, тепер голосно проголошується лише всехвальне завершення цієї молитви. Бог-Господь є освячення наше, освятив нас, зміцнив нас Своєю Благодаттю. І ми дякуємо Богу і славимо Його у Пресвятій Тройці – славимо Отця, і Сина, і Святого Духа «нині, і повсякчас, і на віки віків».

ЛЮДИ: **Амінь.** [*Аминь*].

СВЯЩЕНИК: **УЗ миром вийдемо.** [*С миром изыдем*].

Після короткої Подячної ектенії за «прийняті Божественні, Святі, Пречисті, безсмертні, небесні і животворчі страшні Христові Тайни» священник закликає: «З миром вийдемо», тобто вийдемо з храму з повним, щиросердечним спокоєм, без поганих намірів, психічно врівноважені, у мирі.

ЛЮДИ: З іменем Господнім. [*О имени Господни*].

«З іменем Господнім» вийдемо з храму, тобто з твердою вірою, з надією і з любов'ю до Господа Бога і до ближніх своїх.

ДИЯКОН: Господу помолимося. [*Господу помолимся*].

Господу помолимося з подякою за те, що удостоїв нас прийняти Святі Христові Тайни, за всі Його явні й таємні добродійства, які ми отримуємо, за Боже благословення на нас, освячення нас і з проханням, щоб Господь не допустив на нас будь-якої скорботи, гніву, небезпеки і недолі, спас і благословив нас і зберіг повноту Церкви Небесної і земної, дав мир нашій країні і всьому світові.

ЛЮДИ: † Господи, помилуй. [*† Господи, помилуй*]. Священик виголошує Заамвонну молитву:

Молитва заамвонна

СВЯЩЕНИК, стоячи перед амвоном:
Господи, Ти благословляєш тих, що Тебе благословляють, і освячуєш тих, що на Тебе надію покладають. Спаси людей Твоїх і благослови насліддя Твоє, повноту Церкви Твоїї збережи, освяти тих, що люблять красу дому Твого, прослав їх Божественною Твоюю силою і не залиши нас, що надіємось на Тебе. Мир світові Твоєму дай, Церквам Твоїм, священикам, Богом береженій Україні нашій, парафіянам святого храму цього і всім людям Твоїм. Бо всяке благе даяння і всякий звершений дар з висоти є, сходячи від Тебе, Отця світла; і Тобі славу, подяку і У поклоніння возсилаємо, † Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині, і повсякчас, і на віки віків. [Благословляй благословляція Тя, Господи, и освящай на Тя уповаюція, спаси люди Твоя и благослови достояние Твое, исполнение Церкви Твоея сохрани, освяти любяція благолетие дому Твоего; Ты тех возпрослави Божественною Твоею силою, и не остави нас, уповающих на Тя. Мир мирови Твоему даруй, Церквам Твоим, священником, воинству и всем людям Твоим. Яко всякое даяние благо, и всяк дар совершен свыше

есть, сходяй от Тебе, Отца Светов; и Тебе славу, и благодарение, и У поклонение возсылаем, † Отцу и Сыну и Святому Духу, ныне и присно и во веки веков].

Амвон (з грецьк. – піднесення, підвищення) – це у церкві підвищення перед Царськими вратами і вівтарем. Амвон у Святій Софії у Константинополі стояв на мармурових стовпах у центрі храму. Заамвонна молитва читається за амвоном на вихід із храму. У цій молитві священник від імені всього народу каже: Господи, Ти є Господь тих, хто благословляє Тебе і хто надію на Тебе покладає, а не на князів і синів людських. Просить, спасти людей Божих і благословити все надбання і спадкоємство Боже, зберегти Повноту Церкви Христової – Небесної і земної – церкви соборної – невидимої (Божественної) і видимої (людської) Церкви. Просить освятити тих, які люблять Красу Дому Господнього, і просить прославити їх Божественною славою і силою, тобто благодаттю, енергією Святого Духа, і нас не забути, не покинути, бо ми надіємось на Бога. Далі просимо Бога: Мир Його даруй з Небес усьому Світові Твоєму, тобто людині і всьому творінню Твоєму, а також Церквам Твоїм,

священикам, воїнству, Богом береженій Україні нашій, парафіянам святого храму цього і всім Людям Твоїм. Бо всяке даяння благає, добре. Всяке приношення (дари, даяння) вірних на спільну (братську) трапезу – «агапу» – вечерю Любові, яка здійснювалася у древні часи ввечері перед Євхаристією, а пізніше – вранці після Євхаристії. Адже кожен Дар (Спілкування) з «Вишини» (з Небес, з Богом) нас відновлює, так як Дух Святий, що від Бога-Отця зійшов на Святих Апостолів у День Святої П'ятидесятниці й врозумів їх. Адже Дух Святий – це Дар, що дається Богом-Отцем через Христа у серця віруючих і свідчить про їх усиновлення Богу-Отцю по благодаті. Дух Святий вдосконалює (освячує) вірних для нового життя у Христі, в Царстві Святої Тройці. Адже на всій Анафорі ми щиро молилися про отримання Дару – Святого Духа. Бо всяке благає даяння і всякий звершений дар посилається від Тебе – Отця світла (ангельських) Світів, Отця світочів (небесних світил). Бо древні іудеї та християни допускали зв'язок світлоносних ангелів з різними планетами. Так, Архангела Гавриїла часто поєднували з Місяцем, Рафаїла – з Меркурієм і т.п., і навіть вислів «воїнство небесне» означав як ангельське воїнство, а у семітів означав ряд

світил, що неправильно. Під «небесними світилами» розуміємо ангелів. Тому «Отець світла» – це Отець небесних воїнств – незчисленних ангелів, Бог є Отець і творець ангелів. У цьому сенсі в молитві простежується антиязичницька тема проти поклоніння планетам. І завершується молитва традиційно: «і Тобі славу, подяку і поклоніння возсилаємо, Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині, і повсякчас, і на віки віків».

Благословення вірними

ЛЮДИ: **Амінь.** [*Аминь*]. † **Нехай буде благословенне ім'я Господнє віднині і довіку (тричі).** [*† Буди Имя Господне благословенно отныне и до века (трижды)*].

На пасхальній седмиці тут співають «Христос воскрес...». Після прочитання Заамвонної молитви віруючі стверджують сказане словом «Амінь» і віддають себе волі Божій молитвою праведного Іова: «Хай буде ім'я Господнє благословенне відтепер і довіку», «і сказав [Іов]: нагим я вийшов із утроби матері моєї, нагим і повернуся. Господь дав, Господь і взяв; [як угодно було Господу, так і зробилося;] нехай буде ім'я Господнє благословенне!» (Іов. 1:21).

Після Заамвонної молитви священик тихо

промовляє Молитву перед споживанням Святощів.

Молитва перед споживанням Святощів

СВЯЩЕНИК просить Христа Бога, Який сповнив усе, що встановлене Отцем, щоб наповнив радістю та веселістю серця наші. Диякон споживає Святощі.

ХОР співає або читець читає псалом 33-й «Благословлю Господа...».

СВЯЩЕНИК благословляє народ: ***У Благословення Господнє на вас, Того благодаттю і чоловіколюбством завжди, нині, і повсякчас, і на віки віків.*** [*У Благословеніє Господнє на вас. Того благодатію и человеколюбием, всегда, ныне и присно и во веки веков*].

Це останнє благословення на цій Літургії, щоб Господь Своєю благодаттю і Людинолюбством завжди і повіки благословляв Свій народ Божий, допомагав і зціляв його, опікувався ним, щоб ми завжди (на землі і в Царстві Небесному) жили з Богом.

ЛЮДИ: **Амінь.** [*Аминь*].

СВЯЩЕНИК: † ***Слава Тобі, Христе Боже, надія наша, слава Тобі.*** [*† Слава Тебе, Христе Боже, Упованіє наше, слава Тебе*].

Це слава, подяка і уклін Богові за сьогоднішню Службу і за все, і запевнення, що Господь є нашою надією і сподіваннями. На Великдень, у великодню седмицю й у відданні Великодня замість цих слів священнослужителі співають «Христос воскрес із мертвих, смертю смерть подолав», а хор і люди закінчують: «і тим, що в гробах життя дарував». Від Неділі про Фому до віддання Великодня священник вимовляє: «Слава Тобі, Христе Боже, надія наша, слава Тобі», а люди співають «Христос воскрес...» (тричі).

ЛЮДИ: † **Слава Отцю, і Сину, і Святому Духові нині, і повсякчас, і на віки віків. Амінь. Господи, помилуй (тричі). Благослови.** [*† Слава Отцю, и Сыну, и Святому Духу ныне и присно, и во веки веков. Аминь. Господи, помилуй (трижды). Благослови*].

Це славослів'я і хвала Пресвятій Тройці – Отцю, і Сину, і Святому Духові – завжди навіки. «Амінь» – істинно так.

СВЯЩЕНИК (з хрестом у руках) виголошує відпуст.

ВІДПУСТ

В неділю: † Христос, що воскрес із мертвих, є Істинний Бог наш, молитвами Пречистої Своєї Матері (різні Відпусти), святих славних і всехвальних апостолів, святого отця нашого Іоана, архієпископа Константинопольського, Золотоустого (або святого Василя Великого, архієпископа Кесарії Кападокійської), і святого (ім'я святого, що його храм), і святого (ім'я святого, що його пам'ять у той день), святих праведних Богоотців Іоакима і Анни, і всіх святих, помилує і спасе нас, Бо Він Благий і Чоловіколюбний. [В воскресеньє: † Воскресый из мертвых, Христос, истинный Бог наш, молитвами Пречистой Своея Матере, святых славных и всехвальных Апостол, иже во святых отца нашего Иоанна, архиепископа Константина града, Златоустаго (или: св. Василия Великаго, архиепископа Кесарии Каппадокийския), и святаго (храма и святого, которого память в этот день), святых и праведных Богоотец Иоакима и Анны и всех святых, помилует и спасет нас, яко Благ и Человеколюбец].

Відпуст – це коротка молитва благословення,

якою закінчується Богослужіння, у даному випадку – Літургія, це благословення тих, що молилися на вихід з храму наприкінці Богослужіння. Відпуст містить коротке прохання милості Божої. Розрізняють малі й великі відпусти. Малий відпуст вимовляють на повечір'ї, полуночниці, малій вечірні. Великий відпуст вимовляють на вечірні, утрені й літургії. На цьому відпусті пригадуються святі дня й храму, а на Літургії – святий Іоанн Златоуст або святий Василій Великий (залежно від того, чию літургію служать). За змістом є різні відпусти. У своєму сучасному вигляді відпуст сформувався приблизно в XV–XVI століттях.

У цьому відпусті ми просимо Христа, щоб Він молитвами всіх, що згадуються у ньому, «помилував і спас нас, Бо Христос Благий і Людинолюбний. Після великого й святкового відпусту хор співає многоліття.

ЛЮДИ: АМІНЬ. [*Аминь*]. І співають многоліття:

Многоліття

Святійшого отця нашого (ім'я), Патріарха Київського і всієї Руси-України і владика нашого (ім'я), єпископа (назва єпархії), Богом бережену Україну нашу, владу і військо її,

настоятеля, священнослужителів і парафіян святого храму цього, тих, хто навчають і навчаються, і всіх православних християн, † Господи, збережи їх на многії літа. [Великаго Господина и Отца нашего (имярек), Святейшаго Патриарха Киевского и всея Руси-Украины, и Господина нашего Преосвященнейшаго (имя) митрополита (или: архиепископа, или: епископа) (епархиальный титул его), богохранимую державу нашу Украинскую, настоятеля, братию и прихожан святаго храма сего и вся православныя християны, † Господи, сохрани их на многая лета].

Після відпусту священник дає вірним цілувати святий хрест і роздають вірним антидор (просфори від проскомидії). Кожний віруючий християнин, не поспішаючи й не заважаючи іншим, у порядку черги повинен поцілувати Святий Хрест, щоб хресним цілуванням він засвідчив свою вірність Спасителеві нашому, на згадку Якого звершувалася Божественна Літургія.

Причасники повинні вислухати подячну молитву Богові за причащення, а потім цілують Хрест і виходять з храму.

Святий антидор (з грецьк. – замість дарів) роздається всім присутнім за Божественною

літургією для благословення й освячення душі й тіла, щоб ті, хто не долучалися до Святих Тайн, спожили освяченого хліба.

Коли священик повернеться у вівтар, закриються Царські врата й завіса, й тоді він промовляє молитви подяки Після Святого Причастя. Й тоді кінець Божественної Літургії Святого Отця нашого Іоана Златоуста і Василя Великого.

Кінець, і Богу слава!

ДЖЕРЕЛА

1. Біблія: Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту в українському перекладі з паралельними місцями та додатками. – Переклад Патріарха Філарета (Денисенка). – К.: Вид. УПЦ КП, 2004. – 1416 с.

2. Службник. – К.: Вид. УПЦ КП, 1999. – 496 с.

3. Александр (Шмеман), протопресв. Православное Богослужение. Литургия. – М., 1995. – 38 с.

4. Афанасий, архиеп. Порядок и изъяснение Божественной литургии. – Пермь, 1997. – 38 с.

5. Вениамин (Федченков), митр. Литургия верных. – М., 2006. – 588 с.

6. Виссарион (Нечаев), еп. Объяснение Божественной Литургии. – М.: Изд. «Даръ», 2006. – 432 с.

7. Виталий, митр. Пояснение Божественной Литургии. – Нью-Йорк, 1991. – 66 с.

8. Дмитриевский И. Догматическое и таинственное изъяснение Божественной Литургии. – М., 1897. – 426 с.

9. Іонафан (Слецьких), архієп. Тлумачний путівник Божественною Літургією Святителя Василя Великого. – Вид. оновлене та доповнене. – Тульчин,

2013. – 80 с.

10. Кавасила М. Пояснення Божественної Літургії: Джерела Християнського сходу. – 49 с. – Ел. ресурс: <http://www.TrueChristianity.Info/>

11. Петрович М. (ред.). Термінологічно-правописний порадник для богословів та редакторів богословських текстів. – Львів, 2005. – 130 с.

12. Рубан Ю. Анафора. – Мн., 2007. – 12 с.

13. Савва (Остапенко), схим. О Божественной Литургии. – СПб: Сатись, 2011. – 241 с.

14. Уминский А., прот. Божественная Литургия: объяснение смысла, значения, содержания. – М.: Никея, 2012. – 160 с.

Зміст

Передмова	3
Чому треба відвідувати церкву?.....	16
Як вести себе у храмі й на Літургії	20
Вхідні молитви, облачення, часи	39
Проскомидія (або Принесення).....	41
Літургія оголошених (або Слова).....	47
Літургія вірних (або Жертви).....	158
Євхаристійний канон (Євхаристійна анафора).....	198
Причащання мирян.....	254
Відпуст	269
Джерела.....	274

Мельник Василь Михайлович, доктор медичних наук, професор, Заслужений раціоналізатор України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки і Премії імені Ф.Г.Яновського.

СВЯТА БОЖЕСТВЕННА ЛІТУРГІЯ У РОЗУМІННІ МИРЯНИНА

Видано в авторській редакції

Підписано до друку 27.03.2015. Формат 60×84 1/32.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman. Умовн. друк. аркушів — 8,02. Обл.-вид. аркушів — 7,18
Тираж 500

«Видавництво Ліра-К»

Свідоцтво № 3981, серія ДК.

030179, м. Київ, вул. Прилужна 14, оф. 42

тел./факс (044) 247-93-37; 450-91-96

Сайт видавництва: lira-k.com.ua,

відділ збуту: lira-k@ukr.net, редакція: zv_lira@ukr.net